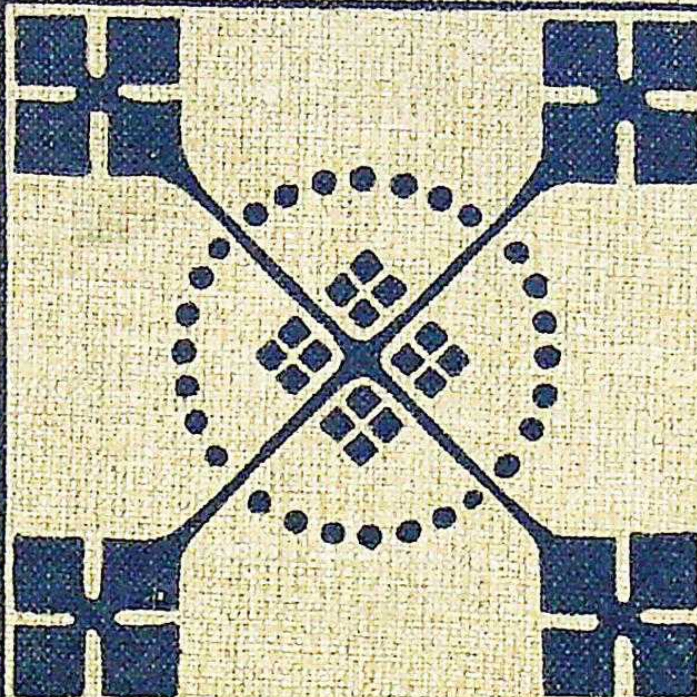

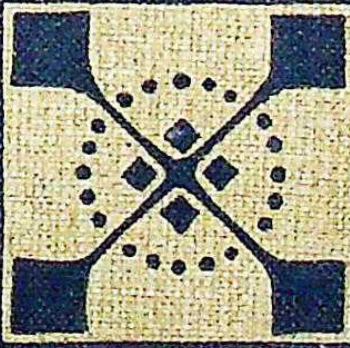

MinisterievanPropaganda.org

X SOCIALE X
BIBLIOTHEEK
ONDER · REDAKTIE · VAN
M^{RE} P · J · TROELSTRA · EN
X · HENRI · POLAK · X

**HET ONTSTAAN VAN
DE FAMILIE, VAN HET
PRIVAATEIGENDOM EN
X · VAN DEN STAAT · X**
DOOR FR. ENGELS. VERTAALD ONDER
TOEZICHT VAN DR. A. PANNEKOEK

HET ONTSTAAN VAN DE FAMILIE, VAN HET
PRIVAATEIGENDOM EN VAN DEN STAAT.

INHOUD.

VOORREDE	bladz. IX
I. ONTWIKKELINGSTRAPPEN UIT DEN VOOR- TIJD	„ 1
II. DE FAMILIE	„ 7
III. DE IROKEESCHE GENS	„ 60
IV. DE GRIEKSCHE GENS.	„ 75
V. HET ONLSTAAN VAN DEN ATHEENSCHEN STAAT	„ 84
VI. GENS EN STAAT IN ROME	„ 95
VII. DE GENS BIJ KELTEN EN GERMANEN .	„ 106
VIII. DE VORMING VAN DEN STAAT BIJ DE GERMANEN	„ 121
IX. BARBAARSCHHEID EN BESCHAVING . .	„ 133
X. AANHANGSEL DOOR DEN VERTALER . .	„ 155

VOORREDE.

I. BIJ DE EERSTE UITGAVE 1884.

De volgende hoofdstukken vormen in zekeren zin de uitvoering van een nalatenschap. Het was niemand minder dan Karl Marx, die zich had voorbehouden de resultaten der Morgansche onderzoekingen in verband met de resultaten van zijn — ik mag binnen zekere grenzen zeggen ons — materialistische geschiedenisonderzoek neer te schrijven en daardoor eerst hun volle beteekenis duidelijk te maken. Morgan had toch de materialistische opvatting van de geschiedenis, die Marx veertig jaren geleden ontdekte, in Amerika op zijn manier op nieuw ontdekt en was door haar bij de vergelijking van barbaarsheid en beschaving in hoofdzaak tot dezelfde resultaten gekomen als Marx. En evenals „Das Kapital” door de officieele ekonomen in Duitschland jaren lang even ijverig werd nageschreven als hardnekkig doodgezwegen, werd Morgan's „Ancient Society”¹⁾ behandeld door de woordvoerders der „voorhistorische” wetenschap in Engeland. Mijn werk kan slechts een geringe vergoeding bieden, voor wat aan mijn overleden vriend niet meer vergund was te doen. Maar in zijn uitvoerige uittreksels uit Morgan zijn mij kritische opmerkingen gegeven, die ik hier zooveel mogelijk weergeef.

Volgens de materialistische opvatting is het in laatste instantie beslissende moment in de geschiedenis: de productie en de reproductie van het onmiddellijke leven. Deze bestaat weer in tweeën. Eerstens de voortbrenging van levensmiddelen, van voorwerpen voor voeding, kleeding, woning en de daarvoor noodige werktuigen; tweedens de voortbrenging van menschen zelf, de voortplanting der soort. De maatschappelijke inrichtingen, waaronder de menschen van een bepaald tijdperk in de geschiedenis en in een bepaald land leven, worden bepaald door deze beide wijzen van productie: door den trap van ontwikkeling eenerzijds van den arbeid, anderzijds van de familie. Hoe minder de arbeid nog ontwikkeld is, hoe beperkter de hoeveelheid harer producten, dus ook de maatschappe-

1) Ancient Society, or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilisation. By Lewis H. Morgan. London. Macmillan & Co. 1877. Het boek is in Amerika gedrukt en in Londen bijzonder moeilijk te krijgen. De schrijver is voor eenige jaren gestorven.

lijke rijkdom des te overwegender schijnt de maatschappelijke orde beheerscht door familiebanden. Onder deze op familiebanden berustende indeeling der maatschappij ontwikkelt zich echter de productiviteit van den arbeid meer en meer; met haar privaateigendom en ruil, verschil in rijkdom, bruikbaarheid van vreemde arbeidskracht en daarmee de grondslag van klassentegenstellingen: nieuwe sociale elementen, die in den loop van eeuwen de oude maatschappelijke regeling aan de nieuwe toestanden trachten aan te passen tot eindelijk het feit, dat ze onvereinigbaar zijn een geheele omwenteling veroorzaakt. De oude maatschappij, berustende op familiegroepen wordt vernietigd bij de botsing der nieuw-ontwikkelde maatschappelijke klassen; in haar plaats treedt een nieuwe maatschappij samengevat in den staat, waarvan de onderdeelen niet meer door verwantschap, maar door de woonplaats bepaald zijn, een maatschappij, waarin de familieregeling geheel door de regeling van den eigendom beheerscht wordt en waarin zich nu die klassentegenstelling en klassenstrijd vrij ontwikkelen, waaruit tot nu toe de geheele geschreven geschiedenis bestaat.

Het is de groote verdienste van Morgan, deze voorhistorische grondslag van onze geschreven geschiedenis in zijn hoofdtrekken ontdekt en weer opgebouwd en in de familiegroepen der Noord-Amerikaansche Indianen den sleutel gevonden te hebben, die ons de belangrijkste, voorheen onoplosbare raadsels der oudste Grieksche, Romeinsche en Germaansche geschiedenis ontsluit. Zijn geschrift is echter geen werk van één dag. Bij de veertig jaren heeft hij met zijn stof geworsteld, totdat hij hem volkomen beheerschte. Daarom ook is zijn boek een der weinige opzienbarende werken van onzen tijd.

In het hiervolgende zal de lezer in het algemeen gemakkelijk onderscheiden, wat van Morgan afkomstig is en wat ik toegevoegd heb. In de historische gedeelten over Griekenland en Rome heb ik mij niet tot Morgan's bewijzen beperkt, maar toegevoegd wat mij ter beschikking stond. De hoofdstukken over Kelten en Germanen zijn in hoofdzaak van mij; Morgan beschikte hier bijna alleen over bronnen uit de tweede hand en voor de Germaansche toestanden — buiten Tacitus — alleen over de slechte liberale vervalschingen van den Heer Freeman. De economische uiteenzettingen, die bij Morgan voor zijn doel voldoende waren, voor het mijne echter volstrekt niet, zijn alle door mij opnieuw bewerkt. En ten slotte ben ik natuurlijk verantwoordelijk voor alle gevolgtrekkingen, voor zoover Morgan niet uitdrukkelijk aangehaald wordt.

II. BIJ DE VIERDE UITGAVE 1891.

De vorige groote oplagen van dit boek zijn reeds sedert een half jaar uitverkocht en de uitgever heeft reeds sedert lang de bezorging van een nieuwe uitgave van mij gewenscht. Dringender werk verhinderde het mij tot nu toe. Sedert het verschijnen van de eerste uitgave zijn zeven jaren verlopen, waarin de kennis der oorspronkelijke familievormen belangrijk is vooruitgegaan. Er moest dus vlijtig

verbeterd en aangevuld worden; en wel des te meer, daar het plan dezen text te stereotypeeren mij verdere veranderingen voor eenigen tijd onmogelijk zal maken.

Ik heb dus den geheelen text nauwkeurig nagagaan en een aantal aanvullingen gemaakt, waardoor ik hoop dat de tegenwoordige stand der wetenschap voldoende in aanmerking is genomen. Verder geef ik in het verder verloop van deze voorrede een kort overzicht van de ontwikkeling der familiegeschiedenis van Bachofen tot Morgan en wel in hoofdzaak, omdat de Engelsche min of meer chauvinistische prehistorische school nog voortdurend al het mogelijke doet om de door Morgan's ontdekkingen voldongen omwenteling der opvattingen omtrent de oergeschiedenis dood te zwijgen, waarbij zij zich echter volstrekt niet ontziet zich Morgans resultaten toe te eigenen. Ook elders wordt dit Engelsche voorbeeld hier en daar maar al te veel gevolgd.

Mijn werk is in verschillende talen vertaald. Eerst in 't Italiaansch: *L'origine della famiglia, della proprietà privata e dello stato*, versione riveduta dall' autore, di Pasquale Martignetti; Benevento 1885; daarna in het Rumeensch: *Origina familiei proprietatei private si a statului* taducere de Joan Nadejde in het Jassy'sch tijdschrift *Contemporanul*, September 1885 tot Mei 1886. Verder in het Deensch: *Familjens Privatejendommens og Statens Oprindelse*, Dansk, af Forfatteren gennemgaaet Udgave, besörget af Gerson Trier Köbenhavn 1888; een Fransche vertaling van Henri Ravé, waaraan de tegenwoordige Duitsche uitgave ten grondslag ligt, is ter perse.

Tot het begin der zestiger jaren kan van een geschiedenis der familie geen sprake zijn. De historische wetenschap stond op dit gebied nog geheel onder den invloed van de vijf boeken van Mozes. De patriarchale familievorm, die daarin uitvoeriger dan elders is geschilderd, werd zonder meer niet alleen als de oudste aangenomen, maar ook — na aftrek der veelwijverij — met de tegenwoordige burgerlijke familie gelijk gesteld, zoodat de familie eigenlijk in het geheel geen historische ontwikkeling zou doorgemaakt hebben; hoogstens gaf men toe, dat in den oertijd een periode van geslachtelijke regeloosheid kon hebben bestaan. Wel is waar kende men buiten de monogamie ook de oostersche veelwijverij en de Indisch-Tibetaansche veelmannerij; maar deze drie vormen lieten zich niet in een historische reeks ordenen en bestonden zonder samenhang naast elkaar. Dat bij enkele volken der oudheid evenals bij enkele nog bestaande wilden de afstamming niet van den vader maar van de moeder werd gerekend en dus de vrouwelijke lijn als de alleen geldende werd beschouwd; dat bij vele tegenwoordige volken het huwelijk binnen bepaalde grootere, toen niet nader onderzochte groepen verboden is, en dat deze gewoonte in alle werelddeelen gevonden wordt — deze feiten waren bekend en er werden steeds meer voorbeelden van verzameld. Maar men wist er niets mee te beginnen en zelfs nog in E. B. Tylor's *Researches into the Early*

History of Mankind etc. (1865) waren zij slechts „zonderlinge gebruiken” naast het bij eenige wilden geldend verbod, brandend hout met een ijzeren werktuig aan te raken en meer zulke religieuze snorrepijperijen.

De geschiedenis der familie dateert van 1861, van het verschijnen van Bachofens „Mutterrecht”. Daar stelt de schrijver de volgende beweringen op: 1) dat de menschen in het begin in onbeperkten geslachtelijken omgang hebben geleefd, welken hij met een scheeve uitdrukking hetairisme noemt; 2) dat zulk een omgang ieder zeker vaderschap uitsluit, dat daarom de afstamming slechts in de vrouwelijke lijn — naar moederrecht — kon gerekend worden en dat dit oorspronkelijk bij alle volken der oudheid het geval was. 3) dat dientengevolge de vrouwen, als moeders, de eenigste met zekerheid bekende ouders der jongere generatie, een groote mate van achting en aanzien genoten, die zelfs volgens de voorstelling van Bachofen tot een volledige vrouwenheerschappij (gynaikokratie) aangroeide. 4) dat de overgang tot monogomie, waar de vrouw aan één man uitsluitend behoorde, een schending van het oeroud godsdienstvoorschrift in zich sloot (d.w.z. feitelijk een schending van het van oudsher overgeleverde recht der overige mannen op dezelfde vrouw) een schending, die geboet of waarvan het dulden gekocht moest worden door het tijdelijk beperkte prijsgeven van de vrouw.

De bewijzen voor deze stellingen vindt Bachofen in talloze met den grootsten ijver bijeengezochte plaatsen der oudklassieke literatuur. De ontwikkeling van „hetairisme” tot monogamie en van moederrecht tot vaderrecht heeft volgens hem met name bij de Grieken plaats tengevolge van het verder ontwikkelen van religieuze voorstellingen, het inschuiven van nieuwe goden, representanten van de nieuwe opvatting, in de overgeleverde godengroep, die door de oude opvatting gehuldigd werd, zoodat de laatste meer en meer door de eerste op den achtergrond werden gedrongen. Dus niet de ontwikkeling der feitelijke levensvoorwaarden der menschen, maar de religieuze weerspiegeling dezer levensvoorwaarden in de hoofden dezer menschen heeft volgens Bachofen de historische veranderingen in de wederzijdsche maatschappelijke verhouding van man en vrouw bewerkt. In verband hiermee stelt Bachofen de Oresteia van Eschylos voor als de dramatische schildering van den strijd tusschen het ondergaande moederrecht en het in den heldentijd opkomende en overwinnende vaderrecht. Klytamnestra heeft ter wille van haar minnaar Egisthos haar uit den Trojaanschen oorlog terugkeerenden echtgenoot Agamemnon gedood; maar de zoon van haar en Agamemnon, Orestes, wreekt den dood des vaders door zijn moeder te dooden. Daarvoor vervolgen hem de Erinnyen, de demonische beschermvrouwen van het moederrecht, dat de moedermoord als de zwaarste, onzoenbaarste misdaad kent. Maar Apollo, die door zijn orakel Orestes tot dezen daad heeft bewogen en Athene, die wordt opgeroepen om recht te spreken — de beide goden, die hier de nieuwe vaderrechtelijke orde verdedigen — beschermen hem; Athene

hoort beide partijen. De geheele strijdvraag is kort samen te vatten in het nu volgende debat tusschen Orestes en de Erinnyen. Orestes beroept er zich op, dat Klytemnestra een dubbele misdaad heeft bedreven; omdat zij haar echtgenoot en daarmee ook zijn vader heeft gedood. Waarom vervolgen de Erinnyen hem en niet haar, wier schuld veel grooter is? Het antwoord is treffend:

„Zij was den man, dien zij doodde, geen bloedverwant.

De moord op een man, die geen bloedverwant is, zelfs al is hij de echtgenoot der moordenares is zoenbaar en gaat de Erinnyen niet aan; haar ambt is alleen de vervolging van moord onder bloedverwanten en dan is volgens moederrecht de zwaarste en onzoenbaarste de moedermoord. Nu treedt Apollo als verdediger voor Orestes op; Athene laat de Arcopageten — de Atheensche gerechtschepenen — stemmen; de stemmen voor vrijspraak en veroordeeling staken; dan stemt Athene als voorzitter voor Orestes en spreekt hem vrij. Het vaderrecht heeft de overwinning behaald op het moederrecht, de „goden van jongen stam” zooals zij door de Erinnyen zelf genoemd worden, overwinnen de Erinnyen en deze laten zich ten slotte overreden om in dienst der nieuwe orde een nieuw ambt te aanvaarden.

Deze nieuwe maar beslist zuivere uitlegging van de Oresteia is een der mooiste en beste plaatsen uit het geheele boek, maar zij bewijst tegelijk, dat Bachofen minstens evenzeer aan de Erinnyen, Apollo en Athene gelooft als Eschylos in zijn tijd; hij gelooft juist, dat zij in den Griekschen heldentijd het wonder volbrachten het moederrecht ten val te brengen door het vaderrecht. Dat zoo'n opvatting, waarbij de godsdienst voor de beslissende macht in de wereldgeschiedenis geldt, ten slotte op zuiver mysticisme moet uitloopen is duidelijk. Het is daarom een zure en niet altijd loonende arbeid de dikke boeken van Bachofen door te werken. Maar dat alles vermindert niet zijn baanbrekende verdienste; hij heeft het eerst de frase van een onbekende oer-toestand met regelloozen geslachtelijken omgang vervangen door het bewijs, dat de oud-klassieke literatuur ons tal van sporen aanwijst volgens welke vóór de monogamie werkelijk bij de Grieken en Aziaten een toestand bestaan heeft, waarin niet alleen een man met verscheiden vrouwen, maar ook een vrouw met verscheiden mannen geslachtelijken omgang had zonder tegen de zeden te handelen; dat deze zede niet verdween zonder sporen na te laten in een beperkte prijsgeving, waarmee de vrouw het recht op de monogamie moest koopen; dat daarom de afstamming oorspronkelijk slechts in de vrouwelijke lijn van moeder tot moeder kon gerekend worden; dat deze alleen-geldigheid der vrouwelijke lijn nog lang behouden bleef in den tijd van het enkel-huwelijk met verzekerd of ten minste erkend vaderschap; en dat deze oorspronkelijke positie der moeders als de eenige zekere ouders van hare kinderen, haar en daarmee de vrouwen in het algemeen een hoogere maatschappelijke positie verzekerde, dan zij sedert ooit weer bezeten hebben. Bachofen heeft deze stellingen wel niet zoo klaar uitge-

sproken — dat verhinderde zijn mystische opvatting. Maar hij heeft ze bewezen en dat beteekende in 1861 een volledige omwenteling.

Het dikke boek van Bachofen was in het Duitsch geschreven d.w.z. in de taal der natie, die toen het minste belang stelde in de voorgeschiedenis der tegenwoordige familie. Het bleef dus onbekend. Zijn naaste opvolger op hetzelfde gebied trad in 1865 op zonder ooit van Bachofen te hebben gehoord.

Deze opvolger was J. F. Mac Lennan, juist het tegendeel van zijn voorganger. In plaats van den genialen mystiker hebben wij hier den uitgedroogden jurist; inplaats van de bloeiende dichtelijke fantasie de aannemelijke combinaties van den pleitenden advokaat. Mac Lennan vindt bij vele wilde, barbaarsche en zelfs beschaafde volken uit ouden en nieuweren tijd een vorm van echtsluiting, waarbij de bruidegom alleen of met zijn vrienden de bruid schijnbaar met geweld aan haar verwanten moest ontrooven. Deze gewoonte moet het overblijfsel zijn van een vroegere gewoonte, waarbij de mannen van een stam zich hunne vrouwen van buiten, van andere stammen werkelijk met geweld roofden. Hoe ontstond dit „roofhuwelijk”? Zoolang de mannen een voldoende aantal vrouwen in den eigen stam konden vinden, was er volstrekt geen aanleiding voor. Nu vinden wij echter even dikwijls, dat bij onontwikkelde volken zekere groepen bestaan (die omstreeks 1865 nog dikwijls voor dezelfde werden gehouden als stammen) binnen welke het huwelijk verboden was, zoodat de mannen hun vrouwen en de vrouwen hare mannen buiten de groep moesten nemen, terwijl bij anderen de gewoonte beslaat, dat de mannen van een zekere groep genoodzaakt zijn hun vrouwen slechts binnen hun eigen groep te nemen. Mac Lennan noemt de eerste exogaam de tweede endogaam en bouwt nu zonder meer een onveranderlijke tegenstelling op tusschen exogame en endogame „stammen.” En hoewel zijn eigen onderzoek der exogamie hem vlak onder zijn neus houdt, dat deze tegenstelling in vele zoo niet de meeste of zelfs alle gevallen slechts in zijn voorstelling bestaat, maakt hij haar toch tot grondslag tot zijn geheele theorie. Exogame stammen kunnen volgens deze hun vrouwen slechts van andere stammen krijgen en bij den voortdurenden oorlogstoestand tusschen de stammen, zooals met de wildheid overeenkomt, kon dit slechts door roof geschieden.

Mac Lennan vraagt nu verder: Waar komt die gewoonte van exogamie van daan? De voorstelling van bloedverwantschap en bloedschande kan er niets mee te maken hebben; dat zijn dingen, die eerst veel later ontstonden. Wel echter de onder wilden veel verbreide gewoonte vrouwelijke kinderen dadelijk bij de geboorte te dooden. Daardoor zou een meerderheid van mannen in elken stam ontstaan, waarvan noodzakelijk het eerste gevolg zou zijn, dat verscheiden mannen een vrouw gemeenschappelijk bezaten: veelmannerij. Het gevolg hiervan zou weer zijn, dat men wist wie de moeder van het kind was, maar niet, wie de vader was, van daar: verwantschap alleen in de vrouwelijke lijn gerekend met uitsluiting van de mannelijke — moederrecht. Een tweede gevolg van

het gebrek aan vrouwen in den stam — een gebrek, dat wel verzacht, maar niet verholpen werd door de veelmannerij — was juist de geregelde gewelddadige ontvoering van vrouwen van vreemde stammen. „Daar exogamie en veelmannerij uit een en dezelfde oorzaak voortkomen — het ontbreken van gelijkheid in aantal van beide geslachten — moeten wij alle exogame rassen beschouwen als oorspronkelijk overgegeven aan veelmannerij.... En daarom moeten wij het als onbetwistbaar beschouwen, dat onder exogame rassen het eerste verwantschaps-systeem dat was, dat banden des bloeds slechts van moederszijde kent” (Mac Lennan, *Studies in Ancient History*. 1886. *Primitive Marriage*, p. 124).

Het is de groote verdienste van Mac Lennan op de algemeene verbreiding en de groote beteekenis te hebben gewezen van wat hij exogamie noemt. Ontdekt heeft hij het bestaan der exogame groepen volstrekt niet en begrepen heeft hij ze nog minder. Van vroegere verspreide aantekeningen bij vele waarnemers — juist de bronnen van Mac Lennan — afgezien, had Latham (*Descriptive Ethnologie* 1859) deze instelling bij de Indische Magars nauwkeurig en juist beschreven en gezegd, dat zij algemeen verbreid is en in alle werelddeelen voorkomt — een plaats, die Mac Lennan zelf aanhaalt. En onze Morgan had haar eveneens reeds in 1847 in zijn brieven over de Irokeezen (in de *American Review*) en in 1851 in *The League of the Iroquois* bij dezen volkstam aangetoond en juist beschreven, terwijl zooals wij zullen zien, het advocatenverstand van Mac Lennan hier een veel grootere verwarring heeft gesticht, dan Bachofens mystieke fantasie op het gebied van het moederrecht. Verder is het een verdienste van Mac Lennan de moederrechtelijke afstamming als de oorspronkelijke te hebben erkend, hoewel Bachofen hem hier, zooals hij later ook erkent, voor is geweest. Maar ook hier is het hem niet duidelijk; hij spreekt steeds over „verwantschap alleen in vrouwelijke lijn” (kinship through females only) en past deze uitdrukking, die voor een vroegeren trap van ontwikkeling juist was, voortdurend ook op latere trappen toe, waarop afstamming en erfrecht nog wel uitsluitend in de vrouwelijke lijn worden gerekend, maar de verwantschap ook van de zijde van den man erkend en uitgedrukt wordt. Het is de eenzijdigheid van den jurist, die zich een vaste rechtsformule schept en deze onveranderd toepast op toestanden, waarop zij intusschen niet meer toe te passen is.

Bij al hare aannemelijkheid schijnt het, dat de theorie van Mac Lennan haren uitvinder zelf niet al te zeker scheen vast te staan. Het valt hem tenminste zelf op dat „opmerking verdient, dat de vorm van den [schijnbaren] vrouwenroof juist het scherpst is uitgedrukt bij volken, waar mannelijke verwantschap [moet zijn afstamming in mannelijke lijn] heerscht.” (Bl. 140) En eveneens: „Het is een zonderling feit, dat voor zoover wij weten de kindermoord nergens stelselmatig bedreven wordt, waar de exogamie en de oudste vorm van verwantschap naast elkaar bestaan”. (Bl. 146) Beide zijn feiten, die direct in tegenspraak zijn met zijn verklaring

en waar hij nog slechts onderstellingen tegenover kan stellen, die nog ingewikkelder zijn.

Desniettegenstaande vond zijn theorie in Engeland veel bijval en instemming: MacLennan ging hier algemeen als grondlegger van de geschiedenis der familie en als eerste autoriteit op dit gebied door. Zijne tegenstelling van exogame en endogame „stammen” bleef, hoezeer men ook enkele uitzonderingen en wijzigingen vaststelde, toch de erkende grondslag van de heerschende opvatting en werd de oogklep, die elk vrij overzicht over het onderzochte gebied en daarmee elke beslissende vooruitgang onmogelijk maakte. Het is onze plicht tegenover de overschatting van MacLennan, die in Engeland en naar Engelsch voorbeeld ook elders gebruikelijk is geworden, het feit te stellen, dat hij met zijn enkel verwarring stichtende tegenstelling van exogame en endogame „stammen” meer schade heeft aangericht, dan hij voordeel gebracht heeft door zijn onderzoekingen.

Ondertusschen kwamen reeds spoedig meer en meer feiten aan het licht, die in zijn sierlijke lijst niet pasten. MacLennan kende slechts drie vormen van huwelijk: veelwijverij, veelmannerij en monogamie. Toen echter eens de opmerkzaamheid op dit punt was gericht, werden meer en meer bewijzen gevonden, dat bij onontwikkelde volken vormen van huwelijk bestonden, waarin een aantal mannen een aantal vrouwen gemeenschappelijk bezaten; en Lubbock (*The origin of Civilization*, 1870) erkende dit groepenhuwelijk (*Communal Marriage*) als een historisch feit.

Dadelijk daarop, 1871, trad Morgan met nieuw en in vele opzichten beslissend materiaal op. Hij had zich overtuigd, dat het eigenaardige namenstelsel van familiebetrekkingen, dat bij de Irokeezen gold, aan alle oerwonders van de Vereenigde Staten gemeen was, dus over een geheel vasteland verbreid was, hoewel het rechtstreeks in tegenspraak is met de graden van bloedverwantschap, die feitelijk uit het daar geldende huwelijkssysteem volgen. Hij bewoog nu de Amerikaansche bondsregeering op grond van door hemzelf opgestelde vragenlijsten en tabellen inlichtingen over de verwantschapssystemen van andere volken in te winnen en vond uit de antwoorden 1. dat het Amerikaansch-Indiaansche namenstelsel ook in Azie en in eenigszins gewijzigden vorm in Afrika en Australie bij tal van volkstammen gold, 2. dat het volkomen te verklaren is uit een vorm van groepenhuwelijk, die op Hawaii en andere Australische eilanden aan het uitsterven is en 3. dat echter naast deze vorm van huwelijk op dezelfde eilanden een namenstelsel geldt, dat zich alleen door een nog oudere, nu uitgestorven vorm van groepenhuwelijk laat verklaren. De verzamelde berichten en zijn gevolgtrekkingen daaruit, gaf hij uit in zijn *Systems of Consanguinity and Affinity*, 1871, en bracht daarmee het debat op een oneindig ruimer gebied. Door, van de namenstelsels uitgaande, de daarmee overeenkomende familievormen weer op te bouwen, opende hij een nieuwe weg voor onderzoek en een verder reikende terugblik in de voorgeschiedenis der menschheid. Vond deze methode erkenning

dan was de onaanzienlijke konstruktie van MacLennan in rook vervlogen.

MacLennan verdedigde zijn theorie in de nieuwe uitgave van *Primitive Marriage* (*Studies in Ancient History*, 1875). Terwijl hij zelf uit louter hypothesen uiterst kunstmatig een geschiedenis der familie samenstelt, eischt hij van Lubbock en Morgan niet alleen bewijzen voor ieder hunner beweringen, maar bewijzen van zoo onbetwistbare bondigheid als alleen voor een Schotsch gerechtshof worden toegelaten. En dat doet dezelfde man, die uit de nauwe betrekking tusschen moedersbroeder en zusterszoon bij de Germanen (*Tacitus Germania* c. 20), uit Cesars bericht, dat de Britten telkens tien of twaalf vrouwen gemeenschappelijk hebben en uit alle andere berichten van de oude schrijvers over gemeenschap van vrouwen bij barbaren zonder blikken of blozen het besluit trekt, dat bij al die volken veelmannerij heeft geheerscht! Men gelooft een officier van justitie te hooren, die zich voor het in elkaar zetten van zijn geval elke vrijheid kan veroorlooven, maar van den verdediger voor elk woord het meest formeele rechtsgeldige bewijs verlangt.

Het groepenhuwelijk is niets dan verbeelding beweert hij en komt daardoor ver achter Bachofen te staan. De namenstelsels bij Morgan zouden alleen voorschriften voor maatschappelijke beleefdheid zijn, hetgeen bewezen zou zijn door het feit, dat de Indianen ook een vreemdeling, een blanke, als broeder of vader aanspreken. Het heeft er iets van alsof men wilde bewijzen, dat de namen vader, moeder, broeder en zuster alleen zinloze titels zijn, omdat katholieke geestelijken en abdesses eveneens met vader en moeder, monniken en nonnen, ja zelfs vrijmetselaars en Engelsche vakvereenigingsleden in plechtige zitting met broeder en zuster worden aangesproken.

Er bleef echter nog een punt, waarop hij niet weerlegd was. De tegenstelling van exogame en endogame „stammen” waarop zijn geheele systeem berustte was niet alleen niet vernietigd, zij werd zelfs algemeen als de hoeksteen van de geheele geschiedenis der familie erkend. Men gaf toe, dat Mac. Lennans poging om deze tegenstelling te verklaren, onvoldoende was en in strijd met door hemzelf meegedeelde feiten. Maar de tegenstelling zelf — het bestaan van twee elkaar uitsluitende soorten van zelfstandige en onafhankelijke stammen, waarvan de eene soort de vrouwen binnen den stam nam, terwijl dit aan de andere soort absoluut verboden was — dat gold als een onbetwistbaar evangelie. Men vergelijkte b.v. Giraud-Teulon's *Origines de la famille* (1874) en zelfs nog Lubbock's *Origin of Civilization* (4e dr. 1882.)

Op dit punt sluit Morgan's hoofdwerk aan: *Ancient Society* (1877) het werk, dat de grondslag is van dit boek. Waarvan Morgan in 1871 nog maar een duister voorgevoel had, dat is hier met vol bewustzijn ontwikkeld. Endogamie en exogamie vormen geen tegenstelling; exogame „stammen” zijn tot nu toe nergens aangewezen. Maar in den tijd, dat het groepenhuwelijk nog heerschte — en dit heeft waarschijnlijk eenmaal overal geheerscht — verdeelde zich de

stam in een aantal, van moederszijde bloedverwante groepen, gentes, waarbinnen het huwelijk streng verboden was, zoodat de mannen, van een gens hunne vrouwen wel binnen de stam konden nemen en in den regel ook namen, maar haar buiten de gens nemen moeten. Zoodat, terwijl de gens streng exogaam was, de stam, die alle gentes omvatte evenzeer endogaam was. Daarmee was de laatste rest van Mac Lennan's kunstproduct voor goed afgedaan.

Daarmee was echter Morgan nog niet tevreden. De gens der Amerikaanse Indianen diende hem verder nog om de tweede beslissende stap vooruit te doen op het door hem onderzochte gebied. In deze naar moederrecht georganiseerde gens ontdekte hij den oervorm, waaruit zich de latere vaderrechtelijk georganiseerde gens had ontwikkeld, de gens, zooals wij haar bij de antieke kultuurvolken vinden. De Grieksche en Romeinsche gens, die allen vroegeren geschiedschrijvers een raadsel was, werd verklaard uit de Indiaansche en daarmee was een nieuwe grondslag gevonden voor de geheele oergeschiedenis.

Het terugvinden der oorspronkelijke moederrechtelijke gens als de voorlooper van de vaderrechtelijke gens der kultuurvolken heeft voor de oergeschiedenis dezelfde beteekenis als Darwins ontwikkelingstheorie voor de biologie en Marx' meerwaardetheorie voor de staathuishoudkunde. Zij stelde Morgan in staat voor het eerst een geschiedenis van de familie te ontwerpen, waarin ten minste de klassieke trappen van ontwikkeling in groote trekken, voor zoover het tegenwoordig bekende materiaal veroorlooft, voorloopig vastgesteld zijn. Dat hiermee een nieuw tijdperk voor de behandeling der oergeschiedenis begint, is voor ieder duidelijk. De moederrechtelijke gens is het punt geworden, waarom zich deze geheele wetenschap draait; sedert hare ontdekking weet men in welke richting en waarnaar men te zoeken heeft en hoe men het onderzochte moet groepeeren. En in verband daarmee worden nu op dit gebied heel wat vlugger vorderingen gemaakt dan voor Morgans boek.

De ontdekkingen van Morgan zijn nu algemeen erkend of beter aangenomen door de prehistorici, ook in Engeland. Maar bij bijna niemand vindt men de openlijke erkenning, dat wij aan Morgan deze omkeering der inzichten hebben te danken. In Engeland is zijn boek zooveel mogelijk doodgezwegen en hij zelf met een minzame loftuiting voor zijn vroegeren arbeid afgescheept; aan de bijzonderheden van zijn geschrift knaagt men ijverig, over zijn werkelijk groote ontdekkingen zwijgt men hardnekkig.

Ancient Society is in de oorspronkelijke uitgave uitverkocht; in Amerika loont de verkoop van zoo iets niet; in Engeland werd het boek naar het schijnt systematisch onderdrukt en de eenige uitgave, van dit opzienbarende boek, die nog in den boekhandel voorkomt, is de Duitsche vertaling.

Waarom deze terughouding, waarin moeilijk iets anders dan afspraak tot doodzwijgen is te vinden vooral naast de talrijke bloote beleefdheidscitaten en andere bewijzen van kameraadschap, waarvan de geschriften van onze erkende prehistorici wemelen? Misschien

omdat Morgan een Amerikaan is en het zeer hard is voor de Engelsche prehistorici, dat zij trots allen lofwaardigen ijver in het bijeenbrengen van materiaal voor de algemeene gezichtspunten, bij het ordenen en groepeeren van dit materiaal, kortom voor hunne ideeën, zich moeten beroepen op twee geniale buitenlanders op Bachofen en Morgan? Met den Duitscher kon men nog vrede hebben maar met den Amerikaan? Tegenover den Amerikaan wordt ieder Engelschman patriot; ik heb daarvan in de Vereenigde Staten gemakkelijke voorbeelden gezien. Nu komt daar nog bij, dat MacLennan om zoo te zeggen de officieel aangestelde stichter en leider der Engelsche prehistorische school was; dat het in zekeren zin tot den prehistorischen goeden toon behoorde slechts met den grootsten eerbied over zijn kunstmatige, van kindermoord, langs veelmannerij en roofhuwelijk tot de moederrechtelijke familievoerende geschiedenis-konstruktie te spreken; dat de geringste twijfel aan het bestaan van elkaar absoluut uitsluitende exogame en endogame stammen voor misdadige ketterij gold; dat dus Morgan door al deze geheillgde dogma's in rook te doen vervliegen een soort heiligschennis pleegde. En bovendien vernietigde hij ze op een wijze, die slechts behoefde te worden uitgesproken om dadelijk duidelijk te zijn; zoodat de MacLennanvereerders, die tot nu toe radeloos tusschen endogamie en exogamie heen en weer doolden zich bijna met de vuist voor het hoofd moesten slaan en uitroepen: Hoe konden wij zoo dom zijn om dat niet reeds lang zelf te vinden!

En alsof dat nog geen misdaden genoeg worden om aan de officiële school iedere andere behandeling dan koel terzijde schuiven onmogelijk te maken, mat Morgan de maat vol door niet alleen de beschaving, de maatschappij der warenproductie, den grondvorm onzer tegenwoordige maatschappij te kritizeeren op een manier, die aan Fourier herinnert, maar door over een toekomstige vervorming dezer maatschappij te spreken in woorden, die Karl Marx kon gezegd hebben. Het was dus welverdiend dat Mac Lennan hem verontwaardigd toevoegt, dat „de historische methode hem zeer anti-pathiek was” en dat professor Giraud-Teulon in Geneve hem dit nog in 1884 bevestigt. Dezelfde heer Giraud Teulon wankelde in 1874 (*Origines de la famille*) nog hulpeloos in den doolhof der Mac Lennansche exogamie, waaruit Morgan hem eerst moest bevrijden!

Op de overige vorderingen, die de oergeschiedenis aan Morgan te danken heeft, behoef ik hier niet in te gaan; in den loop van mijn werk vindt men daarover het noodige. De veertien jaren, die sedert het verschijnen van zijn hoofdwerk zijn verlopen hebben ons materiaal over de geschiedenis der menschelijke oermaatschappijen zeer verrijkt; bij de antropologen, reizigers en prehistorici van beroep zijn de vergelijkende juristen gekomen en hebben deels nieuwe stof deels nieuwe gezichtspunten gebracht. Menige afzonderlijke hypothese van Morgan is daardoor onzeker geworden of zelfs vervallen. Maar nergens heeft het nieuw verzamelde materiaal er toe gevoerd zijn groote hoofdgezichtspunten door andere te vervangen. De door hem in de oergeschiedenis ge-

bracht orde geldt in hoofdtrekken nu nog. Ja men kan zeggen zij vindt meer en meer algemeene erkenning in dezelfde mate, waarin zijn ontdekkerschap van dezen grooten vooruitgang doodgewegen wordt ¹⁾.

LONDON 16 Juni 1891.

FRIEDRICH ENGELS.

1) Op mijn terugreis van New-York in September 1888 trof ik een oud-afgevaardigde in het congres voor het kiesdistrict Rochester, die Lewis Morgan gekend had. Hij kon mij helaas niet veel van hem vertellen. Morgan had in Rochester als particulier geleefd alleen bezig met zijn studien. Zijn broeder was kolonel en in Washington aan het ministerie van oorlog geplaatst geweest; door tusschenkomst van dezen broeder was het hem gelukt de regeering belang te doen stellen in zijn onderzoekingen en verscheidene van zijn werken op publieke kosten te doen uitgeven; hij, de verteller, had in zijn congresstijd er ook meermalen moeite voor gedaan.

ZINSTORENDE DRUKFOUTEN.

Blz. XII r. 17 v. b. staat monogomie, lees monogamie. Blz. XIV r. 24 v. o. staat beslaat, lees bestaat. Blz. XIV r. 19 v. o. staat exogamle, lees exogamie. Blz. 2 r. 17 v. b. staat tochen, lees tochten. Blz. 12 r. 11 v. b. staat ontstaat, lees ontstaan. Blz. 12 r. 27 v. b. staat Feulon, lees Teulon. Blz. 14 r. 4 v. b. staat in, lees is. Blz. 16 r. 8 v. o. staat teelkteus, lees teeltkeus. Blz. 17 r. 18 v. o. staat meer meer, lees meer. Blz. 20 r. 10 v. b. staat geus, lees gens. Blz. 21 r. 9 v. o. staat bloedverwantschapsfamilie, lees bloedverwantschapsfamilie. Blz. 26 r. 6 v. b. staat Irokeesen, lees Irokeezen. Blz. 28 r. 6 v. b. staat zouden, lees zonden. Blz. 52 r. 22 v. b. staat onbindingsproduct, lees ontbindingsproduct. Blz. 58 r. 16 v. b. staat socale, lees sociale. Blz. 76 r. 3 v. o. staat nergers, lees nergens. Blz. 83 r. 12 v. b. staat rijkdommen, lees rijkdommen. Blz. 89 r. 3 v. b. staat ener, lees nere. Blz. 92 r. 1 v. b. staat konkurrentie, lees konkurentie. Blz. 93 r. 7 v. o. staat gens-, lees gen-. Blz. 99 r. 5 v. b. staat testament, lees testament. Blz. 135 r. 2 v. o. staat eoedsel, lees voedsel. Blz. 135 r. 1 v. o. staat vigendom, lees eigendom. Blz. 141 r. 4 v. o. staat priode, lees periode. Blz. 145 r. 15 v. b. staat is, lees is, te. Blz. 148 r. 12 v. b. staat Amerfka, lees Amerika. Blz. 156 r. 10 v. b. staat Neu, lees Neue. Blz. 159 r. 11 v. o. staat noodlg, lees noodig.

I. ONTWIKKELINGSTRAPPEN UIT DEN VOORTIJD.

Morgan was de eerste, die met kennis van zaken een bepaalde orde in de menschengeschiedenis van den voortijd trachtte te brengen; zoolang niet groote vermeerdering van materiaal verandering noodig maakt, zal zijn indeeling wel van kracht blijven.

Van de drie hoofdtijdperken: wildheid, barbaarschheid en beschaving houdt hij zich uit den aard der zaak slechts bezig met de eerste twee en den overgang tot het derde. Hij verdeelt de beide eerste elk in drie trappen naar de vorderingen van de voortbrenging der levensmiddelen; hij zegt nl. „de vaardigheid in deze productie is beslissend voor den graad van menschelijke superioriteit en voor zijne beheersching van de natuur; van alle wezens heeft alleen de mensch het tot een bijna onbepaalde heerschappij over de voortbrenging van voedingsmiddelen gebracht. Alle groote tijdperken in den menschelijken vooruitgang vallen nagenoeg onmiddellijk samen met de tijdperken van verruiming van de bronnen van onderhoud.” De ontwikkeling van de familie gaat daarnaast voort, maar biedt geen zoo scherpe kenmerken voor de afscheiding der perioden.

I. WILDHEID.

1. *Laagste trap*: Kindschheid van den mensch, die zich nog op zijn oorspronkelijke woonplaatsen ophield (tropische en subtropische wouden). Sommigen woonden in boomen, waardoor, 't verklaarbaar wordt, dat ze naast groote roofdieren konden blijven voortbestaan. Vruchten, noten, wortelen dienden als voedsel; de vorming van de gearticuleerde taal is het hoofdvoortbrengsel van dezen tijd. Van alle volken, die in het historisch tijdperk bekend zijn geworden, verkeerde er geen

2 ONTWIKKELINGSTRAPPEN UIT DEN VOORTIJD. I

meer in dezen oorspronkelijken toestand. Hoeveel duizend jaren deze toestand wellicht geduurd heeft, toch kunnen wij er geen directe getuigenissen voor aanvoeren; nemen we echter de afstamming van den mensch uit het dierenrijk aan, dan is ook het aannemen van den overgang niet te ontgaan.

2. *Middeltrap.* Deze begint met het gebruik van visschen (ook kreeften, mosselen en andere waterdieren.) als voedsel en met 't gebruik van het vuur. Deze beide behooren bij elkaar, want visch werd pas door vuur geheel geschikt voor voedsel. Dit nieuwe voedsel maakte de menschen onafhankelijk van klimaat en landstreek; rivieren en kusten volgend konden ze zich zelfs in wilden staat over het grootste deel van de aarde verbreiden. De ruw bewerkte, ongeslepen steenen werktuigen uit het oudere steentijdperk, (de z.g. paleolithische) die geheel of grootendeels in dit tijdperk vallen en in alle werelddeelen gevonden worden, getuigen van deze zwerftochten. De nieuwe woonplaatsen, evenals de steeds werkzame vindingsaandrift verbonden met het bezit van vuur brachten nieuwe voedingsmiddelen; b.v. zetmeelhoudende wortels en knollen, die in heete asch of in veldovens werden gebakken, en wild, dat na de uitvinding der eerste wapens, knods en speer, nu en dan toegift bij het voedsel werd. Jagervolken die, zooals men in boeken leest, *alleen* van de jacht leven, zijn er nooit geweest; daarvoor is de opbrengst ervan veel te onzeker. Het schijnt, dat tengevolge van aanhoudende onzekerheid in het verkrijgen van voedsel het menscheneten in dit tijdperk opkwam, hetgeen lang gebleven is. De Australiers en vele Polynesiërs staan nu nog op dezen middeltrap der wildheid.

3. *Hoogste trap.* Deze begint met de uitvinding van pijl en boog, waardoor wild een geregeld voedsel en jacht een der gewone takken van bedrijf werd. Boog, pees en pijl vormen reeds een zeer samengesteld instrument, welks uitvinding langdurige, opgehoopte ervaring en een ontwikkelde geest, tot voorwaarde heeft dus ook de gelijktijdige bekendheid met een aantal andere uitvindingen. Vergelijken wij de volken, die wel pijl en boog kennen, maar niet de pottenbakkerskunst (waarmee Morgan de barbaarschheid laat beginnen) dan vinden we feitelijk reeds een begin van vestiging in dorpen, een zekere mate van beheersching van de productie van het levensonderhoud, houten vaatwerk en huisraad, handweverij (zonder weefstoel) met vezels van boombast, gevlochten manden van bast of riet, geslepen steenen (neolithische) werk-

tuigen. Meestal is reeds met vuur en de steenen bijl de kano vervaardigd en zijn hier en daar balken en planken voor het bouwen van huizen gemaakt. Al deze vorderingen vindt men b.v. bij de noordwestelijke Indianen van Amerika, die wel pijl en boog, maar niet de pottenbakkerij kennen. Voor de wildheid was pijl en boog, wat het ijzeren zwaard voor de barbaarschheid en het geweer voor de beschaving was: het beslissende wapen.

II. BARBAARSCHEID.

1. *Laagste trap.* Begint met de invoering van de pottenbakkerskunst. Deze is vermoedelijk overal en in vele gevallen onbetwistbaar ontstaan door het bedekken van houten nappen of gevlochten korven met leem om ze vuurvast te maken, waarbij men spoedig vond, dat de gevormde leem ook zonder dat hout of vlechtwerk gebruikt kon worden.

Tot hiertoe konden wij den gang der ontwikkeling, over het geheel, als geldig voor een bepaald tijdperk bij alle volken, zonder onderscheid van woonplaats beschouwen. Bij het begin van de barbaarschheid is een trap bereikt waarop de verschillende natuurlijke gesteldheid der beide groote vastelanden zich doet gelden. Het kenmerkende van het tijdperk der barbaarschheid is het temmen en fokken van dieren en het verbouwen van planten. Nu bezat het oostelijke vasteland, de z.g. oude wereld, bijna alle tembare dieren en alle voor verbouw geschikte graansoorten op een na, het westelijke, Amerika slechts één tembaar zoogdier, de lama en dat nog maar alleen in een deel van het zuiden, en van alle granen slechts één, maar het beste: de maïs. Dit verschil in natuurlijke hulpbronnen is oorzaak, dat van nu af de bevolking van elk halfmond haar eigen gang volgt en dat de kenmerken voor de grenzen van de ontwikkelingstrappen in elk der beide verschillend zijn.

2. *Middeltrap.* Begint in het oosten met het temmen van huisdieren, in het westen met het verbouwen van gewassen door middel van besproeiing en met het gebruik van adoben (in de zon gedroogde tichelsteenen) en steen voor gebouwen.

Wij beginnen met de nieuwe wereld, omdat daar, vóór de verovering door de Europeanen nergens deze ontwikkelings-trap overschreden werd.

Bij de Indianen op den laagsten trap der barbaarschheid

4 ONTWIKKELINGSTRAPPEN UIT DEN VOORTIJD. I

(waartoe allen behoorden, die ten oosten van de Mississippi woonden) bestond, toen men ze leerde kennen reeds een zekere tuinbouw van maïs en misschien ook pompoenen, meloenen en andere tuingewassen, die een wezenlijk bestanddeel der voeding uitmaakten; zij woonden in houten huizen in omheinde dorpen. De noordwestelijke stammen vooral die in het gebied van de Columbia, waren nog op den hoogsten trap der wildheid en kenden noch de pottenbakkerij noch den verbouw van planten. De Indianen van de z.g. Pueblos in Nieuw Mexiko daarentegen, die in Mexiko, Midden-Amerika en Peru stonden ten tijde van de verovering op den middeltrap van de barbaarschheid; ze woonden in vestingvormige huizen van adoben of steen; in kunstmatig besproeide tuinen, die de hoofdbronnen voor voedsel vormden, verbouwden ze maïs en al naar de plaats en het klimaat ook andere voedingsplanten; ze hadden zelfs eenige dieren getemd — de Mexicanen de kalkoen en andere vogels, de Peruanen de lama. Bovendien kenden zij de bewerking der metalen —, behalve die van het ijzer, zoodat ze nog steeds de steenen wapenen en werktuigen niet konden missen. De verovering door de Spanjaarden sneed toen de verdere zelfstandige ontwikkeling af.

In het oosten begon de middeltrap der barbaarschheid met het temmen en fokken van melk- en vleeschgevende dieren, terwijl het verbouwen van planten hier nog tot ver in dit tijdvak onbekend schijnt te zijn gebleven. Het schijnt, dat het temmen en fokken van vee en het vormen van groote kudden de aanleiding was voor de afscheiding van Ariërs en Semieten van de overige barbaren. Bij Europeesche en Aziatische Ariërs zijn de namen van het vee nog gelijk, die van kweekplanten meestal geheel verschillend.

De vorming van kudden leidde in geschikte streken tot het herdersleven; bij de Semieten in de grasvlakten van Euphraat en Tigris, bij de Ariërs in die van Indie, van de Oxus en Jaxartes, van de Don en de Dnjepr. Aan de grenzen van zulke graslanden moet het eerst vee getemd zijn. Voor latere geslachten schijnt het zoo alsof de herdersvolken uit streken komen, die, in plaats van de bakermat van den mensch te zijn, voor de voorouders in hun wildheid of zelfs op den laagsten trap der barbaarschheid bijna onbewoonbaar waren. Integendeel, zoodra deze barbaren op den middeltrap eenmaal aan het herdersleven gewoon waren, had het hun niet in den zin kunnen komen vrijwillig uit de grazige rivier-

dalen naar de wouden terug te keeren, waarin hun voorouders gewoond hadden. Toen ze verder naar het Noorden en Westen gedrongen werden, was het den Semieten en Ariers zelfs onmogelijk in de West-Aziatische en Europeesche wouden doortedringen, zoolang ze niet door graanbouw in staat waren hun vee op dien minder gunstigen bodem bepaaldelijk ook in den winter te voeden. Het is meer dan waarschijnlijk, dat hier het eerst graan werd verbouwd om voeder voor het vee te verkrijgen en dat het eerst later als menschelijk voedsel van belang werd.

Aan de rijkelijke vleesch- en melkvoeding bij Ariers en Semieten en vooral aan den gunstigen invloed, die deze op de ontwikkeling der kinderen had, moet men wellicht de hoogere ontwikkeling bij beide rassen toeschrijven. Inderdaad hebben de dorp-Indianen van Nieuw-Mexiko, die bijna uitsluitend van plantenvoedsel moeten leven, kleinere hersenen dan de meer visch- en vleeschetende Indianen op den laagsten trap van de barbaarschheid. In ieder geval verdwijnt op dezen trap langzamerhand het menscheneten en blijft slechts als godsdienstige handeling of wat hier bijna op hetzelfde neerkomt als toovermiddel bestaan.

3. *Hoogste trap.* Begint met het smelten van ijzererts en gaat over in de beschaving door de uitvinding van het letterschrift en zijn gebruik voor schriftelijk opteekenen. Deze trap die, zooals reeds gezegd is, alleen op het oostelijk halfond zelfstandig is doorloopen, is rijker aan vorderingen der productie, dan alle voorafgaande samen. Hiertoe behooren de Grieken in den Heldentijd, de Italiaansche stammen kort voor de stichting van Rome, de Duitschers ten tijde van Tacitus, de Noormannen in den tijd der Vikings.

Als belangrijkste werktuig zien we hier voor het eerst den ijzeren ploeg door vee getrokken, die den akkerbouw op groote schaal, den veldbouw, mogelijk maakte en daarmee een, voor de toenmalige toestanden onbeperkte vermeerdering van levensmiddelen; daarmee ook het rooien van het woud en zijn verandering in bouw- en weiland — 't welk, op groote schaal, zonder de ijzeren bijl en spade onmogelijk bleef.

Daarmede kwam echter ook snelle vermeerdering der bevolking en dichte bevolking op kleine oppervlakte. Vóór den veldbouw zouden er uitzonderingstoestanden noodig geweest zijn, opdat een half miljoen menschen zich onder een enkele centrale leiding zou laten vereenigen; vermoedelijk was dit nooit gebeurd.

6 ONTWIKKELINGSTRAPPEN UIT DEN VOORTIJD. I

Den hoogsten bloei van den hoogsten trap der barbaarschheid vinden we beschreven in de gedichten van Homeros met name in de Ilias. Ontwikkelde ijzeren werktuigen, den blaasbalg, den handmolen, de pottenbakkersdraaischijf, de olie- en wijnbereiding, een ontwikkelde metaalbewerking, die reeds in kunsthandwerk overging, den wagen en den strijdswagen, den scheepsbouw van balken en planken, het begin van den woningbouw als kunst, ommuurde steden met torens en tinnen, het homerische epos en de geheele mythologie — dat alles brachten de Grieken als voornaamste erfdeel uit de barbaarschheid in het tijdvak der beschaving mede. Vergelijken we hiermede bij Cesar en zelfs bij Tacitus, de beschrijving der Germanen, die in het begin van denzelfden trap van beschaving verkeerden, waaruit de Grieken van Homeros juist zouden overgaan naar een hooger, dan zien we welk een grooten rijkdom van ontwikkeling van de productie het laatste tijdvak der barbaarschheid in zich bevat.

Het beeld, dat ik hier naar Morgan heb geschetst, van de ontwikkeling van den mensch door wildheid en barbaarschheid tot het begin der beschaving is reeds rijk genoeg aan nieuwe trekken, die, wat meer zegt, onbetwistbaar zijn, omdat ze onmiddellijk aan de voortbrenging ontleend zijn. Evenwel zal het flauw en schraal schijnen bij vergelijking met het beeld, dat zich aan het eind van onzen tocht zal ontrollen; dan zal het pas mogelijk zijn op den overgang van barbaarschheid tot beschaving en op beider scherpe tegenstelling het volle licht te laten vallen.

De indeeling van Morgan kunnen we voorloopig aldus algemeen samenvatten:

Wildheid: tijdvak waarin hoofdzakelijk gereede natuurproducten verbruikt worden; de kunstproducten van den mensch zijn voornamelijk hulpmiddelen om ze zich te verschaffen.

Barbaarschheid: tijdvak, waarin veeteelt en akkerbouw ontstaan en methoden worden aangeleerd om de opbrengst aan natuurproducten door menschelijke arbeid te verhoogen.

Beschaving: tijdvak, waarin de verdere bewerking van voortbrengselen der natuur, de eigenlijke industrie en de kunst wordt geleerd.

II. DE FAMILIE.

Morgan, die zijn leven grootendeels onder de nu nog in den staat New-York wonende Irokeezen doorbracht en in een hunner stammen (die van de Seneka's) geadopteerd werd, vond bij hen een stelsel van benaming der bloedverwantschap in gebruik, dat niet overeenkwam met hunne werkelijke familiebetrekkingen. Er bestond het van weerszijden gemakkelijk te verbreken enkelhuwelijk, dat Morgan „parings-huwelijk” noemt. De nakomelingen van zulk een echtpaar waren bij ieder bekend en als zoodanig erkend; er was geen twijfel mogelijk, wie op de namen vader, moeder, zoon, dochter, broeder, zuster recht hadden. In werkelijkheid worden echter deze namen anders gebruikt. De Irokees noemt niet alleen zijn eigen kinderen maar ook die van zijn broeder, zoon en dochter; en deze noemen hem vader. De kinderen van zijn zusters noemt hij daarentegen neven en nichten en deze noemen hem oom. Omgekeerd noemt de Irokeesche behalve haar eigen kinderen ook die van hare zusters zoon en dochter en deze noemen haar moeder. De kinderen van haar broeders daarentegen noemt zij neven en nichten en deze noemen haar tante. Ook noemen de kinderen van broeders elkaar broeders en zusters, eveneens de kinderen van zusters. De kinderen van een vrouw en die van haar broeder noemen elkaar wederkeerig neven en nichten. En dit zijn niet zinledige namen, maar uitdrukkingen van werkelijk geldende opvattingen van meerdere en mindere afstand, gelijkheid en ongelijkheid van bloedverwantschap. Deze opvattingen zijn de grondslag van een geheel uitgewerkt stelsel van bloedverwantschapsnamen, dat toelaat honderden verschillende familiebetrekkingen van een persoon uit te drukken. Bovendien is dit stelsel niet alleen volop van kracht bij alle Amerikaansche Indianen, (tot nu toe is geen uitzondering aangetroffen) maar het geldt ook bijna onveranderd bij de

oudste inwoners van Indië, de Dravida's in Dekan en de Gaurastammen in Hindostan. De uitdrukkingen voor bloedverwantschap van de Zuid-Indische Tamielen en van de Seneca-Irokeezen in den staat New-York komen nu nog voor meer dan tweehonderd verschillende familiebetrekkingen overeen. Ook bij deze Indische stammen evenals bij alle Amerikaansche Indianen zijn de betrekkingen, die uit de geldende familievorm volgen, in tegenspraak met het stelsel van namen.

Hoe dit nu te verklaren? Bij de beslissende rol, die de bloedverwantschap bij alle wilde en barbaarsche volken in de maatschappelijke orde speelt kan men zich van de betekenis van dit veel verbreide systeem niet met praatjes afmaken. Een stelsel van namen, dat in Amerika algemeen geldt, in Azië bij volken van geheel ander ras eveneens bestaat, waarvan min of meer veranderde vormen overal in Afrika en Australie in menigte worden gevonden, zulk een stelsel eischt een verklaring uit de geschiedenis en kan niet weggeredeneerd worden zooals b.v. Mac Lennan het probeerde. De namen vader, kind, broeder, zuster zijn niet eenvoudig eere-titels, maar brengen bepaalde, ernstige wederzijdsche verplichtingen mede, die te samen een wezenlijk deel uitmaken van de maatschappelijke wetten dier volken. En de verklaring *werd* ook gevonden. Op de Sandwich eilanden (Hawaii) bestond nog in de eerste helft van deze eeuw een familievorm, die juist zulke vaders en moeders, broeders en zusters zonen en dochters, ooms en tanten, neven en nichten leverde als het Amerikaansch-oudindisch stelsel ze noodig heeft. Maar merkwaardiger wijze kwam het namenstelsel, dat in Hawaii gold, ook daar niet overeen met de werkelijk bestaande familievorm. Daar zijn n.l. alle kinderen van broeders en zusters zelve zonder uitzondering elkaars broeders en zusters en ze gelden als gemeenschappelijke kinderen niet enkel van hun moeder en hare zusters, of van hun vader en zijn broers maar van alle broeders en zusters van hunne ouders. Waar dus het Amerikaansche stelsel van bloedverwantschapsnamen berust op een in Amerika niet meer bestaande, oudere vorm van familie, die we in Hawaii nog aantreffen, zoo verwijst ons het Hawaiische stelsel op zijn beurt naar een nog vroegere vorm van familie, die wij wel is waar nergens meer als bestaand kunnen aanwijzen, maar die *moet* hebben bestaan, omdat anders het daarmee overeenkomende namenstelsel niet had kunnen ontstaan. „De familie, zegt Morgan, is het ver-

anderende element; zij staat nooit stil maar vervormt zich van een lagere tot een hogere vorm in dezelfde mate als de maatschappij zich van een lagere tot een hogere orde ontwikkelt. De stelsels van namen daarentegen zijn passief; slechts na lange tusschenpoozen drukken zij den vooruitgang uit, die de familie in den loop van den tijd heeft gemaakt en ondergaan slechts dan een grondige verandering wanneer de familie totaal veranderd is" — „En" voegt Marx erbij evenzoo gaat het met politieke, rechtsgeleerde, godsdienstige, wijsgeerige stelsels in het algemeen."

Terwijl de familie voortleeft, versteent het stelsel van verwantschapsnamen en terwijl dit door de gewoonte blijft bestaan ontgroeit de familievorm eraan. Met dezelfde zekerheid echter, waarmee Cuvier uit dat bij Parijs gevonden been uit een geraamte kon afleiden, dat dit aan een buideldier behoorde en dat daar eenmaal, nu uitgestorven buideldieren geleefd hebben, met dezelfde zekerheid kunnen we uit een historisch overgeleverd stelsel van namen besluiten, dat de daarmee overeenkomende uitgestorven familievorm bestaan heeft.

De genoemde stelsels van verwantschapsnamen en vormen der familie zijn van de nu heerschende daardoor onderscheiden, dat ieder kind verscheiden vaders en moeders heeft. Bij het Amerikaansche stelsel overeenkomende met de Hawaiïsche familie kunnen broeder en zuster niet vader en moeder zijn van hetzelfde kind; het Hawaiïsche stelsel echter onderstelt een familie, waarin dit integendeel regel is. Wij vinden hier een reeks van familievormen, die in tegenspraak zijn met de tot nog toe als alleen geldig aangenomene. De overgeleverde voorstelling kent slechts het enkelhuwelijk en daarnaast veelwijverij van een man en ook veelmannerij van een vrouw en verzwijgt daarbij, zoo als het den zedepredikenden kruidenier past, dat in de werkelijkheid deze door de officieele maatschappij geboden perken stilzwijgend maar zonder omslag worden overschreden. De studie van de oergeschiedenis daarentegen toont ons toestanden, waarin de mannen in veelwijverij, hun vrouwen tegelijk in veelmannerij leven en de kinderen dus ook als hun aller gemeenschappelijke kinderen beschouwd worden. Deze toestanden ondergaan, tot ze zich ten laatste oplossen in het enkelhuwelijk, een heele reeks van veranderingen. Deze veranderingen zijn van dien aard, dat de kring dien de gemeenschappelijke huwelijksband omvat, die eerst zeer groot was meer en meer wordt verkleind tot er ten slotte slechts

het enkele paar overblijft; de thans heerschende vorm.

Morgan komt door op deze wijze de geschiedenis der familie teruggaande samentestellen evenals de meeste zijner kollega's tot een oertoestand, waar onbepaalde geslachtelijke omgang binnen den stam heerschte, zoodat iedere man en iedere vrouw elkaar wederkeerig toebehoorden. Over zulk een oertoestand is reeds sedert de vorige eeuw gesproken, maar slechts in algemeene uitdrukkingen; het is een der grootste verdiensten van Bachofen, dat hij er zich het eerst ernstig mee bezighield en in historische en godsdienstige overleveringen naar sporen van dezen toestand gezocht heeft. Wij weten nu, dat de door hem gevonden sporen geenszins betrekking hebben op een beschavings-toestand met ongebonden geslachtelijken omgang, maar op een veel lateren vorm, het groeps-huwelijk. Zoo gene primitieve toestand van de maatschappij werkelijk bestaan heeft, behoort hij in een zoo oude tijd, dat wij moeilijk kunnen verwachten in sociale fossielen, bij achterlijk gebleven wilden, directe bewijzen voor haar vroeger bestaan te vinden. De verdienste van Bachoven bestaat juist daarin, deze vraag bij het onderzoek op den voorgrond te hebben gesteld. ¹⁾

Het is in den laatsten tijd in de mode gekomen dezen eersten toestand van het menschelijke geslachtsleven te loochenen. Men wil den mensch deze „schande” sparen. Men beroept zich behalve op het ontbreken van een direct bewijs vooral op het voorbeeld van de overige dierenwereld; daaruit heeft Letourneau (*Evolution du mariage et de la famille*, 1888) talrijke feiten verzameld waaruit volgt, dat ook hier een onbepaalde geslachtelijke omgang bij een lagere ontwikkelings-

1) Hoe weinig Bachoven begreep, wat hij ontdekt, of beter geraden had blijk uit den naam „hetairisme”, die hij aan den oertoestand geeft. Hetairisme beteekende bij de Grieken, toen zij het woord invoerden, de omgang van ongehuwde of in enkelhuwelijk levende mannen met ongehuwde vrouwen. Het onderstelt een bepaalde vorm van huwelijk, waarbuiten het verkeer plaats vindt en sluit de prostitutie als een mogelijkheid in. In een andere beteekenis is het woord ook nooit gebruikt en in deze beteekenis gebruik ik het evenals Morgan. Bachofen's zeer belangrijke ontdekkingen worden overal op ongeloofelijke wijze met een godsdienstig waas omgeven tengevolge van zijn meening, dat de in de geschiedenis ontsane betrekkingen tusschen man en vrouw hun oorsprong vinden in de telkens voorhanden godsdienstige voorstellingen van de menschen en niet in hun werkelijke levensomstandigheden.

toestand behoort. Ik kan uit al deze feiten slechts besluiten, dat ze voor het leven van den mensch in den oertijd niets bewijzen. De paringen voor langeren tijd bij de gewervelde dieren worden voldoende verklaard uit physiologische oorzaken b.v. bij vogels uit de hulpbehoevendheid van het wijfje bij het broeden; de bij vogels voorkomende voorbeelden van trouwe monagamie bewijzen niets voor de menschen, daar deze juist niet van de vogels afstammen.

En wanneer strenge monogamie het toppunt van alle deugd is zoo komt de eer aan den lintworm toe die in ieder van zijn 50—200 proglottiden of geledingen volledige mannelijke en vrouwelijke geslachtsorganen heeft en zijn leven doorbrengt met zich in ieder der geledingen zelf te bevruchten. Blijven we echter bij de zoogdieren, dan vinden we daar alle vormen van het geslachtsleven, ongebondenheid, sporen van groepenhuwelijk veelwijverij en enkelhuwelijk; alleen de veelmannerij ontbreekt, die konden alleen menschen tot stand brengen. Zelfs onze naaste verwanten de vierhandigen hebben alle mogelijke verscheidenheid in de groepeerings van mannetjes en wijfjes; en bepalen wij ons tot de vier soorten van menschachtige apen, dan vinden we bij Letourneau, dat ze nu eens monogaam dan weer polygaam zijn, terwijl Saussure bij Giraud-Teulon beweert dat ze monogaam zijn. Ook de door Westermarck (*The History of the Human Marriage*, Londen 1891) opgestelde latere beweringen van monogamie der menschachtige apen zijn nog lang geen bewijs. De berichten zijn in 't kort van dien aard, dat de eerlijke Letourneau toegeeft: „Overigens bestaat bij de zoogdieren volstrekt geen streng verband tusschen den graad van intelektueele ontwikkeling en den vorm van geslachtelijken omgang.”

En Espinas (*Des Sociétés Animales*, 1877) zegt zelfs: „De horde is de hoogste sociale groep, die wij bij de dieren kunnen waarnemen. Zij *schijnt* uit familien te bestaan, maar reeds van den beginne af *zijn de familie en de horde met elkaar in tegenspraak*, ze ontwikkelen zich in tegengestelden zin.”

Zooals uit het bovenstaande blijkt, weten wij van de familien en andere gezellige groepen der menschachtige apen zoo goed als niets met zekerheid; de berichten spreken elkaar direct tegen. Dat is ook niet te verwonderen. Hoeveel tegenspraak bevatten niet reeds de berichten, die wij over wilde menschen hebben en hoezeer vereischen ze kritisch onderzoek; apenmaatschappijen zijn echter nog veel moeilijker waar te nemen

dan menschenmaatschappijen. We moeten dan ook elke gevolgtrekking uit zulke geheel onbetrouwbare berichten afwijzen.

De aangehaalde zin van Espinas biedt ons echter een beter uitgangspunt. Horde en familie vullen elkaar bij de hoogere dieren niet aan, maar zijn tegenstellingen. Espinas toont zeer helder aan hoe de ijverzucht der mannetjes in den bronstijd elke gezellige horde verdeelt of tijdelijk oplost. „Waar de familie nauw verbonden is vormen zich slechts zelden horden. Waar daarentegen vrije geslachtelijke omgang of polygamie bestaat, ontstaat de horde bijna van zelf... Opdat een horde zal kunnen ontstaan moeten de familiebanden losser en het individu weer vrij geworden zijn. Daarom vinden wij bij de vogels zoo zelden georganiseerde horden... Bij de zoogdieren daarentegen vinden we min of meer georganiseerde gezelschappen, juist omdat hier het individu niet in de familie opgaat...

Het gemeenschapsgevoel van de horde kan dus bij zijn ontstaan geen grooteren vijand hebben, dan het gemeenschapsgevoel der familie.

Wij moeten het dus duidelijk uitspreken: wanneer zich een hoogere vorm van samenleving dan de familie ontwikkeld heeft, kan dat slechts daardoor gebeurd zijn, dat hij familien in zich opnam, die een grondige verandering hadden ondergaan. Dit sluit niet uit, dat deze familien juist daardoor later de mogelijkheid vonden zich onder veel gunstiger omstandigheden nieuw te constitueeren" (Espinas geciteerd bij Giraud Feulon, *Origines du mariage et de la famille*, 1884 p. 518—520).

Hier blijkt, dat de gezelschappen van dieren wel een zekere waarde hebben om over die van menschen een besluit te nemen — maar slechts een negatieve. Voor zoover wij weten komen bij de hoogere werveldieren maar twee familievormen voor: veelwijverij en enkelparing; in beide gevallen is er slechts één volwassen mannetje, slechts één echtgenoot toegelaten. De ijverzucht van het mannetje tegelijk band en grens der familie, brengt de dierenfamilie in tegenstelling met de horde; de horde, de hoogere vorm van samenleving wordt soms onmogelijk gemaakt, soms losser gemaakt of tijdens den bronstijd opgeheven, in het gunstigste geval in zijn ontwikkeling tegengehouden door de ijverzucht der mannetjes. Dit alleen is een voldoende bewijs, dat de familie bij de dieren en de oermaatschappij der menschen niets met elkaar te maken hebben; dat de oermenschen, die zich van uit de

dierenwereld opwerkten, of geen familie kenden of hoogstens eene, die bij de dieren niet voorkomt. Een zoo weerloos dier als de ontstaande mensch kan zich in klein aantal ook in afzondering staande houden, waarin de hoogste vorm van samenleving het enkelhuwelijk is, dat Westermarck volgens jagerverhalen aan Gorilla en Chimpansee toeschrijft. Maar voor de ontwikkeling uit de dierenwereld, voor het doormaken van den grootsten vooruitgang, die in de natuur te vinden is, was nog iets anders noodig. Waar den enkele de geschiktheid om zich te verdedigen ontbrak moest deze gevonden worden in de kracht en samenwerking van de horde. Uit omstandigheden, als die waaronder de menschachtige apen nu nog leven zou de overgang tot de menschheid geheel onverklaarbaar zijn; deze apen maken meer den indruk van afgedwaalde zijtakken, die bezig zijn langzaam uit te sterven of tenminste aan het afnemen zijn. Dat alleen is reeds voldoende om iedere vergelijking van hun familievorm met die der oermenschen aftewijzen. Wederzijdsche duldigheid der volwassen mannetjes, afwezigheid van ijverzucht was echter de eerste voorwaarde voor het ontstaan van zulke grootere en duurzame groepen, waarin het alleen mogelijk was, dat de mensch zich uit het dier ontwikkelde. En inderdaad wat vinden wij als oudste, meest oorspronkelijke vorm van familie waartoe wij onbetwistbaar uit de geschiedenis kunnen besluiten en die we nog hier en daar kunnen bestudeeren? Het groepenhuwelijk, de vorm waarin geheele groepen van mannetjes en geheele groepen van wijfjes elkaar wederkeerig bezitten en die slechts weinig ruimte laat voor ijverzucht. En verder vinden wij op een hooger trap van ontwikkeling de uitzonderingsvorm der veelmannerij, die geheel en al onverenigbaar is met eenig gevoel van ijverzucht en daarom bij de dieren onbekend is. De ons bekende vormen van het groepenhuwelijk zijn echter door zoo eigenaardig ontwikkelde voorwaarden vergezeld, dat ze noodzakelijk naar oudere eenvoudiger vormen van geslachtelijken omgang verwijzen en tenslotte naar een periode van regellooze omgang in den tijd van den overgang van dier tot mensch, zoodat verwijzingen naar het dierenhuwelijk ons juist brengen op een punt van waar ze ons voorgoed moesten wegvoeren.

Wat beteekent dat eigenlijk: regellooze geslachtelijke omgang? Dat de nu of vroeger geldige verbodsbepalingen niet gegolden hebben. De beperking door ijverzucht zagen we reeds wegvallen. Zoo iets, dan staat dit vast, dat ijverzucht

een betrekkelijk laat ontwikkelde aandoening is. Hetzelfde geldt van het begrip der bloedschande. Niet alleen waren broeder en zuster oorspronkelijk man en vrouw, ook de geslachtelijke omgang tusschen ouders en kinderen in nog heden bij vele volken geoorloofd. Bancroft (the Native Races of the Pacific Coast of North America, 1875, vol I) zegt het van de Kaviats aan de Behringstraat, van de Kadiaks bij Alaska, van de Tinnehs in het binnenland van Britsch Noord-Amerika; Letourneau vertelt hetzelfde van Chippeway indianen, de Koekoes in Chili, de Karaïben en de Karens in Achter-Indie, om van de verhalen van de oude Grieken en Romeinen over Parten, Perzen, Scythen, Hunnen enz. te zwijgen. Voordat de bloedschande uitgevonden was (en ze *is* een uitvinding en wel een van hooge waarde) kon de geslachtelijke omgang tusschen ouders en kinderen niet meer afkeer wekken dan tusschen andere personen, die tot verschillende generaties behooren en dat komt toch heden zelfs in de burgerlijkbraafste landen voor zonder veel opzien te baren; zelfs oude vrijsters van boven de zestig trouwen soms, als ze rijk genoeg zijn met jonge mannen van om en bij de dertig. Nemen wij echter van de vroegste familievormen, die wij kennen de daarmee verbonden begrippen van bloedschande weg, — begrippen, die van de onze totaal verschillen en er niet zelden rechtstreeks mee in tegenspraak zijn — dan komen we tot een vorm van geslachtelijke omgang, die niet anders dan regelloos kan genoemd worden, en wel in dien zin dat de later zedelijk geworden beperkingen nog niet bestonden. Hieruit volgt echter volstrekt niet een bont mengelmoes voor dagelijksche praktijk. Enkelparigen voor bepaalden tijd zijn volstrekt niet uitgesloten, zooals zelfs in het groepenhuwelijk dan ook heden meestal het geval is. En wanneer de laatste loocheenaar van zulk een oertoestand, Westermarck, iedere toestand als huwelijk aanduidt, waarin beide geslachten tot de geboorte van het kind bijeen blijven, dan kunnen we zeggen, dat deze soort van echt in den toestand van regellooze omgang zeer goed kon voorkomen zonder in tegenspraak te zijn met de regelloosheid d.i. de afwezigheid, van door de zeden aangegeven beperkingen voor den geslachtelijken omgang. Men neme echter in aanmerking, dat Westermarck van de opvatting uitgaat dat „regelloosheid de onderdrukking der persoonlijke liefde insluit” zoodat „de prostitutie haar zuiverste vorm is.” ’t Schijnt mij eerder, dat elk begrip van de oertoestanden onmogelijk blijft zoolang men ze door een bordeelbril bekijkt.

Wij komen bij het groeppenhuwelijk op dit punt terug.

Volgens Morgan ontwikkelde zich uit dezen oertoestand van onbeprekten geslachtelijken omgang waarschijnlijk reeds vroeg:

1. *De bloedverwantschapsfamilie*, de eerste vorm van familie. Hier zijn de groepen van echtgenooten volgens generaties afgescheiden: alle grootvaders en grootmoeders binnen de grenzen der familie zijn allen onder elkaar echtgenooten, evenzoo hun kinderen (de vaders en moeders) ook de kinderen van deze, die een 3e groep van gemeenschappelijke echtgenooten vormen en de kinderen van deze, de achterkleinkinderen der eerste die een 4e vormen. In deze familie-vorm zijn dus slechts voorouders en nakomelingen, ouders en kinderen tegenover elkaar van de rechten en plichten (zooals wij zouden zeggen) van den echt uitgesloten. Broeders en zusters, neven en nichten in de eersten, tweeden en verderen graad van bloedverwantschap zijn allen broeders en zusters onder elkaar en *juist daarom* elkaars man en vrouw. De betrekking van broeder en zuster sluit op dezen trap de geslachtelijke omgang van zelf in zich ¹⁾.

1) In een brief uit het voorjaar van 1882 gebruikt Marx de sterkste uitdrukkingen over de totaal valsche voorstelling van den oertijd in de Wagner'sche Nibelungentext, „War es je erhört, dasz der Bruder die Schwester bräutlich umfing?" Dezen Wagnerschen „Geilheitsgöttern" die een minnehandel op heel moderne wijze door een beetje bloedschande pikant maken antwoordt Marx:

„In den oertijd *was* de zuster de vrouw en *dat was zedelijk*."

(4e druk) Een Fransche vriend en vereerder van Wagner is het met deze noot niet eens en merkt op, dat reeds in de oudere Edda waarop Wagner afging in de Oegisdrecca, Loki aan Freia verwijt: „Voor de goden hebt gij uw eigen broeder omarmd." De echt van broeder en zuster zou dus toen reeds veroordeeld geweest zijn. De Oegisdrecca is de uitdrukking van een tijd, waarin het geloof aan oude mythen geheel gebroken was; het is een zuiver Luciaansch spotlied op de goden. Wanneer Loki als Mephisto, daarin Freia dit verwijt maakt, dan spreekt dat eer tegen Wagner. Ook zegt Loki eenige regels verder tot Niördhr: „Met uw zuster teeldet gij (zulk) een zoon." Niördhr is echter geen Ase, maar Vane en zegt in de Ynglinga Saga, dat huwelijken van broeder en zuster in Vanaland gewoon zijn, wat niet het geval is bij de Asen. Dit zou een aanduiding zijn, dat de Vanen oudere Goden zijn dan de Asen. In ieder geval leeft Niördhr onder de Asen als hun gelijke en zoo is de Oegisdrecca eerder een bewijs, dat in den tijd van het ontstaan van de Noordsche godensagen de echt tusschen broeder

Het type van zoo'n familie zou bestaan uit de nakomelingen van een paar, waarin weer de nakomelingen van elke graad afzonderlijk onder elkaar broeders en zusters en juist daarom elkaars echtgenooten zijn.

De bloedverwantschapsfamilie is uitgestorven. Zelfs de onbeschaafde volken, die in de geschiedenis zijn vermeld, leveren er niet met zekerheid een voorbeeld van. Tot de onderstelling, dat ze *moet* bestaan hebben dwingt ons het Hawaiische, thans nog in geheel Polynesië geldende stelsel van verwantschapsnamen, dat graden van bloedverwantschap uitdrukt, zooals ze slechts onder deze familievorm ontstaan kunnen; daartoe dwingt ons ook de geheele verdere ontwikkeling van de familie, waaraan die vorm noodzakelijk moet voorafgaan.

2. *De Poenaloeafamilie.* Wanneer de eerste vooruitgang in de organisatie daarin bestond, geslachtelijke omgang van ouders met kinderen te verhinderen, dan was de tweede zijn vermindering van zusters met broeders. Deze vooruitgang was tengevolge van het geringer verschil in ouderdom der betrokken personen veel belangrijker, maar ook moeilijker dan de eerste. Hij kwam langzamerhand tot stand vermoedelijk door eerst de geslachtelijke omgang tusschen kinderen van dezelfde moeder te verbieden, eerst in enkele gevallen en langzamerhand als regel, (in Hawaï kwamen nog in deze eeuw uitzonderingen voor) en eindigend met het huwelijksverbod tusschen zijdelingsche verwanten d.i. wat wij noemen kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen van zusters en broeders; dit geeft volgens Morgan „een uitstekende illustratie hoe het beginsel van de natuurlijke teelkteus werkt." Het spreekt van zelf, dat stammen, waarbij de voortplanting van bloedverwanten door deze vooruitgang beperkt werd, zich sneller en vollediger moesten ontwikkelen, dan die waarbij het huwelijk tusschen broeder en zuster regel en wet bleef. En van hoeveel invloed deze vooruitgang was, bewijst de daaruit rechtstreeks ontstane en het doel ver voorbijschietende inrichting der *gens*, die de grondslag was voor de maatschappelijke orde van de meeste zoo

en zuster ten minste onder de goden nog geen afschuw opwekte. Wil men iets aanhalen ter verontschuldiging van Wagner, dan haalt men in plaats van de Edda beter Goethe aan, die in de ballade van den God en de Bajadere een dergelijke fout met betrekking tot het religieuze prijsgeven der vrouwen maakt en het veel te dicht bij de moderne prostitutie plaatst.

niet van alle barbarenvollen der aarde en waaruit we in Griekenland en in Rome onmiddellijk in het tijdvak der beschaving overgaan.

Iedere oerfamilie moest zich op zijn hoogst na een paar generaties splitsen. Bij de oorspronkelijke kommunistische huishouding, die tot ver in den barbaarentijd zonder uitzondering bestaat, kon een bepaalde omvang niet overschreden worden, die wel van de omstandigheden afhing, maar op een zelfde plaats vrijwel dezelfde bleef. Zoodra de voorstelling van het onbehoorlijke van den geslachtsomgang tusschen kinderen van dezelfde moeder opkwam, moest die wel invloed uitoefenen op zulke splitsingen van oude en vorming van nieuwe huisgenootschappen (die echter niet noodzakelijk met de familiegroep samenvielen). Een of meer groepen van zusters werd de kern van de eene, hare broeders uit dezelfde moeder de kern van de andere. Op een dergelijke wijze ontstond uit de bloedverwantschapsfamilie, wat Morgan de poenaloeafamilie noemde. Volgens de zeden op Hawaii waren een aantal zusters, vleeschelijke of meer verwijderde (n.l. nichten van eersten, tweeden of verderen graad) de gemeenschappelijke vrouwen van hare gemeenschappelijke mannen, waarvan echter hare broeders uitgesloten waren; deze mannen noemden elkaar nu niet meer broeder, wat ze ook niet meer behoeften te zijn, maar poenaloea d.i. intieme kameraad, als het ware compagnon. Evenzoo had een aantal vleeschelijke of meer verwijderde broeders een aantal vrouwen in gemeenschappelijken echt, maar *niet* hun zusters, en die vrouwen noemden elkaar poenaloea. Dit is een oorspronkelijke familievorm, die later tal van uiteenlopende vormen toeliet; haar wezenlijke karakter was: wederzijdsche gemeenschap van mannen en vrouwen binnen een bepaalden familiekring, waarvan echter de broeders der vrouwen, eerst de vleeschelijke later ook de meer verwijderde, en omgekeerd ook de zusters der mannen uitgesloten waren.

Deze familievorm geeft ons volledig en nauwkeurig de graden van bloedverwantschap, zooals het Amerikaansche namenstelsel ze uitdrukt. De kinderen van de zusters mijner moeder zijn nog steeds haar kinderen, eveneens de kinderen van de broeders mijns vaders ook zijn kinderen, en allen zijn mijn broeders en zusters, maar de kinderen van de broeders mijner moeder zijn hare neven en nichten, de kinderen van de zusters van mijn vader zijn zijn neven en nichten, ze zijn allen mijn neven en nichten. Want terwijl de mannen

van de zusters mijner moeder nog hare mannen zijn, en evenzoo de vrouwen van mijn vaders broeders ook nog zijn vrouwen — ten minste rechtens al zijn ze het niet feitelijk — zoo heeft het maatschappelijk veroordeelen van den geslachtelijken omgang tusschen broeders en zusters de kinderen van broeders en van zusters, die tot nu toe allen door elkaar als broeders en zusters werden behandeld, in twee klassen gescheiden: in de eene blijven ze min of meer verwijderde broeders en zusters als te voren, de anderen, de kinderen van den broeder eenerzijds, van de zuster anderzijds kunnen geen broeders en zusters meer zijn, zij kunnen geen gemeenschappelijke ouders meer hebben, noch vader noch moeder noch beide en daarom wordt het hier voor het eerst noodig van neven en nichten te spreken, hetgeen bij een vroegere familievorm onzinnig zou geweest zijn. Het Amerikaansche namenstelsel, dat bij iedere familievorm, die op de eene of andere soort van enkelhuwelijk berust, klinkklare onzin schijnt, vindt in de poenaloeafamilie een rationeele verklaring en een natuurlijken grondslag tot in de kleinste bijzonderheden.

Overal waar dit namenstelsel bestond moet ook de poenaloeafamilie of een soortgelijke vorm bestaan hebben.

Deze familievorm, waarvan in Hawaii het werkelijk bestaan is bewezen, zou ons waarschijnlijk uit geheel Polynesië overgeleverd zijn, zoo de vrome zendelingen, als wijlen de Spaansche monniken in Amerika, in zulke onkristelijke betrekkingen iets anders hadden kunnen zien dan eenvoudig een „gruwel” 1). Waar Cesar ons van de Britten, die toen op den middeltrap van de barbaarschheid stonden, vertelt: „zij hebben hun vrouwen telkens ten getale van tien of twaalf gemeenschappelijk onder elkaar en wel meestal broeders met broeders en ouders met kinderen,” daar is dit het best te verklaren als groepenhuwelijk. Moeders uit het tijdvak der barbaarschheid hebben geen tien à twaalf zonen oud genoeg om zich gemeen-

1) De sporen van geslachtelijke omgang zonder onderscheid, van zijn z.g. „Sumpfzeugung” die Bachofen meent te hebben gevonden wijzen, zooals thans niet meer kan worden betwijfeld, op het groepenhuwelijk. „Wanneer Bachofen deze poenaloeahuwelijken „bandeloos” vindt zoo zou iemand uit die periode de meeste tegenwoordige huwelijken tusschen nadere of verwijderde neven en nichten van vaders of moederszijde als bloedschande beschouwen, namelijk als huwelijken tusschen bloedsverwante broeders en zusters.” (Marx).

schappelijke vrouwen te houden, maar het Amerikaansche namenstelsel overeenkomende met de poenaloeafamilie levert vele broeders, omdat alle neven tot den versten graad van een man zijn broeders zijn. Het „ouders met kinderen” kan een valsche opvatting van Cesar zijn; dat vader en zoon of moeder en dochter in dezelfde huwelijksgroep zouden zijn, is in het stelsel niet volstrekt uitgesloten, wel echter vader en dochter of moeder en zoon. Eveneens geeft deze of een soortgelijke vorm van het groepenhuwelijk de eenvoudigste verklaring voor de berichten van Herodotus en andere oude schrijvers over gemeenschap van vrouwen bij wilde en barbaarsche volken. Dit kan ook gezegd worden van hetgeen Watson en Kaye (*The People of India*) van de Tikurs in Audh (ten noorden van de Ganges) vertellen: „Zij leven samen (d.i. geslachtelijk) bijna geheel ononderscheiden in groote gemeenschappen, en wanneer twee menschen voor met elkaar gehuwd doorgaan, dan is dat slechts in naam.”

Direct uit de poenaloeafamilie schijnt in verreweg de meeste gevallen de instelling der *gens* voortgekomen te zijn. Wel is waar biedt ook het Australische klassenstelsel er een uitgangspunt voor; de Australiers hebben gentes maar nog geen poenaloeafamilie, maar een ruwere vorm van het groepenhuwelijk.

Bij alle vormen van het groepenhuwelijk is het onzeker wie de vader van een kind is, maar wel is zeker wie de moeder is. Hoewel zij *alle* kinderen der geheele familie haar kinderen noemt en tegenover hen moederplichten heeft, toch kent ze hare vleeschelijke kinderen uit de andere. Het is dus duidelijk, dat, zoover het groepenhuwelijk bestaat, alleen afstamming van moederszijde aan te toonen is en dus alleen de *vrouwelijke* lijn erkend wordt. Dit is werkelijk bij alle wilde en op den laagsten trap der barbaarschheid staande volken het geval; en dit het eerst ontdekt te hebben is de tweede groote verdienste van Bachofen.

Hij geeft aan deze uitsluitende erkenning van de afstamming van de moeder en de daaruit met den tijd ontstane inrichting van erfrecht den naam van moederrecht; ik behoud dezen naam kortheidshalve. Hij is echter scheef, want in deze maatschappijvorm is van recht in den rechterlijken zin geen sprake.

Nemen wij nu uit de poenaloeafamilie een van beide groepen n.l. de reeks van vleeschelijke en verder verwante (d.z. de in eersten tweeden of verderen graad van vleeschelijke zusters afstammende) zusters met hare kinderen en hare

vleeschelijke of verder verwante broeders van moederszijde, (die volgens onze onderstelling niet hare mannen zijn) dan verkrijgen we precies den kring van personen, die later als leden van de gens in haar eersten vorm verschijnen. Ze hebben allen een gemeenschappelijke stammoeder en tengevolge van deze afstamming zijn de vrouwelijke nakomelingen in elke generatie zusters. De mannen van deze zusters kunnen echter niet meer hare broeders zijn, dus niet van hare stammoeder afstammen en behooren dus niet in de verwantschapsgroep, de latere geus; hare kinderen echter behooren in deze groep, daar de afstamming van de moeder alleen beslist, omdat ze alleen zeker is. Zoodra de veroordeeling van den geslachtelijken omgang tusschen alle broeders en zusters ook tusschen de meest verwijderde zijdelingsche verwanten van moederszijde eenmaal vaststaat is ook de genoemde groep in een gens veranderd d.w.z. zij is tot een vasten kring van bloedverwanten in de vrouwelijke lijn geworden, die onder elkaar niet mogen huwen en die van nu af door andere gemeenschappelijke inrichtingen van maatschappelijken en godsdienstigen aard vaster wordt en zich van andere gentes van denzelfden stam onderscheidt. Daarover later meer. Waar we echter vinden, dat het niet alleen noodzakelijk maar ook natuurlijk is, dat zich de gens uit de poenaloeafamilie ontwikkelt, daar ligt het voor de hand, het vroegere bestaan van deze familievorm als bijna zeker aantenemen voor alle volken, waarbij gens instellingen zijn aantetoonen d.z. vrijwel alle barbaren en kultuurvolken.

Toen Morgan zijn boek schreef was onze kennis van het groepenhuwelijk nog zeer beperkt. Men wist een weinig van de groepenhuwelijken van de in klassen georganiseerde Australiers en daarnaast had Morgan reeds in 1871 de berichten, die hij over de Hawaiische poenaloeafamilie ontving, uitgegeven. De poenaloeafamilie leverde de volledige verklaring voor het stelsel van verwantschapsnamen, dat onder de Amerikaansche Indianen in zwang was, en dat voor Morgan het uitgangspunt voor al zijn onderzoekingen was geweest; zij leverde bovendien het directe uitgangspunt voor de afleiding van de moederrechtelijke gens, tenslotte vormde zij een veel hoogere trap van ontwikkeling dan de Australische klassen. Het was dus begrijpelijk, dat Morgan haar als de trap van ontwikkeling beschouwde, die noodzakelijk aan het paringshuwelijk voorafging en haar een algemeene verbreiding in vroegeren tijd toeschreef. Wij hebben sedert een reeks andere

vormen van het groepenhuwelijk leeren kennen en weten nu, dat Morgan hier te ver ging. Hij was echter zoo gelukkig in de poenaloeafamilie den hoogsten, den klassieken vorm van het groepenhuwelijk te vinden, den vorm, waaruit het gemakkelijkst de overgang tot een hooger en vorm te verklaren was.

De belangrijkste vermeerdering onzer kennis van het groepenhuwelijk hebben we aan den Engelschen zendeling Lorimer Fison te danken, die dezen familievorm op zijn klassieken bodem, Australië, jarenlang bestudeerde. Den laagsten trap van ontwikkeling vond hij bij de Australische negers bij de Mount Gambier in Zuid-Australië. Hier is de heele stam in twee groote klassen verdeeld Kroki en Kumite. De geslachtelijke omgang binnen elk dezer klassen is streng verboden; daarentegen is iedere man van de eene klasse van nature echtgenoot van iedere vrouw der andere klasse en deze is van nature zijn vrouw. Niet de individuen maar geheele groepen zijn met elkaar gehuwd, klasse met klasse. Men merke op, dat hier nergens een uitzondering is gemaakt wegens verschil in leeftijd of bijzondere bloedverwantschap, tenzij dit uit de splitsing in twee exogame klassen volgt. Een Kroki heeft iedere Kumite-vrouw tot rechtmatige echtgenote; daar echter zijn eigen dochter, als dochter van een Kumite-vrouw volgens moederrecht eveneens Kumite is, is zij daarmee van nature de vrouw van iedere Kroki dus ook van haar vader. De organisatie der klassen, zooals wij die kennen is daar tenminste geen beletsel voor. Het is mogelijk, dat deze organisatie is ontstaan in een tijd, waarin men ondanks de onbewuste drang, om de voortplanting binnen de familie te beperken, in den geslachtelijken omgang van ouders met kinderen niet iets bijzonder afschuwelijks zag — en dan zou het stelsel van klassen direct ontstaan zijn uit een toestand van onbeperkten geslachtelijken omgang. Ook is het mogelijk, dat de omgang van ouders en kinderen reeds door de zeden werd verboden, toen de klassen ontstonden en dan wijst de tegenwoordige toestand op de bloedverwantschapsfamilie en is daaruit de eerste stap vooruit. Het laatste is meer waarschijnlijk. Voorbeelden van geslachtelijken omgang tusschen ouders en kinderen worden, zoover ik weet, uit Australië niet gemeld, en ook de latere vorm der exogamie, de moederrechtelijke gens onderstelt in den regel het verbod van dezen omgang stilzwijgend, als iets, dat reeds bestond bij haar instelling.

Het stelsel der *twee* klassen vindt men behalve bij de Mount Gambier in Zuid-Australië eveneens aan de Darling-

rivier verder Oostwaarts en in Queensland in het Noordoosten en is dus ver verbreid. Het sluit alleen huwelijken uit tusschen boeders en zusters, tusschen broederskinderen en tusschen zusterskinderen van moederszijde, want die behooren tot dezelfde klasse; de kinderen van den broeder en die van zijn zuster kunnen echter trouwen. Een verdere schrede ter verhinderen van de voortplanting in de familie vindt men bij de Kamilaroi aan de Darling-rivier in Nieuw-Zuid-Wales, waar de beide oorspronkelijke klassen in vieren gesplitst zijn en ieder van deze vier met een bepaalde andere in haar geheel gehuwd is. De eerste twee klassen zijn van nature echtgenooten van elkaar; al naar de moeder tot de eerste of tot de tweede klasse behoort, behooren de kinderen in de derde of vierde klasse; de kinderen van deze twee eveneens met elkaar gehuwde klassen behoorden weer in de eerste en tweede. Dus telkens behoort een generatie in de eerste en tweede, een volgende in de derde en vierde en de daaropvolgende weer in de eerste en tweede. Daardoor kunnen zusterskinderen (van moederszijde) niet man en vrouw zijn maar wel de kleinkinderen. Deze eigenaardig samengestelde regeling wordt nog ingewikkelder door het latere daarenboven ontstaan der moederrechtelijke gentes; hierop kunnen we echter niet ingaan. Men ziet, dat zich telkens en telkens weer de aandrang doet gelden naar vermindering van de voortplanting in de familie, maar het is een tasten zonder duidelijk bewustzijn van het doel.

Het groepenhuwelijk, dat hier in Australië nog klassenhuwelijk is, het huwelijk van een geheele dikwijls over het geheele vaste land verstrooide klasse van mannen met een even verbreide klasse van vrouwen —, dit groepenhuwelijk ziet er van dicht bij gezien volstrekt niet zoo afschrikwekkend uit als de fantasie van burgers, die met bordeeltoestanden vertrouwd zijn, zich zooiets voorstelt. Het heeft integendeel jaren geduurd voor men zijn bestaan ook maar vermoed heeft en ook in den laatsten tijd is het nog bestreden. Voor den oppervlakkigen beschouwer schijnt het een los enkel-huwelijk en hier en daar veelwijverij met af en toe ontrouw. Men moet er jaren over doen zooals Fison en Howith om in deze huwelijkstoestanden, die eenigzins op die van de Europeanen gelijken de regelende wetten te ontdekken, wetten volgens welke een vreemde Australier duizenden kilometers van zijn woonplaats, onder lieden wier taal hij niet verstaat, niet zelden van kamp tot kamp, van stam tot

stam vrouwen vindt, die zonder tegenstand of kwade gedachten de zijne worden, en volgens welke iemand, die meer vrouwen heeft den gast er een voor de nacht afstaat. Waar de Europeanen onzedelijkheid en bandeloosheid zien, heerscht in werkelijkelijk een strenge wet. De vrouwen behooren tot de klasse waarmee de vreemdeling gehuwd is en zijn daardoor van nature zijn echtgenooten; dezelfde zedewet, waardoor beide bij elkaar behooren, verbiedt op straffe van vogelvrij verklaring iederen omgang buiten de twee aan elkaar gehuwde klassen. Zelfs daar waar de vrouwen geroofd worden, zooals dikwijls en in vele streken regel is, wordt de klasseregeling streng in acht genomen.

Bij den vrouwenroof verschijnt overigens reeds een begin van overgang tot het enkelhuwelijk, ten minste in de gedaante van het paringshuwelijk: wanneer de jonge man met behulp zijner vrienden het meisje geroofd of ontvoerd heeft, dan hebben allen op de rij af gemeenschap met haar, maar daarna geldt zij voor de vrouw van dengeen, die den roof op touw gezet heeft. En loopt omgekeerd de geroofde vrouw van den man weg en wordt ze door een ander genomen dan wordt ze diens vrouw en de eerste heeft zijn voorrecht verloren. Naast en binnen het, in het algemeen voortbestaande groepenhuwelijk, ontstaan *uitsluitende* betrekkingen, paringen voor langeren of korteren tijd met daarnaast veelwijverij, zoodat het groepenhuwelijk ook hier aan het verdwijnen is. Het is slechts de vraag, wat onder den invloed der Europeanen het eerst uit de wereld zal zijn, het groepenhuwelijk of de Australiers, waaronder dit bestaat.

Het huwelijk van geheele klassen, zooals dat in Australië heerscht, is in ieder geval een laagstaande en oorspronkelijke vorm van het groepenhuwelijk, terwijl de poenaloeafamilie voor zoover wij weten haar hoogste trap van ontwikkeling is. De eerste vorm schijnt te passen bij de maatschappelijke toestand van rondzwervende wilden, de tweede onderstelt reeds betrekkelijk vaste woonplaatsen van kommunistische gemeenschappen, en brengt ons direct op den naasthooger trap van ontwikkeling. Tusschen beide zullen we zeker nog menige tusschentrap vinden; hier ligt een veld van onderzoek dat eerst pas geopend, nog nauwelijks betreden is.

3. *De Paringsfamilie.* Een zekere paring voor langer of korter tijd vond reeds in den tijd van het groepenhuwelijk plaats of nog vroeger; de man had een hoofdvrouw (van lievelingsvrouw kan men nog nauwelijks spreken) onder de

vele vrouwen en hij was onder de echtgenooten voor haar de voornaamste. Deze omstandigheid heeft niet weinig bijgedragen tot de verwarring bij de zendelingen, die in het groepenhuwelijk nu eens een regellooze vrouwengemeenschap, dan weer een willekeurige echtbreuk zien. Zulk een paring uit gewoonte moest wel meer en meer vast worden, naarmate de gens zich vormde en naarmate er meer klassen van „broeders” en „zusters” kwamen, die nu niet met elkaar konden trouwen. De stoot tot het verhinderen van huwelijken van bloedverwanten, door de gens gegeven, voerde nog verder op dien weg. Zoo vinden wij, dat bij de Irokeezen en de meeste andere op den laagsten trap der barbaarschheid staande Indianen het huwelijk verboden is tusschen *alle* bloedverwanten, die in hun stelsel van namen voorkomen en dat zijn honderden soorten. Bij dit meer en meer ingewikkeld worden van de verbodsbepalingen voor het huwelijk werden groepenhuwelijken meer en meer onmogelijk; ze werden verdrongen door de *paringsfamilie*. In dit tijdvak leven één man en één vrouw samen, echter zoo, dat veelwijverij en af en toe ontrouw recht van den man blijft, al komt het eerste uit economische gronden zelden voor, terwijl van de vrouwen voor den duur der samenleving meest volkomen trouw wordt geëischt en echtbreuk harerzijds wreed gestraft wordt. De huwelijksband is echter van weerszijden gemakkelijk te verbreken en de kinderen behooren als vroeger alleen aan de moeder.

Ook in deze steeds verder gedreven uitsluiting van bloedverwanten buiten het huwelijk werkt de natuurlijke teeltkeus. Morgan zegt dit aldus: „De huwelijken tusschen gentes, die geen bloedverwanten waren, brachten een zoowel lichamelijk als geestelijk krachtiger ras voort; twee zich ontwikkelende stammen vermengden zich en de nieuwe schedels en hersenen werden natuurlijkerwijs verruimd tot ze de begaafdheden van beide omvatten.” Stammen met gensinstellingen moesten dus de overhand krijgen over de achtergeblevene of ze door hun voorbeeld meeslepen.

De ontwikkeling van de familie in de oergeschiedenis bestaat dus in een voortdurende vernauwing van den kring, waarbinnen de huwelijksbetrekking tusschen beide geslachten heerscht. Deze kring omvatte oorspronkelijk den geheelen stam; door verder gaande uitsluiting, eerst van nadere daarna van meer verwijderde bloedverwanten en ten slotte zelfs van slechts aangehuwde verwanten wordt eindelijk iedere soort van groepenhuwelijk praktisch onmogelijk en er blijft ten slotte

slechts het enkele, voorloopig nog los verbonden paar over, het molekuul met welks oplossing het huwelijk zelf ophoudt. Reeds hieruit blijkt hoe weinig de individueele geslachtsliefde, in de tegenwoordige beteekenis van het woord met het ontstaan van het enkelhuwelijk te maken had. Dit wordt nog meer bewezen door de praktijk van alle volken op dezen trap van ontwikkeling. Terwijl bij de vroegere familievormen de mannen nooit om vrouwen verlegen behoeften te zijn, en er integendeel eerder meer dan genoeg hadden, werden de vrouwen nu zeldzaam en gezocht. Daarom begint sedert het paringshuwelijk de roof en de koop van vrouwen — veel verbreide symptomen, maar ook niets anders, van een aangevangen veel dieper liggende verandering. Deze symptomen, eenvoudig methoden om zich vrouwen te verschaffen zijn echter door den pedanten Schot Mac Lennan tot bijzondere familieklassen als, „roofhuwelijk” en „koophuwelijk” omgefabeld. Overigens is ook, bij de Amerikaansche Indianen en elders (op denzelfden ontwikkelingstrap) het sluiten van het huwelijk geen zaak van de betrokken personen, wie dikwijls niet eens gevraagd wordt, maar van de moeders. Dikwijls worden twee mensen, die elkaar in 't geheel niet kennen, met elkaar verloofd en met de overeenkomst pas in kennis gesteld als de tijd voor het huwen nadert. Voor het huwelijk geeft de bruidegom aan de gensverwanten van de bruid (dus alleen aan die van moederszijde en niet aan den vader en zijn verwanten) geschenken, die als koopsom voor het afgestane meisje gelden. Het huwelijk is te verbreken op wensch van elk der beide echtgenooten; maar langzamerhand heeft zich in vele stammen b.v. bij de Irokeezen een publieke meening daartegen gevormd; bij twisten treden de gensverwanten van beide partijen als middellaars op en pas als dit niet baat heeft scheiding plaats, waarbij de kinderen aan de vrouw blijven, en waarna beide partijen vrij opnieuw kunnen huwen.

Wijl de paringsfamilie zelf te zwak en te onbestendig is om een zelfstandige huishouding noodig of wenschelijk te maken, lost zij de, van vroeger bestaande, kommunistische huishouding niet op. Een kommunistische huishouding beteekent echter heerschappij der vrouwen in huis, zooals de uitsluitende erkenning van een vleeschelijke moeder bij de onmogelijkheid met zekerheid de vleeschelijke vader te kennen hooge achting voor de vrouwen d. w. z. voor de moeders meebrengt. Het is een der absurdeste, uit de wetenschap de 18e eeuw overgenomen voorstellingen, dat bij het ontstaan der

maatschappij de vrouw de slavin van den man is geweest. De vrouw heeft bij alle wilde en alle barbaarsche volken op den laagsten en middelsten en gedeeltelijk op den hoogsten trap niet slechts een vrije, maar ook een hoog geachte positie. Wat zij nog in het paringshuwelijk is kunnen we van Arthur Wright, die lang zendeling onder de Seneca Irokeesen was vernemen: „Wat hun familiën betreft, ten tijde, dat ze nog de oude lange huizen (kommunistische huishoudingen van verscheiden familiën) bewoonden, zoo leefde daar altijd hoofdzakelijk een bepaalde clan (een gens), zoodat de vrouwen haar mannen uit de andere clans (gentes) namen Gewoonlijk was 't vrouwelijk deel meester in huis; de voorraden waren gemeenschappelijk; wee echter den ongelukkigen echtgenoot of minnaar, die te lui of onhandig was zijn deel aan den gemeenschappelijken voorraad in te brengen. Onverschillig hoeveel kinderen of hoeveel persoonlijk bezit hij in huis had, hij kon elk oogenblik het bevel verwachten zijn boeltje te pakken en af te marcheeren. En hij behoefde niet te beproeven, zich te verzetten; het werd hem in huis te warm gemaakt en er bleef hem niets anders over dan in zijn eigen clan (gens) terug te keeren, òf, wat meestal gebeurde, een nieuw huwelijk in een andere clan op te zoeken. De vrouwen waren de groote macht in de clans (gentes) en ook verder overal. Deed de gelegenheid zich voor dan ontzagen ze zich niet een opperhoofd af te zetten en tot gewoon krijgsman te verlagen.”

De kommunistische huishouding, waarin de vrouwen grootendeels of alle tot dezelfde gens behooren, de mannen echter over verschillende gentes verdeeld zijn, is de feitelijke grondslag van de, in de oertijd algemeen verbreide, voorrang der vrouwen; de ontdekking hiervan is een derde verdienste van Bachofen: — Hierbij zij nog opgemerkt, dat de berichten van reizigers en zendelingen over de belasting der vrouwen met overmatigen arbeid bij wilden en barbaren volstrekt niet in tegenspraak zijn met het voorgaande. De verdeling van arbeid tusschen de beide geslachten en de plaats, die de vrouw in de maatschappij inneemt, zijn van geheel verschillende oorzaken afhankelijk. Volken, waarbij de vrouw veel meer moet werken als naar onze voorstelling haar deel moet zijn, hebben voor de vrouwen dikwijls veel meer werkelijke achting dan de Europeanen. De dame in den beschaafden tijd omgeven van schijnhulde en ontwend aan allen werkelijken arbeid heeft een veel lagere maatschappelijke positie dan de hard werkende vrouw bij

de barbaren, die bij haar volk voor een werkelijke dame (lady frowa, frau = meesteres) gold en ook volgens haar karakter was,

Of het paringshuwelijk in Amerika reeds geheel en al het. groepenhuwelijk heeft verdrongen moet beslist worden door nadere onderzoekingen over de noordwestelijke en vooral over de Zuid-Amerikaansche volken, die nog op den hoogsten trap der wildheid staan. Van de laatste worden zooveel voorbeelden van geslachtelijke ongebondenheid verteld, dat een volledige overwinning over het oude groepenhuwelijk hier moeilijk aan te nemen is. In ieder geval zijn nog niet alle sporen ervan verdwenen. Bij minstens veertig Noord-Amerikaansche stammen heeft de man, die een oudste zuster huwt het recht al hare zusters eveneens tot vrouw te nemen, zoodra ze den vereischten leeftijd hebben bereikt: een overblijfsel daarvan, dat een heele reeks zusters hare mannen gemeenschappelijk hadden. En van de bewoners van het schiereiland Kalifornie (hoogste trap der wildheid) vertelt Bancroft, dat ze feesten hebben waar verscheidene „stammen” bijeenkomen met den onbeprekten geslachtelijken omgang tot doel. Dit zijn blijkbaar gentes, die in deze feesten een vage herinnering bewaren aan den tijd, toen de vrouwen van de eene gens alle mannen van de andere tot gemeenschappelijke echtgenooten hadden en omgekeerd. Dezelfde gewoonte bestaat nog in Australie. Bij sommige volken komt het voor, dat de oudere mannen, de hoofden en toovenaars-priesters de vrouwengemeenschap voor zich uitbuiten en de meeste vrouwen voor zich alleen houden; maar daarvoor moeten zij bij sommige feesten en groote volksvergaderingen de oude gemeenschap weer in wezen laten komen, en toelaten, dat hunne vrouwen zich met de jonge mannen vermaken. Een heele reeks voorbeelden van zulke periodieke saturnalien, waar de oude vrije geslachtelijke omgang weer voor korten tijd plaats heeft, wordt door Westermarck (p. 28—29) gegeven: bij de Hos, de Santals, de Randschas en Kotars in Indie, bij eenige Afrikaansche volken enz. Merkwaardiger wijze trekt Westermarck hieruit het besluit, dat dit een overblijfsel is, niet van het door hem geloochende groepenhuwelijk, maar — van den brons-tijd, dien de oermenschen met andere dieren gemeen hadden.

We komen hieraan een vierde groote ontdekking van Bachofen nl. van den ver verbreiden overgangsvorm van groepenhuwelijk tot paring. Wat Bachofen als een boete voor het overtreden van de geboden der oude Goden voorstelt: de boete, waarmee de vrouw het recht op kuischheid koopt is in werkelijkheid

slechts een mystieke uitdrukking voor de boete, waarmee de vrouw zich uit oude gemeenschap der mannen loskoopt en het recht verwerft zich aan slechts één man te geven. Deze boete beslaat uit een beperkte overgave: de Babylonische vrouwen moesten zich eens per jaar in den tempel van Mylitta prijsgeven; andere volken uit Voor-Azie zouden hun meisjes jarenlang in den tempel van Anaïtis, waar zij met gunstelingen naar eigen keus de vrije liefde te beoefenen hadden, voor ze mochten trouwen; dergelijke met een godsdienstig waas omgeven gebruiken hebben bijna alle Aziatische volken tusschen de Middellandsche zee en de Ganges gemeen. Het zoenoffer voor het loskopen wordt in den loop der tijden steeds lichter, zooals Bachofen reeds opmerkt: „De jaarlijks herhaalde overgave verandert in een eenmalige; de overgave van de gehuwde vrouwen wordt vervangen door die van de meisjes; in plaats van gedurende het huwelijk heeft ze te voren plaats; op het prijsgeven aan ieder zonder keuze volgt de overgave aan bepaalde personen” (Mutterrecht p. XIX). Bij andere volken ontbreekt de godsdienstige inkleeding; bij sommige (Thraciers, Kelten enz. in de oude geschiedenis, bij vele oude bewoners van Indië, bij Maleische Volken, bij Zuidzee-eilanders en vele Amerikaansche Indianen nog heden) genieten de meisjes tot het huwelijk de grootste geslachtelijke vrijheid. Vooral is dit bijna overal in Zuid-Amerika het geval, wat ieder, die daar wat meer in het binnenland is doorgedrongen kan getuigen. Zoo vertelt Agassiz (A Journey in Brazil, Boston and New-York 1886, p. 266) van een rijke familie van Indiaansche afstamming; toen hij met de dochter in kennis werd gebracht vroeg hij naar haar vader, in de meening, dat het de echtgenoot der moeder was, die als officier in den oorlog tegen Paraguay vocht; maar de moeder antwoordde glimlachend: *nao tem pai, he filha da fortuna*, ze heeft geen vader, zij is een toevalskind. „Op deze wijze spreken Indiaansche of halfbloed vrouwen altijd zonder schaamte of verwijt van hare buitenechtelijke kinderen; en dit is volstrekt niet ongewoon, het tegendeel is eerder uitzondering. De kinderen kennen dikwijls alleen hun moeder, want alle zorg en verantwoordelijkheid valt haar ten deel; van hun vader weten ze niets; het schijnt de vrouw ook niet in te vallen, dat zij of haar kinderen iets van hem te eischen hebben”. Wat de moderne menschen hier vreemd vinden is volgens moederrecht en in het groepenhuwelijk eenvoudig de regel.

Bij weer andere volken maken vrienden en verwanten van den bruidegom of bruiloftsgasten bij de bruiloft zelf van het van ouds overgeleverde recht op de bruid gebruik en de bruidegom komt pas het laatst aan de beurt; dit was in de oudheid het geval op de Balearen en bij de Augiliers in Afrika, en nu nog bij de Bareas in Abessinië. Bij nog andere treedt een ambtspersoon van den stam of de gens, Kaziek, Sjamaan, priester, vorst, of hoe hij verder heet, voor de gemeenschap op en oefent bij de bruid het recht van de eerste nacht uit. Trots alle ziekelijke pogingen om dit te ontkennen, bestaat dit *jus primae noctus* als overblijfsel van het groepenhuwelijk nog heden bij de meeste bewoners van het Alaska-gebied (Bancroft, *Native Races*, I, 81) bij de Tachus in Noord-Mexico (ib. p. 584) en andere volken; en heeft ten minste in oorspronkelijk Keltische landen, waar het direct uit het groepenhuwelijk is voortgekomen in den geheelen tijd der Middeleeuwen bestaan b.v. in Aragon. Terwijl in Kastilie de boer nooit lijfeigen was, heerscht in Aragon de vernederendste lijfeigenschap tot aan de uitspraak van Ferdinand den Katolieken in 1486. In dit stuk staat: „Wij vinden goed en verklaren, dat de bovengenoemde heeren (senyors, baronnen) . . . ook niet de eerste nacht, waarin de boer een vrouw neemt bij haar kunnen slapen, noch, ten teeken der heerschappij, in de bruidsnacht, nadat de vrouw zich in bed gelegd heeft, over dit en de genoemde vrouw heenstappen; evenmin kunnen de genoemde heeren zich, met of zonder betaling van de dochter of zoon van den boer bedienen tegen hun wil. (Geciteerd in het Katalaansche origineel bij Sugenheim, *Leibeigenschaft*, Petersburg 1861, p 35).

Verder heeft Bachofen zeker gelijk, waar hij algemeen beweert, dat de overgang van hetgeen hij „Hetärismus” of „Sumpfzeugung” noemt tot het enkelhuwelijk feitelijk door de vrouwen tot stand is gekomen. Hoe meer met de ontwikkeling van de economische levensvoorwaarden, dus met het ondermijnen van het oude kommunisme en met de toenemende dichtheid van bevolking, die van oudsher bestaande geslachtelijke betrekkingen hun natuurlijk-naief karakter verloren, des te meer moesten zij de vrouwen vernederend en drukkend toeschijnen; des te meer moesten zij naar het recht op kuisheid, naar het tijdelijke of duurzame huwelijk met slechts één man, als naar een verlossing verlangen. Van de mannen kon deze vooruitgang bovendien reeds daarom niet

uitgaan, omdat het hun nooit, ook nu niet, is ingevallen van de genoegens van het feitelijke groepenhuwelijk afstand te doen. Eerst nadat door de vrouwen de overgang tot het paringshuwelijk was in het leven geroepen konden de mannen de strikte monogamie invoeren — altijd, alleen voor de vrouwen.

De paringsfamilie ontstond bij den overgang van wildheid naar barbaarschheid, meestal op den hoogsten trap der wildheid, soms eerst op den laagsten trap der barbaarschheid. Zij is de karakteristieke familievorm voor de barbaarschheid, zooals het groepenhuwelijk het is voor de wildheid en de monogamie voor de beschaving. Voor hare ontwikkeling tot de monogamie waren andere dan de tot nog toe werkende oorzaken noodig. De groep was bij het paringshuwelijk reeds afgenomen tot haar laatste eenheid, haar tweeatomig molecuul; één man en één vrouw. De natuurkeus had in steeds verder gaande uitsluiting van de geslachtelijke gemeenschap haar werk ten einde gebracht; meer doen kon zij in deze richting niet. Wanneer er dus geen nieuwe *maatschappelijke* drijfveeren in werking traden, was er geen reden, waarom uit de paring een nieuwe familievorm zou ontstaan. Maar deze drijfveeren traden in werking.

Wij verlaten nu Amerika, het klassieke land van de paringsfamilie. Uit niets kan besloten worden, dat zich daar een hoogere familievorm heeft ontwikkeld, dat daar voor de ontdekking en verovering ooit ergens vaste monogamie bestaan heeft. Anders was dit in de oude wereld.

Hier had het temmen van huisdieren en het fokken van kudden een vroeger ongekende bron van rijkdom ontwikkeld en geheel nieuwe maatschappelijke verhoudingen in het leven geroepen. Tot op den laagsten trap der barbaarschheid had de blijvende rijkdom bijna uitsluitend bestaan uit huis, kleeding, ruwe sieraden en werktuigen ter verkrijging en bereiding van voedsel: boot, wapens en huisraad van de eenvoudigste soort. Het voedsel moest van dag tot dag opnieuw gewonnen worden. De zich uitbreidende herdersvolken (de Ariërs in het Indische Vijfstroomland en Gangesgebied en de toen nog waterrijker steppen aan de Oxus en Jaxartes, de Semieten aan de Euphraat en Tigris) hadden nu met de kudden van paarden, kameelen, ezels, runderen, schapen, geiten en varkens een bezitting verkregen, die slechts toezicht en ruwe verzorging noodig had om zich in steeds toenemend getal voort te planten en overvloedig voedsel aan melk en vleesch

te leveren. Alle vroegere middelen ter verkrijging van voedsel geraakten op den achtergrond; de jacht, vroeger noodzaak, werd nu een weelde.

Aan wien behoorde echter deze nieuwe rijkdom? Oorspronkelijk zonder twijfel aan de gens. Maar reeds vroeg moet zich het privaateigendom van de kudden ontwikkeld hebben. Het is moeilijk te zeggen of de schrijver van het zoogenaamde eerste boek van Mozes, den aartsvader Abraham beschouwt als kuddebezitter krachtens zijn recht als hoofd van een familiegemeenschap of krachtens zijn waardigheid van feitelijk erfelijk hoofd van een gens. Wel is zeker, dat we hem niet als eigenaar in modernen zin kunnen beschouwen. Eveneens is zeker, dat wij aan het begin van de geschreven geschiedenis de kudden reeds overal in persoonlijk eigendom der familiehoofden vinden, evenals de kunstvoorwerpen uit den barbaarentijd, metalen gereedschap, weeldeartikelen en eindelijk het menschelijk vee — de slaven.

Want nu was ook de slavernij uitgevonden. Voor de barbaren van den laagsten trap was de slaaf waardeloos. Daarom handelden de Amerikansche Indianen met overwonnen vijanden geheel anders, dan bij hoogere ontwikkeling geschiedde. De mannen werden gedood of als broeders in den stam der overwinnaars opgenomen, de vrouwen werden gehuwd of anders met hare in 't leven gebleven kinderen als leden in de stam opgenomen. De menschelijke arbeidskracht levert op dezen trap nog geen noemenswaard overschot over haar kosten voor onderhoud. Met invoering van de veeteelt, metaalbewerking, weverij en eindelijk den veldbouw werd dit anders. Evenals de, vroeger zoo gemakkelijk te krijgen, vrouwen nu een ruilwaarde hadden verkregen en gekocht werden, zoo geschiedde het met de arbeidskrachten vooral sedert de kudden voor goed eigendom van de familie waren geworden. De familie nam niet even snel toe als het vee. Meer lieden waren noodig voor toezicht; daartoe waren de krijgsgevangen vijanden te gebruiken, die zich bovendien evengoed lieten voorttellen als het vee zelf.

Toen zulke rijkdommen eenmaal privaateigendom van de familie waren geworden en daarbij sterk waren toegenomen, gaven ze de maatschappij, die op paringshuwelijk en moederrechtelijke gens berustte, een krachtigen stoot. Het paringshuwelijk had een nieuw element in de familie gebracht. Naast de vleeschelijke moeder was de wettig erkende vleeschelijke vader geplaatst, wiens erkenning vermoedelijk op betere

gronden berustte, dan die van menige hedendaagsche vader. Volgens de toenmalige arbeidsverdeeling in de familie had de man voor voedsel te zorgen en voor de daarvoor noodige arbeidsmiddelen en was dus ook eigenaar van deze laatste; hij nam ze mee ingeval van scheiding, terwijl de vrouw dan het huisraad behield. Volgens het gebruik in de toenmalige maatschappij was dus de man ook eigenaar van de nieuwe bron van voedsel, het vee, en later van het nieuwe arbeidsmiddel, de slaven. Volgens het gebruik van deze zelfde maatschappij echter konden zijn kinderen niet van hem erven; dit kwam op de volgende wijze.

Naar moederrecht, dus zoolang de afstamming in de vrouwelijke lijn gold, en naar het oorspronkelijk gebruik in de gens waren de gensverwanten erfgenamen van hun gestorven gensgenooten. Het vermogen moest in de gens blijven. Bij de onbelangrijkheid der voorwerpen kan het vermogen in de praktijk wel aan de naaste gensverwanten d.z. de bloedverwanten van moederszijde over gegaan zijn. De kinderen van den overleden man behoorden niet in zijn gens, maar in die van hun moeder; ze erfden van haar in het begin, evenals de overige bloedverwanten van de moeder, later misschien in de eerste plaats; maar van hun vader konden ze niet erven, omdat ze niet tot zijn gens behoorden en zijn vermogen daarin blijven moest. Bij den dood van den eigenaar van kudden zouden deze in de eerste plaats overgaan aan zijn broeders, zusters en zusterskinderen, of wel aan de nakomelingen van de zusters van zijn moeder. Zijn eigen kinderen waren echter onterfd.

Naarmate dus de rijkdommen grooter werden, gaven ze eenerzijds den man een belangrijker plaats in de familie, dan aan de vrouw en deden aan den anderen kant de zucht ontstaan deze sterkere positie te gebruiken om de van oudsher geldende erfopvolging ten gunste der kinderen te veranderen. Dit ging echter niet, zoolang de afstamming naar moederrecht gold. Deze moest dus omvergeworpen worden en zoo gebeurde het ook. Dit was volstrekt niet zoo moeilijk, als het ons nu schijnt. Want deze revolutie, een der ingrijpendste, die de menschen beleefd hebben, behoefde geen der levende leden van de gens te raken. Allen konden blijven, wat ze tot nu toe waren. Het was voldoende te besluiten, dat in de toekomst de nakomelingen der mannelijke leden in de gens zouden blijven, die van de vrouwelijke echter uitgesloten zouden zijn en overgingen in de gens

van hun vader. Daarmee was de regeling der afstamming in vrouwelijke lijn en het erfrecht van moederszijde omvergeworpen en de afstamming in mannelijke lijn en erfrecht van vaderszijde ingevoerd. Hoe deze revolutie bij de kultuurvolken heeft plaats gehad en wanneer, daar weten we niets van. Ze valt geheel in den voorhistorischen tijd. *Dat* ze echter heeft plaats gehad is meer dan voldoende bewezen door de vele sporen van moederrecht, die vooral Bachofen verzameld heeft; hoe gemakkelijk ze plaats heeft, dat zien we aan tal van Indianenstammen, waar ze kort geleden heeft plaats gehad en nog plaats heeft, deels tengevolge van toenemende rijkdom en veranderde levenswijze (overgang uit de wouden naar de vlakten) deels onder den moreelen invloed van de beschaving en de zendelingen. Van acht Missouristammen hebben zes de mannelijke en twee nog de vrouwelijke afstammingslijn en erfopvolging. Bij de Shawnees, Miamies en Delewares is het gewoonte geworden de kinderen door een, in de gens van den vader behorende gensnaam, in deze te verplaatsen, opdat ze van hun vader kunnen erven. „Ingeboren advokaterij van de mensch, de dingen te veranderen door hun naam te veranderen! En zijpaadjes te vinden om binnen de traditie, deze te verbreken, waar een direct belang een voldoende drijfveer vormde” (Marx). Daardoor ontstond een hopelooze verwarring, waaraan slechts te ontkomen was door den overgang tot vaderrecht, wat ook gedeeltelijk gebeurde. „Dat schijnt in het algemeen de meest natuurlijke overgang” (Marx).

Voor hetgeen de vergelijkende rechtgeleerden zeggen over de wijze, waarop deze overgang bij de kultuurvolken van de oude wereld plaats had (bijna alleen hypothesen) zie men M. Kovalevsky, *Tableau des origines et de l'évolution de la famille et de la propriété*, Stockholm 1890.

De omverwerping van het moederrecht was de *wereld-historische nederlaag van het vrouwelijk geslacht*. De man nam ook in huis het roer in handen, de vrouw werd van haar waardigheid beroofd en ondergeschikt gemaakt, werd de slavin zijner lusten en slechts werktuig voor kinderteelt. Deze verlaagde plaats van de vrouw, zooals ze zich vooral bij de Grieken in het heldentijdvak en nog meer in den klassieken tijd duidelijk vertoont, is later mooier voorgesteld en weggehuicheld of hier en daar in mildere vormen gekleed; maar ze bestaat nog altijd.

De eerste uitwerking van de nu gevestigde alleenheer-

schappij der mannen blijkt uit den nu opkomenden tusschen-vorm van de patriarchale familie. Wat haar voornamelijk kenmerkt is niet de veelwijverij (zie later) maar „de organisatie van een aantal vrije en onvrije personen tot een familie onder het vaderlijk gezag van het hoofd der familie. Bij de Semieten leeft dit hoofd in veelwijverij, de onvrijen hebben vrouw en kinderen en het doel der organisatie is het hoeden van de kudden op een afgepaald gebied.” Het wezenlijke is het mee opnemen van onvrijen, en het vaderlijk gezag; het meest volmaakte type is dan ook de Romeinsche familie. Het woord familia beteekent oorspronkelijk niet het uit sentimentaliteit en huiselijke twist samengestelde ideaal van de hedendaagsche kruideniers; het heeft bij de Romeinen in het begin niet eens betrekking op het echtpaar en deszelfs kinderen, maar alleen op de slaven. Famulus beteekent huis-slaaf en familia zijn de gezamenlijke slaven, die iemand toebehooren. Nog in den tijd van Gajus werd de familia, id est patrimonium (d.i. het erfdeel) bij testament vermaakt. De uitdrukking werd door de Romeinen uitgevonden om een nieuw maatschappelijk organisme aan te geven, welks hoofd het Romeinsche vaderlijk gezag over vrouw, kinderen en een aantal slaven uitoefende met het recht over leven en dood van allen te beschikken. „Het woord is dus niet ouder dan het ijzeren familiestelsel van de latijnsche stammen, dat opkwam na invoering van den akkerbouw en de wettelijke slavernij en na de afscheiding van de Arische Italianen van de Grieken”. Marx voegt er bij: „De moderne familie bevat in den kiem niet alleen slavernij (servitus), maar ook lijfeigenschap, daar ze van het begin af betrekking had op diensten voor akkerbouw. Zij bevat in miniatuur alle tegenstellingen in zich, die zich later breed ontwikkelen in de maatschappij en in den staat.”

Zulk een familievorm toont den overgang van het parings-huwelijk naar de monogamie. Om zeker te zijn van de trouw van de vrouw en dus van het vaderschap over de kinderen wordt de vrouw onvoorwaardelijk aan het gezag van den man overgeleverd: wil hij haar dooden, dan oefent hij slechts zijn recht uit.

Met de patriarchale familie komen we binnen het gebied der geschreven geschiedenis, een gebied, waarin de vergelijkende rechtswetenschap ons een belangrijke hulp kan verschaffen. Werkelijk heeft ze ons hier een belangrijke vooruitgang gebracht. Aan Maxim Kowalevski (Tableau etc pag.

60—100) hebben we het bewijs te danken, dat de patriarchale huisgenootschap, zooals we ze nog heden bij Serviërs en Bulgaren onder den naam *zádroega* (beteekent ongeveer vriendenkring) of *bratstvo* (broederschap) en in gewijzigden vorm bij Oostersche volken vinden, den overgang gevormd heeft tusschen de uit het groepenhuwelijk voortkomende moederrechtelijke familie en de enkelfamilie van den modernen tijd. Voor de kultuurvolken van de oude wereld, voor Ariërs en Semieten schijnt dit tenminste bewezen.

De Zuidslavische *zádroega* vormt het beste nog levende voorbeeld van zulk een familiegemeenschap. Zij bevat verscheiden generaties van nakomelingen van een vader en hunne vrouwen, die allen op een hofstede samen wonen, hun velden gemeenschappelijk bebouwen, uit den gemeenschappelijken voorraad zich voeden en kleeden en het overschot van de opbrengst gemeenschappelijk bezitten. De gemeenschap staat onder opperste leiding van den huisheer, (*domácin*) die haar naar buiten vertegenwoordigt, kleine voorwerpen verkoopen kan, de kas houdt en hiervoor en voor de regelmatige gang van zaken verantwoordelijk is. Hij wordt gekozen en behoeft volstrekt niet de oudste te zijn. De vrouwen en haar werk staan onder toezicht van de huisvrouw (*domácica*), die gewoonlijk de vrouw van den *domácin* is. Zij heeft bij de keus van echtgenooten voor de meisjes een gewichtige, dikwijls de beslissende stem. De hoogste macht berust echter bij den familieraad, de vergadering van alle volwassenen, mannen en vrouwen. Aan deze vergadering geeft de huisheer rekenschap; zij neemt de beslissende besluiten, oefent de rechtspleging uit over de leden, besluit over koopen en verkoopen van eenig belang, met name van grondbezit enz.

Eerst sedert ongeveer tien jaar is het voortbestaan zulker groote familiegenootschappen ook in Rusland aangetoond; nu wordt algemeen erkend, dat ze evenzeer in de Russische volkszedes wortelen zooals de *obscina* of dorpsgemeenschap. Zij komen in het oudste Russische wetboek, de *pravda* van Jaroslav voor onder denzelfden naam (verv.) als in de Dalmatische wetten en zijn ook in de Poolsche en Tsjechische geschiedenisbronnen aan te toonen.

Ook bij de Duitschers is volgens Heussler (*Institutionen des deutschen Rechts*) de eenheid voor huishouding oorspronkelijk niet de enkelvoudige familie in de tegenwoordige beteekenis maar de „huisgenootschap”, die uit verschillende

generaties of enkelvoudige families bestaat en daarnaast dikwijls onvrijen bevat. Ook de Romeinsche familie wordt tot dit type gebracht en de absolute macht van den huisvader en de rechteloosheid der andere familieleden tegenover hem wordt dientengevolge in den laatsten tijd sterk bestreden. Bij de Kelten moeten in Ierland dergelijke huisgenootschappen bestaan hebben; in Frankrijk bleven ze in Nivernais onder den naam parçonneries tot de Fransche revolutie bestaan en in Franche Comté zijn ze nu nog niet geheel verdwenen. In de streek van Louhans (Saône et Loire) ziet men groote boerenhuizen met gemeenschappelijke hooge tot aan het dak reikende middenzaal en er omheen de slaapkamers, waartoe trappen van zes tot acht treden toegang geven en waarin verschillende generaties van dezelfde familie wonen.

In Indië wordt de huisgenootschap met gemeenschappelijke bebouwing van den grond reeds door Nearchus in den tijd van Alexander den Grooten vermeld en bestaat in die streek, in Pendsjab en het geheele Noordwesten van het land heden nog. In de Kaukasus kon Kowalevski ze zelf aantoonen. In Algerije bestaat ze nog bij de Kabylen. Zelfs in Amerika moet ze voorgekomen zijn; men wil ze herkennen in de „Calpullis” die Zurita in het oude Mexico beschrijft; daarentegen heeft Cunow (Ausland 1880, No. 42—44) vrij duidelijk aangetoond, dat in Peru tijdens de verovering een soort van mark voorkwam (waarbij de mark merkwaardigerwijze marca heette), waarbij het bebouwde land telkens opnieuw in stukken verdeeld werd, die ieder afzonderlijk bebouwde.

In ieder geval krijgt nu de patriarchale huisgenootschap met gemeenschappelijk grondbezit en gemeenschappelijke bebouwing een geheel andere beteekenis dan vroeger. Er valt niet meer te twifelen aan de belangrijke overgangsrol, die zij bij de kultuurvolken en vele andere volken der oude wereld gespeeld heeft tusschen de moederrechtelijke familie en de enkelfamilie. Later komen we terug op het besluit, dat Kowalevski nog trekt, dat ze eveneens de overgang vormde, waaruit zich de dorps- en markgemeenschap met afzonderlijke bebouwing, en met eerst periodieke en later duurzame verdeeling van bouw- en weiland ontwikkelde.

Over het familieleven binnen deze huisgenootschappen valt op te merken, dat ten minste in Rusland de huisvader den naam heeft van zijn plaats tegenover de jongere vrouwen van de genootschap speciaal de schoondochters sterk misbruik te maken en zich dikwijls van haar een harem te vormen;

de Russische volksliederen weten hier veel van te verhalen.

Voor wij tot de monogamie overgaan, die zich na den val van het moederrecht spoedig ontwikkelde, nog een en ander over veelwijverij en veelmannerij. Beide huwelijksvormen kunnen slechts uitzonderingen zijn, om zoo te zeggen historische weeldeproducten, tenzij zij in een land naast elkaar voorkomen, hetgeen, naar men weet, niet het geval is. Daar dus de, door de veelwijverij uitgesloten, mannen zich niet kunnen troosten bij de, door veelmannerij overgebleven, vrouwen en onafhankelijk van de sociale instellingen het aantal mannen en vrouwen tot nu toe vrij wel gelijk was, is het ontstaan van de eene zoowel als van de andere huwelijksvorm, als algemeen geldende, van zelf uitgesloten. Werkelijk was de veelwijverij van een man duidelijk het product van slavernij en beperkt tot enkele bevoorrechte posities. In de semitisch-patriarchale familie leeft alleen de patriarch en hoogstens nog een paar van zijn zonen in veelwijverij, de anderen moeten met één vrouw tevreden zijn. Zoo is het heden nog overal in het Oosten; de veelwijverij is een voorrecht van de rijken en voornamen, er wordt in hoofdzaak aan voldaan door het koopen van slavinnen; de massa van het volk leeft in monogamie. Een dergelijke uitzondering is de veelmannerij in Indie en Tibet, waarvan de zeker interessante oorsprong uit het groepenhuwelijk nog nader dient onderzocht te worden. In de praktijk schijnt ze echter veel plooibaarder, dan de jaloersche haremtoestanden der Mohamedanen. Bij de Nairs in Indie hebben wel is waar telkens drie, vier of meer mannen een gemeenschappelijke vrouw; maar ieder van hen kan met drie of meer mannen gemeenschappelijk een tweede vrouw hebben en zoo een derde, een vierde enz. Het is wel een wonder dat Mac Lennan in deze huwelijksclubs, waarin men in verschillende lid kan zijn, en die hij zelf beschrijft, niet een nieuwe klasse, het clubhuwelijk, heeft ontdekt. Deze huishouding is echter geen werkelijke veelmannerij; het is integendeel, zooals reeds Geraud Teulon opmerkt een bijzondere vorm van groepenhuwelijk; de mannen leven in veelwijverij, de vrouwen in veelmannerij.

4. *De monogame familie.* Zij ontstaat zooals reeds gezegd is in den tijd tusschen den middelsten en hoogsten trap der baarbaarschheid; haar algeheele overwinning is een der kentekenen van het begin der beschaving. Zij berust op de heerschappij van den man met het uitdrukkelijk doel

zekerheid te hebben omtrent het vaderschap over de kinderen, en deze zekerheid was noodig, omdat de kinderen eens het vaderlijk vermogen moesten erven. Zij verschilt nu van het paringsluwelijk door veel grootere vastheid van den huwelijksband, dien beide partijen nu niet meer naar welgevallen kunnen verbreken. Meestal kan alleen de man dit nu doen door zijn vrouw te verstoeten. Het recht van echtelijke ontrouw blijft hem ook nu nog tenminste door de zeden gewaarborgd (de Code Napoléon kent het den man uitdrukkelijk toe, zoolang hij de minnares niet in het echtelijk huis brengt) en met de toenemende maatschappelijke ontwikkeling wordt het steeds meer uitgeoefend. Maar herinnert zich de vrouw de oude geslachtelijke vrijheid en wil ze die hernieuwen, dan wordt ze strenger gestraft dan ooit te voren.

In al hare hardheid vertoont zich de nieuwe familievorm aan ons in Griekenland. Terwijl, zooals Marx opmerkt, de positie van de godinnen in de mythologie ons een vroegere periode voor oogen voert, waarin de vrouwen vrijer en meer geacht waren, vinden we in het heldentijdperk de vrouw reeds vernederd door den voorrang van den man en de konkurentie van slavinnen. Men leze in de Odyssee hoe Telemachus zijn moeder weg- en ter ruste zendt. De buit gemaakte jonge vrouwen vervallen bij Homerus aan de zinnelijke lusten van de overwinnaars; de bevelhebbers kiezen voor zich naar rangorde de schoonste uit; men weet, dat de heele Ilias draait om den twist tusschen Achilles en Agamemnon om zulk een slavin. Bij iedere voorname held bij Homerus wordt het krijgsgevangen meisje vermeld, waarmee hij tent en bed deelt. Deze meisjes worden ook meegenomen naar het vaderland en naar het echtelijk huis, zooals Kassandra door Agamemnon bij Aeschylus; de zonen bij zulke slavinnen verwekt krijgen een klein aandeel in de vaderlijke erfenis en gelden als geheel vrij; Teukros is zulk een buitenechtelijke zoon van Telamon en mag zich naar zijn vader noemen. Van de echtgenoot wordt verwacht, dat ze dat alles goedvindt, maar zelf strenge kuisheid en echtelijke trouw in acht neemt.

De Grieksche vrouw uit den heldentijd is wel meer geacht, dan die uit 't tijdperk der beschaving, maar ze is ten slotte toch voor den man slechts de moeder zijner echtelijke, erfgerechtigde kinderen, de opperste bestuurderes van het huishouden, en heeft het toezicht op de slavinnen, welke hij zich naar welgevallen tot bijslaapsters kan nemen en ook neemt. Het is het bestaan van slavernij naast monogamie,

de aanwezigheid van jonge schoone slavinnen, die den *man* toebehooren met haar geheele hebben en houden, dat aan de monogamie reeds van het begin af aan haar eigenaardig karakter geeft n.l. monogamie te zijn *alleen voor de vrouw* en niet voor den man. En dit is nog heden haar karakter.

Later moeten wij bij de Grieken onderscheid maken tusschen Doriers en Ioniers. De eerste, met Sparta als klassiek voorbeeld, hebben in vele opzichten nog oudere huwelijks toestanden, dan zelfs bij Homerus zijn beschreven. In Sparta geldt een paringshuwelijk, dat naar de heerschende opvattingen omtrent den staat gewijzigd is, en nog vele herinneringen aan het groepenhuwelijk vertoont. Kinderlooze huwelijken worden ontbonden; koning Anaxandridas ($\pm$ 650 voor onze jaartelling) nam bij zijn kinderlooze vrouw een tweede en voerde twee huishoudingen; ongeveer in denzelfden tijd nam koning Ariston bij twee onvruchtbare vrouwen een derde, maar zond daarvoor een der eerste weg. Verder konden verscheiden broeders een gemeenschappelijke vrouw hebben; ook mocht iemand, wien de vrouw van zijn vriend beter beviel, deze met hem deelen en het gold voor fatsoenlijk de vrouw ter beschikking te stellen van een stramme „hengst”, zooals Bismarck zou zeggen, zelfs als deze geen burger was. Uit een plaats bij Plutarchus, waar een Spartaansche den minnaar, die haar met aanzoeken vervolgde, naar haar echtgenoot verwees, schijnt, volgens Schömann, zelfs een nog grootere vrijheid van zeden te volgen. Werkelijke echtbreuk: ontrouw van de vrouw achter den rug van den man was daarom dan ook ongehoord. Ook was de huisslavernij, tenminste in den besten tijd onbekend; de lijfeigenen, de Heloten, woonden afzonderlijk op de landerijen; daardoor kwamen de Spartanen veel minder in verzoeking de vrouwen der Heloten te gebruiken. Het is natuurlijk, dat de vrouwen in Sparta onder al deze omstandigheden een heel wat meer geachte plaats innamen, dan bij de andere Grieken. De Spartaansche vrouwen en de elite van de Atheensche hetairen zijn de eenige Grieksche vrouwen, waarvan de Ouden met achting spreken, wier woorden zij het de moeite waard vinden om op te teekenen.

Geheel anders is het bij de Ioniers, zooals b.v. te Athene. De meisjes leerden alleen spinnen, weven en naaien, hoogstens wat lezen en schrijven. Zij waren zoo goed als opgesloten en gingen alleen met andere vrouwen om. Het vrouwenvertrek was een afgezonderd deel van het huis op een

bovenverdieping of in het achterhuis, waarin mannen, vooral vreemdelingen, niet gemakkelijk konden komen en waarin de vrouwen zich bij bezoek van mannen terugtrokken. De vrouwen gingen niet uit zonder geleide van een slavin; te huis werden ze formeel bewaakt; Aristohpanes spreekt van Molossische honden, die gehouden werden om echtbrekers af te schrikken; en in de Aziatische steden ten minste hield men voor het bewaken van de vrouwen eunuchen, die in Chios reeds in den tijd van Herodotus voor den handel werden gefabriceerd en volgens Wachsmuth niet enkel voor de barbaren. Bij Euripides wordt de vrouw als oikoerema, als een ding voor het in orde houden van het huis aangeduid ('t woord is onzijdig) en, afgezien van het voortbrengen van kinderen, was ze den Athener slechts de opperste dienstbode. De man had zijn gymnastische oefeningen en zijn openbare vergaderingen, waarvan de vrouw was uitgesloten; verder had hij meestal nog slavinnen te zijner beschikking en in den bloeitijd van Athene nog een uitgebreide, door den staat minstens begunstigde prostitutie. Juist op den grondslag van deze prostitutie ontwikkelden zich die enkele Grieksche vrouwenkarakters, die door geest en kunstzin boven het algemeen niveau der antieke vrouwenwereld uitsteken, evenals de Spartaansche vrouwen dit deden door haar karakter. Het feit, dat men eerst hetaire moest worden om vrouw te kunnen zijn is wel de strengste veroordeeling voor de Atheensche familie.

Deze Atheensche familie werd met den tijd het voorbeeld, waarnaar niet alleen de andere Ioniers, maar ook alle Grieken in het binnenland en in de koloniën hunne huiselijke toestanden vormden. Niettegenstaande alle afsluiting en bewaking vonden de Grieksche vrouwen dikwijls genoeg gelegenheid hare mannen te bedriegen. Terwijl deze zich zouden geschaamd hebben liefde voor hunne vrouwen te verraden, vermaakten ze zich door allerlei minnarijen met hetairen; maar de vernedering der vrouwen wreekte zich aan de mannen en verlaagde ook hen tot ze vervielen tot de afzichtelijke knapenliefde; zelfs hun goden verlaagden ze op dezelfde wijze door de mythe van Ganymedes.

Dat was het begin van de monogamie, zoover wij haar bij het meest beschaafde en hoogst ontwikkelde volk uit de Oudheid kunnen volgen. Zij was niet het gevolg van individueele geslachtsliefde, waarmee ze niets te maken had, daar de huwelijken steeds fatsoen-huwelijk bleven. Ze was

de eerste familievorm, die niet op natuurlijke, maar op economische voorwaarden berustte n.l. op de overwinning van het privaateigendom op het oorspronkelijke, natuurlijke gemeenschappelijk eigendom. Heerschappij van den man in de familie en het verwekken van kinderen, die alleen de zijne konden zijn en bestemd waren om zijn rijkdommen te erven — dat waren de eenige door de Grieken openlijk erkende bedoelingen van het enkelhuwelijk. Voor het overige was het voor hen een last, een plicht tegenover de Goden, den Staat en de voorvaderen, die nu eenmaal vervuld moest worden. In Athene verplichtte de wet niet alleen tot het huwelijk, maar ook tot vervulling van een minimum van de z.g. echtelijke plichten van de zijde van den man.

Dus doet het enkelhuwelijk zijn intrede in de geschiedenis volstrekt niet als de verzoening van man en vrouw en nog veel minder als haar hoogste vorm. Integendeel; zij treedt op als de onderdrukking van het eene geslacht door het andere, als verkondiging van een in de geheele voorgeschiedenis onbekende tegenstrijdigheid der geslachten. In een oud manuscript, in 1846 door Marx en mij uitgewerkt, maar niet gedrukt, staat: „De eerste verdeeling van den arbeid is die van man en vrouw voor het voortbrengen van kinderen”. En nu kan ik er bijvoegen: De eerste tegenstelling van klassen, die in de geschiedenis optreedt, valt samen met dat antagonisme van man en vrouw in het enkelhuwelijk en de eerste klasseonderdrukking met die van het vrouwelijk geslacht door het mannelijke. Het enkelhuwelijk was een groote geschiedkundige vooruitgang, maar tevens begint daarmee naast slavernij en privaatrijkdom het nog voortdurend tijdperk, waarin elke vooruitgang in zekeren zin tevens een achteruitgang is; waarin het welzijn en de ontwikkeling van sommigen bestaat ten koste van het lijden en de achteruitzetting der anderen. Zij is de beschaafde maatschappij in celvorm, waaraan we reeds den aard van de zich daarin ten volle ontwikkelende tegenstellingen kunnen nagaan.

De oude betrekkelijke vrijheid van den geslachtelijken omgang verdween volstrekt niet met de overwinning van het paringshuwelijk of zelfs van het enkelhuwelijk. „Het oude huwelijkssysteem, binnen nauwere grenzen teruggebracht door het langzamerhand uitsterven der poenaloeagroepen, omgaf nog altijd de zich verder ontwikkelende familie en vergezelde haar tot aan het begin der beschaving . . . het verdween ten slotte in den nieuwen vorm van hetairendom,

die de menschen tot in de beschaving volgt als een donkere schaduw, die op de familie rust." Onder hetairendom verstaat Morgan de, naast het enkelhuwelijk bestaande, buitenechtelijke geslachtelijke omgang van mannen met ongehuwde vrouwen, welke zooals we weten, gedurende het geheele tijdvak der beschaving onder verschillende vormen voorkomt en meer en meer openlijke prostitutie wordt. Dit hetairendom laat zich direct afleiden uit het groepenhuwelijk, uit het offer der vrouw zich prijs te geven, waarmee zij zich het recht op kuisheid kocht. Zich voor geld prijs te geven was eerst een religieuze handeling. Ze had plaats in den tempel van de godin der liefde en het geld kwam oorspronkelijk in den tempelschat. De hierodulen van Anaitis in Armenie, van Aphrodite in Korinthe, evenals de bij de tempels behorende religieuze danseressen in Indie, de z.g. bajaderen (het woord is verminkt naar het Portugeesche bailadeira = danseres) waren de eerste prostituees. De prijsgeving, eerst plicht van iedere vrouw, werd later door deze priesteressen in vervanging van alle anderen alleen uitgeoefend. Bij andere volken wordt het hetairendom afgeleid uit de geslachtelijke vrijheid, die aan de meisjes is veroorloofd vóór het huwelijk — dus eveneens als overblijfsel van het groepenhuwelijk, dat op een andere wijze overgeleverd is. Met het opkomen van het verschil in eigendom, dus reeds op den hoogsten trap van de barbaarschheid treedt de loonarbeid sporadisch naast slavenarbeid op en tegelijk als haar noodzakelijk gevolg de, als vak bedreven, prostitutie van vrije vrouwen naast de gedwongen prijsgeving van slavinnen. Zoo is de erfenis, die het groepenhuwelijk aan de beschaving heeft nagelaten dubbelzinnig, zooals alles wat de beschaving voortbrengt, dubbelzinnig, tweeledig is en van zijn tegenstelling vergezeld: hier de monogamie vergezeld door hetairisme met zijn uiterste vorm, de prostitutie. Het hetairisme is nl. een maatschappelijke instelling als elke andere; het is een voortzetting van de oude geslachtelijke vrijheid — ten gunste der mannen. Hoewel zij in werkelijkheid niet slechts geduld, maar door de heerschende klassen vlot meegemaakt wordt, veroordeelt men haar op papier. In de werkelijkheid treft deze veroordeeling echter geenszins de betrokken mannen, maar alleen de vrouwen: ze worden vogelvrij verklaard en uitgestooten om zoo nogmaals de onvoorwaardelijke heerschappij der mannen over het vrouwelijk geslacht als maatschappelijke grondwet te verkondigen.

Daarmee ontstaat echter een tweede tegenstelling binnen

de monogamie zelf. Naast den echtgenoot, die zijn leven door het hetairisme veraangenaamt staat de verwaarloosde vrouw. Men kan echter niet de eene zijde van de tegenstelling hebben zonder de andere, evenmin als men een heele appel in de hand heeft, als men de helft ervan heeft opgegeten. Toch schijnt dat de meening van de mannen te zijn geweest tot de vrouwen het hen anders leerden. Met het enkelhuwelijk treden twee vaste maatschappelijke figuren op, die vroeger onbekend waren: de vaste minnaar van de vrouw en de hoorn-drager. De mannen hadden de overwinning over de vrouwen behaald, maar de bekroning van het werk namen de overwonnenen grootmoedig op zich. Naast enkelhuwelijk en hetairisme werd echtbreuk een onvermijdelijke maatschappelijke inrichting — verboden, streng gestraft, maar niet te onderdrukken. De zekerheid van het vaderschap over de kinderen berustte voor en na hoogstens op moreele overtuiging en om aan de niet op te lossen tegenstrijdigheid een eind te maken dekreteerde de Code Napoléon in art. 312 kort en goed: *L'enfant conçu pendant le mariage a pour père le mari*; het kind gedurende het huwelijk ontvangen heeft den echtgenoot tot vader. Dat is het laatste resultaat van drieduizend jaren enkelhuwelijk.

In de gevallen, waarin de enkelfamilie getrouw blijft aan haar geschiedkundig ontstaan, en de, in de uitsluitende heerschappij van den man uitgedrukte, belangenstrijd van man en vrouw, duidelijk te voorschijn laat treden, hebben we in haar in het klein een beeld van de zelfde tegenstellingen en tegenspraken als die, waarin de, sedert het begin van de beschaving in klassen gesplitste, maatschappij zich beweegt zonder ze te kunnen oplossen of overwinnen. Ik spreek hier natuurlijk slechts van die gevallen van enkelhuwelijk waar het huwelijksleven werkelijk in den geest van het oorspronkelijk karakter van de geheele inrichting verloopt, waar echter de vrouw in opstand komt tegen de heerschappij van den man. Dat niet alle huwelijken zoo'n verloop hebben weet niemand beter dan de Duitsche kruidenier, die zijn heerschappij in huis evenmin weet te bewaren als in den staat, en wiens vrouw met het volle recht de broek aan heeft, die hij niet waard is. Daarvoor vindt hij zich dan ook verheven boven zijn Fransche lijdensgezel, wien vaker dan hem iets ergers overkomt.

De enkelfamilie trad echter lang niet overal en altijd in den klassieken afstootenden vorm op, dien zij bij de Grieken

had. Bij de Romeinen, die als toekomstige wereldveroveraars een ruimere, al was het ook een minder fijne blik hadden, dan de Grieken, was de vrouw vrijer en meer geacht. De Romein vond de huwelijksvrouw voldoende gewaarborgd door zijn macht over leven en dood zijner vrouw. Hier kon bovendien de vrouw evengoed als de man het huwelijk vrijwillig verbreken. Maar de grootste vooruitgang in de ontwikkeling van het enkelhuwelijk had zeker plaats bij het optreden van de Germanen in de geschiedenis en wel omdat bij hen, vermoedelijk door armoede, de monogamie zich nog niet volledig uit het paringshuwelijk ontwikkeld schijnt te hebben. Dit mogen wij besluiten uit drie omstandigheden, die Tacitus vermeldt: Ten eerste werd het huwelijk als zeer heilig beschouwd — „ze vergenoegden zich met één vrouw, de vrouwen leven geharnast door kuisheid” — en desniettegenstaande bestond veelwijverij voor de voornamen en aanvoerders, dus een toestand overeenkomende met die van de Amerikanen, waarbij het paringshuwelijk gold. Ten tweede kon het moederrecht pas kort te voren in vaderrecht overgegaan zijn, want nog steeds gold de moedersbroeder (de naaste mannelijke gensverwant volgens moederrecht) haast voor nadere bloedverwant, dan de eigen vader. Dit komt eveneens overeen met het standpunt van de Amerikaansche Indianen bij wie Marx, zooals hij dikwijls zeide, den sleutel had gevonden voor het begrip van onzen eigen oertijd. En ten derde waren de vrouwen bij de Germanen zeer geacht en hadden veel invloed ook op openbare zaken, wat rechtstreeks in strijd is met de heerschappij der mannen in de monogamie. Dit zijn bijna allemaal zaken, waarin de Germanen met de Spartanen overeen komen, bij wie, zooals reeds is gezegd, het paringshuwelijk eveneens nog niet geheel overwonnen was. Met de Germanen begon ook in dit opzicht een nieuw element in de wereld te heerschen. De nieuwe monogamie, die zich op de bouwvallen van de Romeinsche wereld uit de vermenging der volken ontwikkelde, gaf de heerschappij der mannen mildere vormen en liet aan de vrouw ten minste uiterlijk een meer geachte en vrije plaats, dan de klassieke oudheid ooit had gekend. Daarmee was eerst de mogelijkheid ontstaan, dat uit de monogamie (naar omstandigheden in, naast en tegenover haar) de grootste zedelijke vooruitgang kon voortkomen, die we er aan te danken hebben: de moderne individueele geslachtsliefde, die in de geheele vroegere wereld onbekend was.

De grootste vooruitgang ontstond echter zeer zeker uit de omstandigheid, dat bij de Duitschers nog de paringsfamilie bestond en dat zij de daarmee overeenkomende plaats van de vrouw op de monogamie overbrachten, maar geenszins, zooals de sagenvertellers er van maken, daaruit, dat de Duitschers van nature zulk een diep zedelijken aanleg hadden; deze aanleg bestond enkel daarin, dat het paringshuwelijk niet de schrille zedelijke tegenstellingen bevat van de monogamie. De Germanen waren integendeel op hun tochten naar de steppennomaden aan de Zwarte zee in het zuidoosten zedelijk zeer bedorven en hadden bij deze behalve hun ruiterkunst ook leelijke tegennatuurlijke ondeugden aangenomen, wat Ammianus van de Thaifalen en Prokopius van de Herulen uitdrukkelijk verklaart.

Wanneer echter de monogamie, diegene van alle bekende familievormen was, waarin zich alleen de moderne geslachtsliefde kon ontwikkelen, dan wil dat niet zeggen, dat ze zich daarin uitsluitend of voornamelijk als liefde der echtgenooten tot elkaar ontwikkelde. De geheele aard van het vaste enkelhuwelijk onder heerschappij van den man sloot dat uit. Bij alle in de geschiedenis werkzaam optredende d. i. heerschende klassen bleef de echtsluiting, wat ze sedert het paringshuwelijk geweest was n.l. een zaak van overeenkomst, die door de ouders in orde werd gebracht. En de eerste vorm van geslachtsliefde, als hartstocht in de geschiedenis en wel als eene, die elk mensch (der heerschende klassen ten minste) toekomt, als hoogste vorm van geslachtsdrift (wat juist haar specifiek karakter vormt), die eerste vorm, de ridderlijke liefde in de Middeleeuwen was volstrekt geen echtelijke liefde. Integendeel; in haren klassieken vorm, in Provence, stuurt ze met volle zeilen op de echtbreuk los, die door de dichters bezongen wordt. De bloem van het provençaalsche minnelied vormen de alba's (= dagliederen). Ze schilderen met gloeiende kleuren hoe de ridder bij zijn schoone (een andermans vrouw) in het bed ligt, terwijl buiten de wachter staat, die hem toeroept, zoodra de eerste morgenschemering (alba) komt, opdat hij zich onbemerkt uit de voeten kan maken; het afscheidstooneel vormt dan het toppunt. De Noord-Franschen en ook de brave Duitschers volgden deze soort van dichtkunst en de daarmee overeenkomende vorm van ridderlijke liefde. De oude Wolfram von Eschenbach heeft over deze aantrekkelijke stof drie mooie dagliederen nagelaten, die mij liever zijn dan zijn drie lange heldendichten.

De burgerlijke echtsluiting in onzen tijd is van tweërlei aard. In katholieke landen bezorgen de ouders nog als vroeger den jongen burgerzoon een passende vrouw en het gevolg is natuurlijk de volle ontwikkeling van de tegenstrijdigheid, die de monogamie bevat: overvloedig hetairisme van de kant van den man, veelvuldige echtbreuk van de kant van de vrouw. De katholieke kerk zal de echtscheiding wel alleen afgeschafft hebben, omdat ze overtuigd is, dat zoomin tegen de echtbreuk, als tegen den dood een kruid wast. In protestantische landen is het echter regel, dat de burgerzoon met meer of minder vrijheid zich uit zijn klasse een vrouw mag uitzoeken, zoodat een zekere graad van liefde aan het huwelijk ten grondslag kan liggen en fatsoenshalve ook steeds ondersteld wordt. Dit klopt met de protestantsche huichelarij. Het hetairisme van den man wordt slaperiger bedreven en de echtbreuk van de vrouw is minder regel. Daar echter in ieder soort huwelijk de menschen blijven, wat ze voor het huwelijk waren en de burgers van protestantsche landen meest philisters zijn, komt de protestantsche monogamie als gemiddelde van de gunstigste gevallen niet verder, dan een huwelijksgemeenschappelijke loodzware verveling, die men met den naam familiegeluk bestempelt. De beste spiegel voor beide wijzen van huwen is de roman, voor de katholieke wijze de Fransche, voor de protestantsche de Duitsche. In beide „krijgt hij ze”: in de Duitsche de jonge man het meisje, in de Fransche de echtgenoot de horens. Wie van de twee er het slechtste aan toe is, is niet altijd uitgemaakt. Daarom ook maakt de verveling van den Duitschen roman den Franschen bourgeois even huiverig als de „onzedelijkheid” van den Franschen roman het den Duitschen kruidenier doet. Evenwel begint, sedert „Berlijn wereldstad wordt” de Duitsche roman wat minder schuchter te doen ten opzichte van het sedert lang welbekende hetairisme en van de echtbreuk.

In beide gevallen vindt het huwelijk zijn grond in den klasse-toestand der partijen en is in zooverre steeds een huwelijk door overeenkomst. Dit contract-huwelijk slaat in beide gevallen niet zelden om in de meest krasse prostitutie — dikwijls van beide partijen, het meest van de vrouw, die zich van de gewone courtisane slechts onderscheidt, omdat ze haar lijf niet als loonarbeidster voor stukloon verhuurt, maar eens voor al in de slavernij verkoopt. En van alle contract-huwelijken geldt het woord van Fourier: „Zooals in de spraak-

kunst twee ontkenningen één bevestiging vormen, zoo gelden in de huwelijksmoraal twee prostituties voor één deugd." Werkelijk regel wordt de geslachtsliefde met betrekking tot de vrouw en kan het ook slechts worden onder de onderdrukte klassen, dus tegenwoordig in het proletariaat — onverschillig of de verhouding de officieele concessie heeft verkregen of niet. Hier ontbreken ook alle grondslagen der klassieke monogamie. Hier ontbreekt de eigendom, voor welks behoud en overerving immers juist de monogamie en de mannenheerschappij geschapen werd en hier ontbreekt dientengevolge elke zucht om de mannenheerschappij te doen gelden. Meer nog, ook de middelen ontbreken; het burgerlijke recht, dat deze heerschappij ondersteunt bestaat slechts voor de bezittenden en voor hun omgang met de proletariërs; het kost geld en geldt dus, dank zij de armoede, niet voor de verhouding tusschen den arbeider en zijn vrouw. Daar beslissen geheel andere persoonlijke en maatschappelijke verhoudingen. En sedert de groot-industrie de vrouw uit huis op de arbeidsmarkt en in de fabriek brengt en haar vaak genoeg tot kostwinster der familie maakt, heeft het laatste overblijfsel van de mannenheerschappij in de proletariërs woning voor goed elken grond verloren — uitgezonderd misschien nog een deel van de, sedert de invoering van de monogamie onstane brutaliteit tegen vrouwen. Zoo is de proletariërsfamilie geen monogame meer in den strengen zin des woords, zelfs bij hartstochtelijke liefde en onkreukbare trouw en niettegenstaande alle mogelijke kerkelijke en wereldlijke inzegening. Daarom spelen ook de eeuwige begeleiders der monogamie, hetairisme en echtbreuk, hier slechts een onbeduidende rol; de vrouw heeft het recht van scheiding feitelijk terug gekregen en wanneer men niet met elkaar overweg kan, gaat men liever van elkaar. Om kort te gaan de proletariërsecht is monogaam in de etymologische zin van het woord, maar volstrekt niet in de historische beteekenis.

Onze rechtgeleerden vinden evenwel, dat de vooruitgang in de wetgeving aan de vrouwen hoe langer hoe meer elken grond tot klagen ontnemt. De moderne beschaafde wettenstelsels erkennen meer en meer, dat ten eerste het huwelijk, om geldig te zijn, een overeenkomst moet zijn, die door beide partijen vrijwillig aangegaan wordt en ten tweede, dat ook gedurende het huwelijk beide partijen met gelijke rechten en plichten tegenover elkaar moeten staan. Zij zeggen, dat, als deze beide eischen consequent worden doorge-

voerd, de vrouwen ook alles hebben wat ze verlangen kunnen.

Deze echt rechtsgeleerde bewijsvoering is precies dezelfde, waarmee de radikale republikeinsche bourgeois den proletarier afwijst, want het arbeidscontract heet immers door beide partijen vrijwillig te zijn aangegaan. Maar het gaat door voor vrijwillig aangegaan, zoodra de wet beide partijen *op papier* gelijk stelt. De macht, die het verschil in positie van de klassen aan de eene partij verschaft, den druk, dien deze op de andere partij uitoefent — de werkelijke economische verhouding der twee — daar heeft de wet niets mee te maken. En zoolang het arbeidscontract duurt, heeten dan weer beide partijen dezelfde rechten te hebben, indien niet een van beide er uitdrukkelijk afstand van heeft gedaan. Dat de economische verhouding den arbeider dwingt, zelfs af te zien van den laatsten schijn van gelijkheid van rechten, daar kan de wet weer niets aan doen.

Ten opzichte van het huwelijk is zelfs aan de meest ontwikkelde wet volop voldaan, zoodra de partijen hun vrijwilligheid vormelijk op schrift gegeven hebben. Wat achter de rechtsgeleerde coulissen gebeurt, waar het werkelijke leven zich afspeelt, hoe deze vrijwilligheid tot stand komt, daarmee kan de wet noch de jurist zich bemoeien; en toch moest hier de eenvoudigste rechtskundige vergelijking den jurist toonen, wat er van die vrijwilligheid is. In landen waar den kinderen een zeker deel van het ouderlijk vermogen wettelijk verzekerd is, waar ze dus niet onterfd kunnen worden — in Duitschland, in de landen met Fransch recht enz. — zijn de kinderen voor het sluiten van een huwelijk aan de toestemming der ouders gebonden. In landen met Engelsch recht, waar de ouderlijke toestemming niet een wettelijk vereischte is voor het sluiten van een huwelijk, hebben de ouders ook volle vrijheid over hun vermogen bij testament te beschikken en kunnen zij hun kinderen naar goedvinden onterven. Het is duidelijk, dat evenwel en juist daarom de vrijheid in het sluiten van huwelijken in de klassen, waar wat te erven valt in Engeland en Amerika feitelijk geen haar grooter is, dan in Frankrijk en Duitschland.

Met de gelijkstelling voor de wet van man en vrouw in het huwelijk staat het niet beter. Hun wettelijke ongelijkheid, die wij uit vroegere maatschappelijke toestanden hebben overgenomen is niet de oorzaak, maar het uitvloeisel van de economische onderdrukking der vrouw. In de oude kommunistische huishouding, die vele echtparen

en hunne kinderen omvatte, was het waarnemen van de huishouding door de vrouwen evengoed een openlijke en maatschappelijk noodzakelijke industrie, als het verschaffen van voedsel door de mannen. Met de patriarchale familie en nog meer met de monogame familie werd het anders. Het voeren van de huishouding verloor zijn publiek karakter. Het ging de maatschappij niet meer aan. Het werd een *particuliere dienst*: de vrouw werd de eerste dienstbode, zij werd uit het deelnemen aan de maatschappelijke productie verdrongen. Eerst de groot-industrie van onzen tijd heeft haar — en nog slechts de vrouwelijke proletarier — den weg naar de maatschappelijke productie weer geopend. Maar met dien verstande, dat, wanneer zij haar plichten in de particuliere dienst van de familie vervult, zij van de maatschappelijke productie uitgesloten blijft en niets kan verdienen; en dat, als zij aan de maatschappelijke productie deelneemt en zelfstandig verdienen wil, zij niet in staat is familieplichten te vervullen. En zooals het de vrouw in de fabriek gaat, zoo gaat het haar in alle takken van bedrijf tot in de medicijnen en rechten toe. De moderne enkefamilie is gegrond op de openlijke of verborgen huisslavernij van de vrouw en de moderne maatschappij is een massa, die uit niets dan enkefamilien, hare moleculen, is opgebouwd. De man moet tegenwoordig in de meeste gevallen de kostwinner, de verzorger van de familie zijn, tenminste in de bezittende klassen en dat geeft hem reeds een positie als heerscher, waaraan geen juridische voorrechten behoeven te worden toegevoegd. Hij is in de familie de bourgeois, de vrouw vertegenwoordigt het proletariaat. In de industriele wereld treedt echter het bijzonder karakter van de economische onderdrukking van het proletariaat eerst dan in zijn volle scherpte te voorschijn, nadat alle wettelijke uitzonderingsvoorrechten van de kapitalistenklasse verdwenen zijn en de volle wettelijke gelijkstelling der beide klassen gevestigd is; de democratische republiek heft de tegenstelling van beide klassen niet op, zij biedt integendeel eerst den bodem, waarop zij uitgevochten wordt. En zoo zal ook het eigenaardige karakter van de heerschappij van den man over de vrouw in de moderne familie en de noodzakelijkheid, een werkelijke maatschappelijke gelijkstelling van beide tot stand te brengen, zoowel als de wijze, waarop dit moet gebeuren eerst dan helder voor den dag komen, zoodra beide wettelijk geheel gelijke rechten hebben. Dan zal blijken, dat de eerste grondvoorwaarde voor de bevrijding der vrouw zal zijn, dat het geheele vrouwe-

lijke geslacht weder zijn intrede doet in de openbare industrie en dat hiervoor noodig is, dat de enkelfamilie ophoude de economische eenheid te zijn in de maatschappij.

Wij hebben dus drie hoofdvormen van het huwelijk, die, in het algemeen genomen, samenvallen met de drie hoofdtijdperken van de menschelijke ontwikkeling; voor de wildheid het groepenhuwelijk, voor de barbaarschheid het paringshuwelijk, voor de beschaving monogamie, aangevuld door echtbreuk en prostitutie. Tusschen het paringshuwelijk en de monogamie is op den hoogsten trap van de barbaarschheid in te schuiven, de beschikking van de mannen over slavinnen en de veelwijverij.

Zooals uit onze geheele beschrijving blijkt, is de vooruitgang, die deze opeenvolging te zien geeft verbonden met de eigenaardigheid, dat den vrouwen de geslachtelijke vrijheid van het groepenhuwelijk meer en meer ontnomen wordt; den mannen echter niet. En feitelijk bestaat het groepenhuwelijk voor de mannen nu nog voort. Wat voor de vrouw een misdaad is en ernstige wettelijke en maatschappelijke gevolgen na zich sleept, dat geldt bij den man voor eervol of toch in het ergste geval als een onbeduidende zedelijke blaam, die men met genoegen op zich laadt. Hoe meer echter het aloude hetairendom in onzen tijd door de kapitalistische warenproductie veranderd en daaraan aangepast wordt, hoe meer het in onverborgen prostitutie overgaat, des te meer werkt het verlagend. En het verlaagt de mannen nog meer dan de vrouwen. De prostitutie verlaagt onder de vrouwen slechts de ongelukkigen, die er toe vervallen en ook deze bij lange na zoo erg niet als gewoonlijk gedacht wordt. Daarentegen verlaagt zij het karakter der geheele mannenwereld. Zoo is bijvoorbeeld een lange verlovingstijd in negen van de tien gevallen een echte voorschool voor echtelijke ontrouw.

Wij gaan nu een maatschappelijke omwenteling tegemoet, waar de tot nu toe geldende economische grondslagen der monogamie even zeker verdwijnen zullen als die van hare aanvulling, de prostitutie. De monogamie ontstond door de concentratie van groote rijkdommen in één hand — en wel in die van een man — en uit de zucht deze rijkdommen

aan de kinderen van dezen man en niet aan die van een ander natelaten. Daartoe was de monogamie van de vrouw noodig, niet die van den man, zoodat deze monogamie van de vrouw aan de openlijke of bedekte polygamie van den man volstrekt niet in den weg stond. De aanstaande maatschappelijke omwenteling zal echter door den overgang van ten minste verreweg het grootste deel der duurzame, na te laten rijkdommen — de productiemiddelen — in maatschappelijk eigendom de heele zorg voor de erfenis tot een minimum terugbrengen. Wijl nu de monogamie aan economische oorzaken haar ontstaan te danken heeft, zal ze daar ook verdwijnen, wanneer deze oorzaken verdwijnen?

Men zou met recht kunnen antwoorden: van dat verdwijnen zal zoo weinig komen, dat ze integendeel eerst volop werkelijkheid zal worden. Want met de verandering van productiemiddelen in maatschappelijk eigendom verdwijnt ook de loonarbeid, het proletariaat en dus ook de noodzakelijkheid voor een zeker — statistisch te berekenen — aantal vrouwen zich voor geld prijs te geven. De prostitutie verdwijnt, de monogamie wordt, in plaats van onder te gaan, eindelijk werkelijkheid — ook voor de mannen.

De toestand der mannen wordt dus in ieder geval veel veranderd. Maar ook die der vrouwen, en wel van allen, ondergaat eene belangrijke verandering. Bij den overgang van de productiemiddelen in het bezit der gemeenschap, houdt de enkelfamilie op de huishoudelijke eenheid in de maatschappij te zijn. De particuliere huishouding verandert in een maatschappelijke industrie. De verpleging en opvoeding der kinderen wordt een publieke aangelegenheid; de maatschappij zorgt voor alle kinderen op dezelfde wijze onverschillig of ze wettig of natuurlijk zijn. Daarmee vervalt de vrees voor de „gevolgen”, die thans de belangrijkste maatschappelijke omstandigheid vormt — moreel zoowel als economisch — die een meisje verhindert zich zonder terughouding aan den geliefden man over te geven. Zal dat niet een voldoende aanleiding zijn voor het meer en meer opkomen van een ongegeneerd geslachtelijk verkeer en daarmee ook van een laksere publieke opinie over eer en schande der vrouw. En hebben we ten slotte niet gezien, dat in de moderne wereld monogamie en prostitutie wel tegenstellingen zijn, maar onafscheidelijk aan elkaar verbonden als polen van denzelfden maatschappelijken toestand. Kan de prostitutie verdwijnen zonder de monogamie daarbij met zich in den afgrond te slepen?

Hier treedt een nieuwe kracht in werking, die in den tijd, waarin de monogamie ontstond, hoogstens als aanleg aanwezig was: de individueele geslachtsliefde.

Vóór de middeleeuwen kan van individueele geslachtsliefde geen sprake zijn. Dat persoonlijke schoonheid, vertrouwelijke omgang, gelijke neigingen enz. bij personen van verschillend geslacht het verlangen naar geslachtelijken omgang opgewekt hebben, dat het den mannen en vrouwen niet geheel onverschillig was, tot wie zij in deze intieme betrekking kwamen, spreekt van zelf. Maar tusschen dit verlangen en onze geslachtsliefde is nog een oneindige afstand. In de oudheid worden steeds de huwelijken door de ouders voor beide partijen gesloten en deze vinden dat zoo heel goed. Dat beetje echtelijke liefde, dat de oudheid kent is geen subjectieve neiging, maar objectieve plicht, niet oorzaak, maar gevolg van het huwelijk. Liefdesbetrekkingen in modernen zin komen in de oudheid slechts voor buiten de officieele maatschappij. De herders, wier minnevreugd en minnesmart Theocritus en Moschus ons bezingen, Daphnis en Chloe van Longus zijn allen slaven, die geen deel hebben aan den staat, aan de wereld van den vrijen burger. Maar behalve bij slaven vinden we den minnehandel alleen als onbindingsproduct van de ondergaande oude wereld en met vrouwen, die ook buiten de officieele wereld staan, met hetairen, dus met vreemdelingen of vrijgelatenen: in Athene van den vooravond van zijn ondergang af, in Rome in den keizertijd. Kwam minnehandel voor tusschen vrije burgers en burgeressen, dan slechts als echtbreuk. En voor den klassieken minnedichter van de oudheid, den ouden Anakreon was de geslachtsliefde in onzen zin zoo zeer larie, dat ook het geslacht van het geliefde wezen voor hem larie was.

Onze geslachtsliefde is wezenlijk verschillend van het enkel geslachtelijk verlangen, den eros, der ouden. Ten eerste onderstelt zij bij het geliefde wezen wederliefde; in zooverre staat de vrouw met den man gelijk, terwijl haar bij den antieken eros niet altijd werd gevraagd. Ten tweede heeft de geslachtsliefde een graad van intensiteit en duurzaamheid, die beiden partijen het niet-bezitten en scheiden als een groot, zoo niet als het grootste, ongeluk doet beschouwen; om elkaar te kunnen bezitten spelen ze hoog spel, zelfs met het leven als inzet, wat in de oudheid hoogsten bij de echtbreuk voorkwam. En ten slotte ontstaat een nieuwe zedelijke maatstaf voor de beoordeeling van den geslachtelijken omgang;

men vraagt niet alleen: was hij echtelijk of buitenechtelijk, maar ook: kwam hij voort uit liefde en wederliefde of niet. Het is duidelijk, dat het met dezen nieuwen maatstaf in de feudale of burgerlijke praktijk niet beter gaat, dan met alle andere maatstaven der zedelijkheid — men stoort er zich niet aan. Maar het gaat er toch ook niet slechter mee. Want hij wordt precies evengoed erkend — in theorie, op papier. En meer kan voorloopig niet verlangd worden.

Waar de oudheid met haar begin van geslachtsliefde afbreekt, daar beginnen de middeleeuwen weer: bij de echtbreuk. Wij hebben de ridderlijke liefde reeds geschilderd, die de dageraadslieiden uitvond. Van deze liefde, die den echt verbreken wil, tot die welke hem grondvesten wil is er nog een langen weg te doorloopen, die de ridderschap niet geheel aflegt. Zelfs wanneer we van de lichtzinnige romans tot de deugdzame Duitsche overgaan, vinden wij in het Nibelungenlied, dat Kriemhilde wel in stilte niet minder op Siegfried verliefd is dan hij op haar, dat zij echter op Gunthers aankondiging, dat hij haar aan een ridder heeft beloofd, dien hij niet noemt, eenvoudig antwoordt: „Gij behoeft mij niet te vragen; zooals „gij mij gebiedt zoo zal ik altijd zijn, met wien gij, heer, mij „tot man geeft, zal ik mij gaarne verloven.” Het komt haar volstrekt niet in de gedachte, dat haar liefde hier mogelijkerwijs in aanmerking kan genomen worden. Gunther doet aanzoek om Brunhilde, Etzel om Kriemhilde, zonder haar ooit gezien te hebben; eveneens in de Gudrun Sigebant van Ierland om de Noorweegsche Ute, Hetel van Hetelingen om Hilde van Ierland en eindelijk Siegfried van Moorland, Hartmut van Ormanië en Herwig van Zeeland om Gudrun; en hier eerst gebeurt het, dat deze vrijwillig ten gunste van den laatste beslist. In den regel wordt de bruid voor den jongen vorst uitgezocht door zijn ouders zoo deze nog leven, anders door hem zelf onder raadpleging der groote leenmannen, die in ieder geval een belangrijke stem in het kapittel hebben. Dat kan ook niet anders. Zoowel voor den ridder of baron als voor den vorst zelf is het huwelijk een politieke daad, een gelegenheid voor vergrooting van macht door nieuwe verbonden; het belang van het *huis* moet beslissen, niet het welgevallen van den enkele. Hoe zal het daar mogelijk zijn, dat de liefde het laatste woord heeft bij het sluiten van het huwelijk.

Met den gildebroeder der middeleeuwsche steden is het evenzoo. Juist de privilegien, die hem beschermden, de

vastgestelde gildereglementen, de kunstmatige grenzen, die hem wettelijk scheidden, hier van de andere gilden, daar van zijn eigen medeleden, en elders weer van zijn gezellen en leerlingen, maakten den kring toch reeds eng genoeg, waaruit hij zich een geschikte gade kon zoeken. En welke daarbinnen de geschikte was, dat besliste in dit ingewikkelde systeem zeer zeker niet zijn eigen goedvinden, maar het familiebelang.

Zoo bleef dus in verreweg de meeste gevallen het sluiten van een huwelijk tot aan het eind van de middeleeuwen, wat het van den beginne af geweest was, een zaak, die niet door de betrokken partijen beslist werd. In het begin kwam men reeds gehuwd ter wereld — gehuwd met een heele groep van het andere geslacht. In de latere vormen van het groepenhuwelijk bestond waarschijnlijk een soortgelijke toestand, waarbij echter de groep al kleiner en kleiner werd. In het paringshuwelijk is het regel, dat de moeders de huwelijken der kinderen bedisselen; ook hier wordt in de eerste plaats rekening gehouden met nieuwe familiebetrekkingen, die aan het jonge paar een sterkere plaats in gens en stam moeten verschaffen. En toen met het overheerschen van het privaateigendom, boven het gemeenschappelijk eigendom en met het belang bij het erven het vaderrecht en de monogamie de heerschappij kregen, toen werd het sluiten van het huwelijk geheel en al afhankelijk van economische belangen. De *vorm* van het koophuwelijk verdwijnt, de zaak zelf wordt in steeds sterker mate doorgevoerd, zoodat niet alleen aan de vrouw maar ook aan den man een prijs wordt toegekend — niet naar zijn persoonlijke eigenschappen, maar naar zijn bezit. Dat de wederzijdsche neiging der partijen de, boven alles gaande, grondslag voor het huwelijk behoorde te zijn, dat was van het begin af in de praktijk der heerschende klassen iets ongehoords; dat kwam hoogstens voor in romans of — bij de onderdrukte klassen, die niet meetelden.

Dat was de toestand, dien de kapitalistische productie vond, toen zij, sedert het tijdvak der aardrijkskundige ontdekkingen, door den wereldhandel en de manufactuur zich voorbereidde voor de wereldheerschappij. Men zou denken, dat deze wijze van huwelijksluiten uitstekend bij haar paste, en dat was dan ook zoo. En toch — de ironie der wereldgeschiedenis is ondoorgrondelijk — was zij het, die er de meest beslissende bres in sloeg. Door alle dingen in waren te veranderen, verbrak zij alle van oudsher bestaande en overgeleverde verhou-

dingen en stelde in de plaats van de overgeërfde zede, van het historisch recht, den koop en verkoop, de „vrije” overeenkomst. De Engelsche rechtsgeleerde H. S. Maine meende dan ook een kolossale ontdekking te hebben gedaan, toen hij zeide, dat onze geheele vooruitgang ten opzichte van vroegere tijdvakken daarin bestaat, dat wij „from status to contract” gekomen zijn, van erfelijk overgeleverde tot vrijwillig overeengekomen toestanden; dat stond, zoozei het juist is, ook al in het kommunistische manifest.

Voor het sluiten van contracten moesten er echter lieden zijn, die vrij over hun persoon, handelingen en bezittingen kunnen beschikken, en die met gelijke rechten tegenover elkaar staan. Het was een der voornaamste werkingen van de kapitalistische productie deze „vrije” en „gelijke” lieden te scheppen. Zoo dit in het begin ook halfbewust en onder den dekmantel van den godsdienst geschiedde, zoo stond het toch sedert de luthersche en kalvinistische hervorming vast, dat de mensch alleen dan ten volle voor zijn daden verantwoordelijk kan zijn, als hij ze geheel uit vrijen wil heeft begaan en dat het een zedelijke plicht is zich te verzetten tegen elken dwang tot een onzedelijke daad. Hoe rijmde zich dat echter met de tot toen gevolgde praktijk der echtsluiting? Het huwelijk was naar burgerlijke opvatting een contract, een rechtszaak, en wel de belangrijkste van alle, omdat hij over lichaam en geest van twee menschen voor levenslang besliste. Naar den vorm werd het wel is waar vrijwillig aangegaan; zonder het jawoord der partijen ging het niet. Maar men wist te goed, hoe het jawoord tot stand kwam en wie eigenlijk het huwelijk sloten. Wanneer echter voor alle andere contracten werkelijke vrijheid geëischt werd voor de beslissing, waarom dan niet voor het onderhavige? Hadden niet de beide jonge lieden, die gekoppeld zouden worden, ook niet het recht over zich zelf, over hun lichaam en zijn organen vrij te beschikken? Was niet de geslachtsliefde door de ridderschap in de mode gekomen en was tegenover de ridderlijke overspelige liefde niet de liefde der echtgenooten haar juiste burgerlijke vorm? Wanneer het echter plicht was voor echtgenooten om elkaar lief te hebben, was het dan niet evenzeer plicht van de geliefden met elkaar en met niemand anders te huwen? Stond dit recht der minnenden niet hooger dan het recht der ouders, bloedverwanten en mogelijke verdere huwelijksmakelaars en koppelaars? Waar het recht tot vrij persoonlijk onderzoek zich ongenegeerd in kerk en godsdienst

indrong, hoe zou het dan halt houden voor de onverdragelijke aanmatiging der oudere generatie, om over lichaam, ziel, vermogen, geluk en ongeluk der jongere te beschikken?

Deze vragen moesten opkomen in een tijd, waarin alle banden der maatschappij verslaptten en alle overgeërfde voorstellingen gingen wankelen. De wereld was in eens bijna tienmaal grooter geworden; in plaats van een kwadrant van een halfrond, lag nu de geheele aardoppervlakte voor den blik der West-Europeanen open, die zich haastten ook de andere zeven kwadranten in bezit te nemen. En zooals de slagboom der enge vaderlandsche grenzen, zoo vielen ook de duizendjarige slagboomen der middeleeuwsche voorgeschreven denkwijze. Zoowel voor den uiterlijken als voor den innerlijken blik van den mensch, opende zich een oneindig veel verder verschiet. Welke waarde had de goede meening over zijn eerbaarheid, welke de, door vele geslachten overgeërfde, eerbiedwaardige gilde-privilegiën voor den jongen man, dien de rijkdommen van Indië, de goud- en zilvermijnen van Mexiko en Potosi tot zich lokten. Het was de tijd der dolende ridders van de bourgeoisie; hij had ook haar romantiek en liefdedweperij maar op burgerlijken voet en met in laatste instantie burgerlijke doeleinden.

Zoo kwam het, dat de opkomende burgerij, vooral in protestantsche landen, waar het meest veranderd werd in het bestaande, ook voor het huwelijk de vrijheid bij het contracteren meer en meer erkende en op de boven geschilderde wijze doorvoerde. Het huwelijk bleef klassehuwelijk, maar binnen de klasse werd aan partijen een zekere mate van vrijheid in de keuze gelaten. En op papier, in de theorie der moraal, evenals in de poëtische schildering stond niets onwrikbaarder vast, dan dat ieder huwelijk onzedelijk was dat niet op wederzijdsche geslachtsliefde en werkelijk vrije overeenkomst der echtgenooten berustte. Kortom het huwelijk uit liefde was geproklameerd als menschenrecht en wel niet alleen als recht van den man, maar nu ook eens bij uitzondering als recht van de vrouw.

Dit menschenrecht verschilde echter in één punt van alle andere zoogenaamde menschenrechten. Terwijl deze in de praktijk tot de heerschende klasse, de bourgeoisie, bepaald bleven en aan de onderdrukte klasse, het proletariaat, direct of indirect onthouden werden, treedt hier weer de ironie der geschiedenis voor den dag. De heerschende klasse blijft

beheerscht door de bekende economische invloeden en bevat slechts bij uitzondering werkelijk vrij gesloten huwelijken, terwijl deze zooals we zagen, bij de overheerschte klasse regel zijn.

De volle vrijheid van echtsluiting kan dus pas dan algemeen doorgevoerd worden, wanneer de afschaffing van de kapitalistische productie en van de, door haar in het leven geroepen, eigendomsverhoudingen al de economische nevenbedoelingen opgeruimd heeft, die nu nog zoo'n grooten invloed hebben op de keuze der echtgenooten. Dan blijft er ook geen ander motief over dan wederzijdsche liefde.

Daar nu de geslachtsliefde uit haar aard úitsluitend is — hoewel deze uitsluiting heden ten dage slechts in de vrouw algemeen werkelijkheid is — is het op geslachtsliefde berustend huwelijk naar den aard enkelhuwelijk. Wij hebben gezien hoezeer Bachofen gelijk had, toen hij den vooruitgang van groepenhuwelijk tot enkelhuwelijk in hoofdzaak als het werk der vrouwen beschouwde; alleen de overgang van het paringshuwelijk tot de monogamie komt voor rekening van de mannen; en hij bestond historisch, in hoofdzaak uit een verslechting van de positie der vrouwen en het gemakkelijker maken van de ontrouw der mannen. Vallen nu de economische omstandigheden weg, waardoor de vrouwen zich de gewoonte van ontrouw der mannen lieten welgevallen — de zorg voor het eigen levensonderhoud en nog meer die voor de toekomst der kinderen — dan zal de daarmee bereikte gelijkstelling der vrouw, volgens alle, tot nu toe opgedane, ondervinding, in veel sterker mate er toe leiden, dat de mannen werkelijk monogaam, dan dat de vrouwen polyandrisch worden.

Wat echter van het enkelhuwelijk zeer zeker zal wegvallen, dat zijn de eigenschappen, die het door het ontstaan uit de eigendomsverhoudingen verkreeg, dat zijn de voorrang van den man en de onverbreekbaarheid. De heerschappij vanden man in het huwelijk is eenvoudig het gevolg van zijn economische heerschappij en valt met deze van zelf weg. De onverbreekbaarheid van het huwelijk is deels het gevolg van den economischen toestand, waaronder de monogamie ontstond, deels overlevering uit den tijd, toen de samenhang tusschen dezen economischen toestand en de monogamie nog niet begrepen en in godsdienstigen vorm overdreven werd. Zij is nu reeds op allerlei wijzen geschonden. Is alleen het huwelijk, dat op

liefde gegrond is, zedelijk, dan ook alleen wanneer de liefde blijft. De duur van den aanval der individueele geslachtsliefde is echter naar de individuen zeer verschillend, vooral bij de mannen en een werkelijk ophouden der genegenheid of haar verdringing door een nieuwe hartstochtelijke liefde maakt de scheiding zoowel voor beide partijen, als voor de maatschappij tot een weldaad. Men zal den menschen alleen besparen door den nutteloozen modderpoel van een scheidingsproces te waden.

Wat wij dus nu kunnen vermoeden over de regeling der geslachtelijke betrekkingen na de aanstaande opheffing van de kapitalistische productie is voornamelijk negatief, het bepaalt zich tot hetgeen wegvalt. Wat zal er echter bijkomen? Dat zal beslist worden als een nieuw geslacht opgegroeid zal zijn: een geslacht van mannen, wie het nooit in hun leven is overkomen voor geld of andere socale machtsmiddelen de prijsgeving van een vrouw te koopen en van vrouwen, wie het nooit is overkomen noch om andere redenen dan werkelijke liefde zich aan een man te geven noch den geliefde de overgave te weigeren uit vrees voor de economische gevolgen. Zoodra er zulke menschen zijn, zullen zij zich niet bekommeren om wat men heden denkt, dat ze behooren te doen; zij zullen zich hun eigen praktijk vormen en hun daarop berustende openbare meening over de praktijk van den enkele — en daarmee basta.

Keeren we nu terug tot Morgan, van wien we ons tamelijk ver hebben verwijderd. Het historisch onderzoek naar de instellingen, die zich in de periode der beschaving hebben ontwikkeld, gaat buiten het kader van zijn boek. De lotgevallen der monogamie in dit tijdvak behandelt hij daarom zeer kort. Ook hij ziet in de verdere ontwikkeling van de monogame familie een vooruitgang, een nadering tot de volle gelijkstelling der geslachten, zonder dat hij dit doel als bereikt beschouwt. Maar zegt hij „wanneer het erkend wordt, dat de familie achtereenvolgens vier vormen heeft doorgemaakt en zich nu in een vijfde bevindt, dan doet zich de vraag voor of deze vorm voor de toekomst van duur kan zijn. Het eenige mogelijke antwoord is, dat zij voortschrijden moet, zooals de maatschappij voortschrijdt, veranderen moet in dezelfde mate als de maatschappij verandert, juist zooals tot nu toe. Zij is de schepping van het maatschappelijk stelsel en zal zijn ontwikkelingstoestand weerkaatsen. Daar de monogame

familie zich heeft verbeterd sinds het begin der beschaving, vooral in den modernen tijd, kan men ten minste vermoeden, dat haar verdere volmaking mogelijk is, tot de gelijkheid van beide geslachten bereikt is. Mocht in de verre toekomst de monogame familie niet in staat zijn, aan de eischen der maatschappij te voldoen, dan is onmogelijk te voorspellen van welken aard haar opvolgster zal zijn."

III. DE IROKEESCHE GENS.

Wij komen nu tot een andere ontdekking van Morgan, die minstens even belangrijk is als het weder opbouwen van den oorspronkelijken familievorm uit de stelsels van verwantschapsnamen. Het bewijs, dat de, met diernamen aangeduide, familiegroepen binnen een stam van Amerikaansche Indianen wezenlijk identiek zijn met de genea der Grieken, de gentes der Romeinen; dat de Amerikaansche vorm de oorspronkelijke, de Grieksch-Romeinsche de latere, de afgeleide is; dat de geheele maatschappelijke organisatie der Grieken en Romeinen in den ouden tijd in gens, fratrie en stam haar trouw evenbeeld vindt in de Amerikaansch-Indiaansche; dat de gens een inrichting is, die alle barbaren tot hun intrede in de beschaving en zelfs nog daarna gemeen hebben (zoover onze bronnen tot nog toe reiken) — dit bewijs heeft in eens de moeilijkste gedeelten der oude Grieksche en Romeinsche geschiedenis opgehelderd en ons tevens over de grondslagen van de inrichting der maatschappij in den oudsten tijd — voor het ontstaan van den *staat* — onverwachte verklaringen gegeven. Zoo eenvoudig de zaak er uitziet, zoodra men haar eens kent, toch heeft Morgan haar pas in den laatsten tijd ontdekt; in zijn voorafgaand, in 1871 verschenen, geschrift was hij nog niet achter dit geheim gekomen, waarvan de onthulling de anders zoo stellig optredende Engelsche oerhistorici voor een tijd zoo stil als een muis heeft gemaakt.

Het latijnsche woord gens, dat Morgan algemeen voor deze familiegroep gebruikt, komt evenals het Grieksche woord van gelijke beteekenis, *genos*, van de algemeene arische wortel *gan*, (in het Duitsch, waar volgens den regel de *k* de arische *g* vervangt: *kan*), die voortbrengen beteekent. Gens, *genos*, in het sanskriet *dschanas*, in het gothisch (volgens bovenaangehaalde regel) *kuni*, in het oud-noorsch en angelsaksisch *kyn*, in het

engelsch kin, in het middelhoogduitsch künne beteekenen zoowel geslacht als afstamming. Gens in het latijn en genos in het Grieksch wordt echter speciaal voor de familiegroep gebruikt, die zich beroemt op gemeenschappelijke afstamming (hier van een gemeenschappelijke stamvader) en door zekere maatschappelijke en godsdienstige inrichtingen tot een aparte gemeenschap verbonden is, waarvan ontstaan en karakter evenwel tot nu toe voor al onze geschiedschrijvers duister bleven.

Wij hebben reeds boven, bij de poenaloeafamilie, gezien, wat de samenstelling eener gens in den oorspronkelijken vorm is. Zij bestaat uit alle personen, die door middel van het poenaloeahuwelijk en volgens de noodzakelijk daarin heerschende voorstellingen, de erkende nakomelingschap vormen van een enkele bepaalde stammoeder, de stichteres van de gens. Omdat in deze familievorm het vaderschap onzeker is, geldt de vrouwelijke afstammingslijn. Daar de broeders hun zusters niet mogen huwen, maar alleen vrouwen van andere afstamming, vallen hunne kinderen, die van deze vreemde vrouwen afstammen, buiten de gens. Alleen de nakomelingen van de *dochters* van iedere generatie bleven in de familiegroep; die der zonen gaan over in de gentes der moeders. Wat wordt nu uit deze familiegroep, zoodra ze zich als afzonderlijke groep, tegenover dergelijke groepen in een stam, konstitueert?

Als klassieke vorm van deze oorspronkelijke gens neemt Morgan die der Irokeezen, speciaal die van de Seneca stam. Daar zijn acht gentes naar dieren genoemd. 1. Wolf, 2. Beer, 3. Schildpad, 4. Bever, 5. Hert, 6. Snip, 7. Reiger, 8. Valk. In iedere gens zijn de volgende gebruiken in zwang:

1. Zij kiest haar sachem (vredesopperhoofd) en opperhoofd (oorlogsaanvoerder). De sachem moet uit de gens gekozen worden en zijn ambt was daarin erfelijk in zooverre, dat het bij vacature dadelijk weer opnieuw moest worden bezet; de krijgsaanvoerder kon ook buiten de gens gekozen worden en een tijdlang geheel ontbreken. Tot sachem werd nooit de zoon van den vorigen gekozen, want bij de Irokeezen bestond het moederrecht en de zoon behoorde dus in een andere gens; wel dikwijls de broeder of de zusterszoon. Bij de verkiezing stemden allen mee, mannen en vrouwen. De keuze moest echter door de overige zeven gentes goedgekeurd worden; eerst daarna werd de gekozene plechtig ingehuldigd en wel door den gemeenschappelijken raad van den geheelen Irokeezenbond. De beteekenis hiervan zal later blijken. De macht van den sachem binnen de gens was van vaderlijken, zuiver

moreelen aard; dwangmiddelen had hij niet. Daarnaast was hij ambtshalve lid van den stamraad der Seneka's en van den bondsraad van de gezamenlijke Irokeezen. Het oorlogsopperhoofd had slechts op krijgstochten iets te zeggen.

2. Ze zet den sachem en den krijgsaanvoerder naar goeddunken af. Dit gebeurt weer door mannen en vrouwen samen. De afgezetten zijn daarna gewone krijgslieden evenals de anderen, privaatspersonen. Bovendien kan ook de stamraad sachems afzetten, zelfs tegen den wil van de gens.

3. Geen lid mag binnen de gens trouwen. Dat is de grondregel van de gens, de band, die haar samenhoudt; het is de negatieve uitdrukking van de positieve bloedverwantschap, krachtens welke de in haar begrepen personen pas een gens worden. Door de ontdekking van dit eenvoudig feit heeft Morgan voor het eerst het karakter der gens onthuld. Hoe weinig de gens voor dien begrepen werd, bewijzen de vroegere berichten over wilden en barbaren, waar de verschillende korporaties, waaruit de gensmaatschappij is samengesteld, onbegrepen en zonder onderscheid als stam, clan, thum, enz. dooreen geworpen werden, en waar van deze soms gezegd werd, dat het huwelijk binnen zulk een korporatie verboden was. Daarmee was onherstelbare verwarring geschapen, waarin de heer MacLennan als Napoléon kon optreden om regelmaat te scheppen door de mantspreuk: Alle stammen worden onderscheiden in zulke waarbinnen het huwelijk verboden is (exogame) en zulke waarbinnen het geoorloofd is (endogame). En nadat hij zoo de zaak eerst goed bedorven had, kon hij zich aan de diepzinnigste onderzoekingen zetten, welke van zijn twee onzinnige klassen de oudste was: de exogamie of de endogamie.

Met de ontdekking van de op bloedverwantschap berustende gens, en de daaruit voortkomende onmogelijkheid van een huwelijk tusschen hare leden, was deze onzin van zelf afgedaan. Het spreekt vanzelf, dat op den trap van ontwikkeling, waarop we de Irokeezen vinden, aan het huwelijksverbod binnen de gens stipt vastgehouden werd.

4. Het vermogen van overledenen verviel aan de overige gensgenooten, het moest in de gens blijven. Bij de onbeduidenheid der voorwerpen, die een Irokees kon nalaten, verdeelden de naaste gensverwanten de erfenis; stierf een man, dan waren dit zijn vleeschelijke broeders en zusters en de moedersbroeder; stierf een vrouw, dan waren het haar kinderen en vleeschelijke zusters, maar niet haar broeders. Juist

daarom konden ook man en vrouw niet van elkaar erven of kinderen van den vader.

5. De gensgenooten waren elkaar hulp en bescherming schuldig en bepaaldelijk ook bijstand tot wraakneming voor kwetsing door vreemden. De enkele verliet zich voor zijn veiligheid op de bescherming van de gens en dat kon hij ook; wie hem kwetste, kwetste de geheele gens. Hierop, op de banden van bloedverwantschap in de gens berustte de verplichting tot bloedwraak, welke door de Irokeezen onvoorwaardelijk erkend werd. Doodde een niet-lid van de gens een gensgenoot, dan was de geheele gens tot bloedwraak verplicht. Eerst beproefde men een schikking; de gens van den dader belegde een vergadering en deed aan de gens van den verslagene voorstellen tot schikking, meestal onder aanbieding van de betuiging van leedwezen en van aanzienlijke geschenken. Werden deze aangenomen, dan was de zaak afgedaan. In tegengesteld geval benoemde de beleedigde gens een of meer wrekters, die verplicht waren den dader te vervolgen en te doden. Gebeurde dit, dan had de gens van den verslagene geen recht tot klagen; de zaak was afgedaan.

6. De gens heeft bepaalde namen of reeksen van namen, die zij alleen in den geheelen stam mag gebruiken, zoodat iemands naam tegelijk zegt tot welke gens hij behoort. Een gensnaam brengt vanzelf gensrechten mede.

7. De gens kan vreemdelingen adopteeren¹⁾ en ze daardoor in den geheelen stam opnemen. De krijgsgevangenen, die men niet doodde, werden zoo, door adoptie in een gens, leden van den stam der Seneka's en verkregen daarmee alle rechten in gens en stam. De adoptie had plaats op voorstel van eenige gensgenooten, van mannen, die den vreemdeling als broeder of zuster, of van vrouwen, die hem als kind aannamen; de plechtige opname in de gens was noodig als bevestiging. Dikwijls werden enkele buitengewoon ingekrompen gentes opnieuw op sterkte gebracht door adoptie in massa uit een andere gens, die daar toestemming voor verleende. Bij de Irokeezen had de plechtige opname in de gens in openbare zitting van den stamraad plaats, waardoor ze feitelijk een godsdienstige plechtigheid werd.

8. Bijzondere godsdienstige feesten kan men bij de Indiaan-

1) Adopteeren is de naam voor 't in Rome veel voorkomende, aannemen van een vreemde als zoon, die daardoor rechten van erfgenaam kreeg. (Vert.)

sche gentes moeilijk aantonen, maar de godsdienstige ceremonien hangen min of meer met de gentes samen. Bij de zes jaarlijksche godsdienstige feesten der Irokeezen werden de sachems en krijgsaanvoerders der verschillende gentes ambtshalve aan de „bewaarders van het geloof” toegevoegd en hadden priesterlijke functies.

9. De gens heeft een gemeenschappelijke begraafplaats. Deze is bij de, door de blanken ingesloten, Irokeezen in den staat New-York nu verdwenen, maar heeft vroeger bestaan. Bij andere Indianen bestaat hij nog; b.v. bij de, aan de Irokeezen nauw verwante, Tuskaroras, die, hoewel christenen, voor elke gens een bepaalde rij hebben op het kerkhof, zoodat de moeder in dezelfde rij begraven wordt als de kinderen, maar niet de vader. Ook bij de Irokeezen gaat de geheele gens van den overledene mee bij de begrafenis, zorgt voor het graf, de toespraken enz.

10. De gens heeft een raad, de democratische vergadering van alle mannelijke en vrouwelijke volwassen leden, allen met gelijk stemrecht. Deze raad koos sachems en krijgshoofden en zette ze af, evenals de andere „bewaarders van het geloof”; hij besliste over zoengaven (weergeld) of bloedwraak voor vermoorde leden; hij adopteerde vreemdelingen in de gens. Kortom hij was de souvereine macht in de gens.

Dit zijn de bevoegdheden van een typisch Indiaansche gens.

„Al hare leden zijn vrijen, verplicht elkanders vrijheid te beschermen; gelijk in persoonlijke rechten — noch sachems noch krijgshoofden maken aanspraak op eenigen voorrang; zij vormen een broederschap door banden des bloeds verbonden. Vrijheid, gelijkheid, broederschap, hoewel nooit geformuleerd, waren de grondbeginselen der gens en deze was weer de eenheid in een geheel maatschappelijk systeem, de grondslag van de georganiseerde Indiaansche maatschappij. Dat verklaart de onverdelgbare zin voor onafhankelijkheid en de persoonlijke waardigheid in het optreden, die ieder in de Indianen erkent”.

Ten tijde van de ontdekking waren de Indianen van geheel N.-Amerika in gentes georganiseerd, volgens moederrecht. Slechts in enkele stammen, zooals in dien der Dacotas waren de gentes vervallen en in eenige andere, Ojibwas, Omahas waren ze volgens vaderrecht georganiseerd.

Bij zeer vele Indiaansche stammen met meer dan vijf of zes gentes vinden wij er telkens drie, vier of meer tot een

bijzondere groep vereenigd, die Morgan in woordelijke vertaling van de Indiaansche naam naar haar Grieksch evenbeeld fratrie (broederschap) noemt. Zoo hebben de Seneka's twee fratriën; de eerste bevat de gentes 1—4, de tweede de gentes 5—8. Een nader onderzoek leert dat de fratriën meestal de oorspronkelijke gentes zijn, waarin de stam vroeger gesplitst was; want bij het verbod binnen de gens te huwen moest iedere stam, noodzakelijk minstens twee gentes bevatten om zelfstandig te kunnen bestaan. Naarmate de stam grooter werd, splitste zich iedere gens weer in twee of meer stukken, die voortaan elk als afzonderlijke gens verschijnen, terwijl de oorspronkelijke gens, die alle dochtergentes bevat, als fratrie voortbestaat. Bij de Senekas en de meeste andere Indianen zijn de gentes van de eene fratrie broeder-gentes, terwijl die van de andere haar neef-gentes zijn — namen, die in het Amerikaansche namenstelsel, zooals we zagen, een zeer reële en beteekenisvolle zin hebben. Oorspronkelijk mocht ook geen Seneka binnen zijn fratrie huwen, maar dit is reeds lang in onbruik geraakt en tot de gens beperkt. Er bestond een overlevering der Seneka's, dat beer en hert de twee oorspronkelijke gentes waren, waarvan de andere zich afgesplitst hadden. Nadat deze nieuwe inrichting eenmaal ingeburgerd was, werd zij naar de behoefte gewijzigd; stierven gentes van een fratrie uit, dan werden om dat weer goed te maken geheele gentes van andere fratriën overgeplaatst in de eerste. Daarom vinden we bij verschillende stammen de gelijknamige gentes verschillend gegroepeerd in de fratriën.

De functies van de fratrie bij de Irokeezen zijn deels maatschappelijke, deels godsdienstige. 1. Het balspel spelen de fratriën tegen elkaar; beide sturen haar beste speler uit en de overigen zien toe, iedere fratrie afzonderlijk opgesteld, en wedden tegen elkaar op het winnen van hun speler. — 2. In den stamraad zitten de sachems en krijgshoofden van iedere fratrie bij elkaar en de beide groepen tegenover elkaar, iedere spreker spreekt tot de vertegenwoordigers der beide fratriën, als tot afzonderlijke lichamen. — 3. Was een doodslag in den stam voorgekomen, waar dader en verslagene niet tot dezelfde fratrie behoorden, dan wendde de beleedigde gens zich dikwijls tot de broedergentes; deze hielden een fratrieraad en wendden zich tot de andere fratrie in haar geheel om eveneens een raad bijeen te roepen om de zaak bij te leggen. Hier treedt dus weer de fratrie als oorspron-

kelijke gens op en met grooter kans op goeden uitslag dan de zwakkere enkele gens, haar dochter. — 4. Bij sterfgeval van aanzienlijke personen nam dikwijls de andere fratrie de zorg op zich voor de begrafenis en de plechtigheden, terwijl de fratrie van den overledene als rouwdragend meeding. Stierf een sachem, dan meldde de andere fratrie het openvallen van het ambt aan den bondsraad der Irokeezen. — 5. Bij de verkiezing van een sachem kwam eveneens de raad der fratrie in 't spel. Goedkeuring door de broedergentes werd als van zelfsprekend beschouwd, maar de gentes der andere fratrie konden zich verzetten. In zulk een geval kwam de raad dezer fratrie samen; bleef hij bij de oppositie, dan was de verkiezing vernietigd. — 6. Vroeger hadden de Irokeezen bijzondere godsdienstige mysteriën, door de blanken medicine-lodges genaamd. Deze werden bij de Seneka's gevierd door twee godsdienstige genootschappen met inwijding voor nieuwe leden volgens reglement; in elk der beide fratriën was een dezer genootschappen. — 7. Wanneer, zooals bijna zeker is, de vier „linages” (geslachten), die de vier stadskwartieren van Tlascalá ten tijde van de verovering bewoonden, vier fratriën waren, dan is daarmee bewezen, dat de fratriën, evenals bij de Grieken en soortgelijke familiegroepen bij de Germanen, ook voor militaire eenheden golden; deze vier linages trokken ieder als afzonderlijke schare met eigen uniform en vaandel en onder een eigen aanvoerder ten strijde.

Gelijk eenige gentes een fratrie vormen, zoo vormen in den klassieken vorm eenige fratriën een stam; in vele gevallen ontbreekt bij zeer verzwakte stammen de tusschenvorm, de fratrie.

Wat kenmerkt nu een Indianenstam in Amerika?

1. Een eigen gebied en een eigen naam. Iedere stam bezat behalve zijn eigenlijke woonplaats nog een aanzienlijk gebied voor jacht en visscherij. Daarbuiten lag een groote neutrale landstreek, die tot aan het gebied van den naburigen stam reikte, bij taalverwante stammen kleiner, bij andere grooter. Dit is hetzelfde als indertijd het grenswoud bij de Duitschers, de woestenij, die de Sueven van Cesar om hun gebied maken, het isarnholt (Deensch jarnved, limes Danicus) tusschen Denen en Duitschers, het saksenwoud en de branibor (slavisch, bet.: beschermend woud), waarvan de naam Brandenburg is afgeleid, tusschen Duitschers en Slaven. Het gebied, op deze wijze door onzekere grenzen afgebakend, was het gemeenschappelijk land van den stam, door naburige stammen

als zoodanig erkend en door den stam tegen aanvallen verdedigd. De onbepaaldheid der grenzen werd meestal pas praktisch nadeelig, wanneer de bevolking zich sterk had vermeerderd. — De naam van den stam schijnt meestal meer aan het toeval te danken, dan opzettelijk gekozen; met den tijd kwam het meermalen voor, dat een stam door de naburige stammen met een anderen naam aangeduid werd, dan die, waarmee hij zichzelf noemde; evenals de Duitschers, aan wie de eerste historische verzamelnaam, Germanen, door de Kelten werd gegeven.

2. Een afzonderlijk dialect, slechts aan dezen stam eigen. Werkelijk vallen stam en dialect feitelijk samen; de vorming van nieuwe stammen en dialecten door splitsing had nog tot voor korten tijd in Amerika plaats en zal ook nu nog nauwelijks geheel hebben opgehouden. Waar twee verzwakte stammen tot een samengesmolten zijn, komt het bij uitzondering voor, dat in een stam twee verwante dialecten gesproken worden. De gemiddelde sterkte van Amerikaansche stammen is beneden 2000 hoofden; de Tsjerokeezen echter zijn bij de 26000 leden sterk, het grootste aantal Indianen in de Vereenigde Staten, die hetzelfde dialect spreken.

3. Het recht, de sachems en krijgshoofden, die door de gentes gekozen zijn, plechtig te bevestigen en

4. Het recht ze weder af te zetten ook tegen den wil hunner gens. Dat deze sachems en krijgshoofden leden zijn van den stamraad, verklaart van zelf deze rechten van den stam ten hunnen opzichte. Waar zich een bond van stammen gevormd had en alle stammen in een bondsraad vertegenwoordigd waren, gingen de genoemde rechten hierop over.

5. Het bezit van gemeenschappelijke godsdienstige voorstellingen (mythologie) en eeredienst. „De Indianen waren op hun barbarenmanier een godsdienstig volk.” Hun mythologie is nog volstrekt niet kritisch onderzocht; ze stelden zich de belichaming van hun religieuse voorstellingen — allerlei geesten — reeds in menschelijke gedaante voor, maar op den laagsten trap van de barbaarschheid, waarop zij zich bevonden, kent men nog geen plastische afbeeldingen, zoo genaamde afgodsbeelden. Het is een elementen- en natuurdienst, die zich op weg naar het veelgodendom bevindt. De verschillende stammen hadden hun geregelde feesten met bepaalde vormen van eeredienst nl. dans en spelen; vooral de dans was een wezenlijk deel van alle godsdienstige plechtigheden; iedere stam vierde de zijne afzonderlijk.

6. Een stamraad voorgemeenschappelijke aangelegenheden. Hij was samengesteld uit de gezamenlijke sachems en krijgshoofden der verschillende gentes, die hare werkelijke vertegenwoordigers waren, omdat ze steeds afzetbaar waren; hij beraadslaagde in het openbaar, omgeven door de overige leden van den stam, welke het recht hadden mee te spreken en hun meening te laten hooren; de raad besliste. In den regel werd ieder aanwezige op zijn verlangen gehoord, ook de vrouwen konden door een spreker harer keus haar meening laten voordragen. Bij de Irokeezen moest het besluit ten slotte eenstemmig genomen worden, zooals ook met vele besluiten in de Duitsche markgenootschappen het geval was. De stamraad regelde in het bijzonder de betrekkingen tot vreemde stammen; gezantschappen werden door hem ontvangen en uitgezonden; hij verklaarde den oorlog en sloot vrede. Brak een oorlog uit, dan werd die meestal door vrijwilligers gevoerd. In beginsel gold elke stam als in oorlog te zijn met elke andere, waarmee hij geen uitdrukkelijk vredesverdrag had gesloten. Krijgstochten tegen zulke vijanden werden meestal georganiseerd door eenige uitstekende krijgers; zij gaven een oorlogsdans; wie meedanstee verklaarde daarmee, dat hij deelnam aan den tocht. De kolonne werd onmiddellijk gevormd en ging op marsch. Eveneens werd de verdediging van het aangevallen gebied van den stam meestal door vrijwilligers gevoerd. Het vertrek en de terugkeer van zulke kolonnes gaven steeds aanleiding tot openbare feesten. Goedkeuring van den stamraad voor zulke tochten werd niet vereischt en werd gevraagd noch gegeven. Het zijn geheel en al de privaatkrijgstochten van Duitsche volgbeden, zooals Tacitus ze ons schildert, met dit onderscheid, dat bij de Duitschers deze volgbeden reeds een vastere vorm hebben aangenomen, een vaste kern vormen, die reeds in vreedstijd georganiseerd wordt en waaromheen zich in geval van oorlog de andere vrijwilligers groepeeren. Zulke oorlogskolonnes waren zelden talrijk; de grootste tochten der Indianen ook op groote afstanden werden door onbeduidende getalsterkten uitgevoerd. Vereenigden zich verschillende benden voor een groote onderneming, dan gehoorzaamde elk slechts haar eigen aanvoerder; de eenheid in het veldtochtsplan was door een beraadslaging dezer aanvoerders meer of minder goed verzekerd. Het is de wijze van oorlogvoeren der Alamannen in de vierde eeuw aan den Boven-Rijn, zooals die bij Ammianus Marcellinus geschilderd wordt.

7. In sommige stammen vinden we een opper-hoofdman, die echter niet veel te zeggen heeft. Het is een der sachems, die in gevallen, waar snel handelen noodig is, voorloopige maatregelen heeft te nemen tot het oogenblik, waarop de raad kan bijeenkomen om voorgoed een beslissend besluit te nemen. Het is een eerste begin van het optreden van een ambtenaar met uitvoerende macht, waarvan een verdere ontwikkeling echter achterwege is gebleven; deze heeft zich zooals later zal blijken, veeleer uit den oppersten legeraanvoerder ontwikkeld.

Verder dan de vereeniging tot een stam kwam het meereendeel der Amerikaansche Indianen niet. In weinig talrijke stammen, door breede grenslanden van elkaar gescheiden, door eeuwige oorlogen gedund, bezetten zij met weinig menschen een zeer groot gebied. Verbonden tusschen verwante stammen werden hier en daar gevormd uit tijdelijke noodzaak en vielen uit elkaar, als de noodzakelijkheid ophield. In enkele streken echter hebben oorspronkelijk verwante stammen zich na de verbrekking weer aaneengesloten tot duurzame bonden en zoo den eersten stap gedaan voor het vormen van naties. In de Vereenigde Staten vinden wij den meest ontwikkelden vorm van zulk een bond bij de Irokeezen. Na den uittocht uit hun woonplaatsen ten Westen van de Mississippi, waar ze waarschijnlijk een tak van de groote Dakota-familie waren, vestigden ze zich na een lange zwerftocht in den tegenwoordigen staat New-York, in vijf stammen verdeeld: Senekas, Cayugas, Onondagas, Oneidas, Mohawks. Zij leefden van visch, wild en ruwe tuinbouw, en woonden in dorpen, die meestal door paalwerk beschermd waren. Bij een sterkte van nooit meer dan 2000 koppen, hadden zij in de vijf stammen een aantal gentes gemeenschappelijk, spraken nauw verwante dialekten van de zelfde taal en bezetten nu een samenhangend gebied, dat onder de vijf stammen verdeeld was. Het was natuurlijk, dat deze stammen in het pas veroverde gebied tegenover de verjaagden aaneengesloten bleven. Op zijn laatst in het begin van de 15e eeuw, vormde zich in allen vorm een „eeuwige bond”, een eedgenootschap, dat ook dadelijk in het besef van zijn nieuwe kracht een aanvallend karakter aannam en op het toppunt van zijn macht (ongeveer 1675) groote landstreken in het rond veroverd en de bewoners deels verdreven, deels schatplichtig gemaakt had. De Irokeezenbond is de meest ontwikkelde maatschap-

pelijke organisatie, waartoe de Indianen het gebracht hebben, voor zoover ze den laagsten trap van de barbaarschheid niet overschreden (dus met uitzondering van Mexicanen, Nieuw-Mexikanen, Peruanen). De voornaamste bepalingen van den bond waren :

1. Eeuwige bond der vijf verwante stammen op den grondslag van volkomen gelijkheid en zelfstandigheid in alle inwendige aangelegenheden van den stam. Deze bloedverwantschap vormde de werkelijke grondslag van den bond. Van de vijf stammen heetten drie de vaderstammen en waren broeders van elkaar; de beide andere heeten zoonstammen en waren eveneens broederstammen tegenover elkaar. Drie gentes (de oudste) waren in alle vijf, drie andere in drie stammen nog levend vertegenwoordigd; de leden van ieder dezer gentes waren allen broeders door alle vijf stammen heen. De gemeenschappelijke taal, waarvan de dialekten gesproken werden, was de uitdrukking en het bewijs van de gemeenschappelijke afstamming.

2. Het orgaan van den bond was een bondsraad van 50 sachems allen gelijk in rang en aanzien. Deze raad nam de eindbeslissing over alle aangelegenheden van den bond.

3. Deze 50 sachems waren bij de stichting van den bond over de stammen en gentes verdeeld, als dragers van nieuwe ambten, uitdrukkelijk ten behoeve van den bond in het leven geroepen. Ze werden door de betrokken gentes bij iedere vacature opnieuw gekozen en konden door haar steeds afgezet worden; het recht van bevestiging in hun ambt behoort aan den bondsraad.

4. Deze bondssachems waren ook sachems in hun eigen stam en hadden zitting en stem in den stamraad.

5. Alle besluiten van den bondsraad moesten met algemeene stemmen genomen worden.

6. Er werd volgens stammen gestemd, zoodat elke stam en in elken stam alle raadsleden vóór moesten stemmen om een geldig besluit te nemen.

7. Ieder der vijf stamraden kon den bondsraad bijeen roepen, deze kon het zich zelf niet.

8. De zittingen hadden plaats in tegenwoordigheid van het geheele volk; iedere Irokees kon het woord nemen; de raad echter besliste.

9. De bond had geen persoonlijk hoofd, geen chef met uitvoerende macht.

10. Er waren echter wel twee opperste legeraanvoerders

met gelijke bevoegdheden en gelijke macht (de beide „koningen” der Spartanen, de beide konsuls in Rome.)

Dat was de geheele wetgeving, waaronder de Irokeezen langer dan vierhonderd jaren geleefd hebben en nog leven. Ik heb ze uitvoeriger, volgens Morgan, geschilderd, omdat we hier de gelegenheid hebben de organisatie te bestudeeren van een maatschappij, die nog geen staat kent. De staat onderstelt een afzonderlijke openbare macht, gescheiden van de gezamenlijke deelgenooten, en Maurer, die met een juist instinct de Deutsche mark als een zuiver maatschappelijke inrichting opvat, als wezenlijk verschillend van den staat al vormt hij er ook grootendeels den lateren grondslag van — Maurer onderzoekt in al zijn geschriften het groeien van de openbare macht uit en naast de oorspronkelijke regelingen der marken, dorpen, bouwhoeven en steden. Wij zien bij de Noord-Amerikaansche Indianen hoe een enkele oorspronkelijk aaneengesloten volksstam zich langzamerhand over een zeer groot vasteland verbreidt, hoe stammen door splitsing tot heele groepen van stammen worden, hoe de talen veranderen tot ze niet alleen elkaar niet meer verstaan, maar tot ook bijna elk spoor van de oorspronkelijke eenheid verdwijnt; hoe daarnaast, binnen de stammen, de afzonderlijke gentes zich in verscheidene splitsen, de oude moedergentes als fratriën voortbestaan en toch de namen dezer oudste gentes bij ver en lang van elkaar verwijderde stammen dezelfde blijven (wolf en beer zijn nog bij een groot aantal Indianenstammen gensnamen.) En op alle past in het algemeen de boven geschilderde wetgeving; vele hebben het alleen niet tot een bond van verwante stammen gebracht.

Is eenmaal de gens als maatschappelijke eenheid gegeven, dan zien we hoezeer de geheele inrichting van gentes, fratriën en stam zich met noodzakelijkheid, uit deze eenheid ontwikkelt, omdat het natuurlijk is. Alle drie zijn groepen met verschillende graden van bloedverwantschap; ieder voor zich vormt een geheel en regelt haar eigen aangelegenheden, ieder vult echter ook de andere aan. De kring der, haar betreffende, zaken omvat alle openbare aangelegenheden op den laagsten trap van de barbaarschheid. Waar wij dus bij een volk de gens als maatschappelijke eenheid vinden, zullen we ook naar een soortgelijke stam-organisatie mogen zoeken als de hier geschilderde; en waar de bronnen niet ontbreken, zooals bij Grieken en Romeinen zullen we haar niet alleen vinden, maar ook de overtuiging winnen, dat, waar de bronnen

ons in den steek laten, de vergelijking met de Amerikaansche inrichting der maatschappij ons de oplossing geeft van de moeilijkste twijfelingen en raadsels.

En wat is de gens-inrichting toch een verwonderlijke inrichting in al haar kinderlijkheid en eenvoud! Zonder soldaten en politie, zonder adel, koningen, stadhouders, gouverneurs of rechters, zonder gevangenissen, zonder processen gaat alles geregeld zijn gang. Alle twist en strijd wordt beslist door wien het aangaat, de gens of den stam of de afzonderlijke gentes onder elkaar — alleen als uiterste middel, zelden toegepast, dreigt de bloedwraak, waarvan bij ons de doodstraf alleen maar de beschaafde vorm is, behept met alle voor- en nadeelen van de beschaving. Daar een aantal familien een gemeenschappelijke kommunistische huishouding hebben, de grond eigendom van den stam is, waarvan alleen kleine tuintjes voorloopig aan de huishoudingen zijn toegekend, zijn er dus veel meer gemeenschappelijke aangelegenheden dan thans; toch heeft men geen spoor noodig van onze uitvoerige en ingewikkelde regeeringsinrichting. De belanghebbenden beslissen en in de meeste gevallen heeft een eeuwenlange gewoonte reeds alles geregeld. Armen en noodlijdenden kunnen er niet zijn — de kommunistische huishouding en de gens kennen haar plichten tegenover ouden, zieken en in den krijg verminkten. Allen zijn gelijk en vrij — ook de vrouwen. Voor slaven is er nog geen plaats en voor het onderwerpen van vreemde stammen in den regel ook nog niet. Toen de Irokeezen omstreeks 1651 de Eries en de „neutrale natie” overwonnen hadden, boden zij dezen aan als gelijkgerechtigden in den bond te treden; eerst toen de overwonnenen dit weigerden, werden ze uit hun gebied verdreven. Wat voor mannen en vrouwen een dergelijke maatschappij voortbrengt, blijkt uit de bewondering van alle blanken, die met onbedorven Indianen omgingen, voor de persoonlijke waardigheid, openhartigheid, vastheid van karakter en dapperheid dezer barbaren.

Van de dapperheid hebben wij onlangs in Afrika voorbeelden gezien. ¹⁾ De Zoeloe-kaffers voor eenige jaren en de Nubiërs voor een paar maanden — beide stammen, waar de gens-inrichtingen nog niet zijn uitgestorven — hebben gedaan, wat geen Europeesch leger vermag. Slechts gewapend met lansen

1) Dit is geschreven in 1891 (Vert.)

en werpsperen, zonder vuurwapen, zijn ze in den kogelregen uit de achterladers der Engelsche infanterie (erkend als de beste ter wereld voor het gevecht in gesloten orde) tot aan de bajonetten vooruitgestormd en hebben de troepen meermalen in wanorde gebracht en zelfs teruggeworpen, niettegenstaande de groote ongelijkheid der wapenen en niettegenstaande zij in het geheel geen dienstdienst hebben en niet weten, wat excerceeren is. Wat ze kunnen uithouden en verrichten bewijst ons de klacht der Engelschen, dat een kaffer in 24 uur een langere weg sneller aflegt dan een paard — een Engelsche schilder zegt: de kleinste spier komt uit, hard en gestaald als de snoer van een zweep.

Zoo zagen de menschen en hun maatschappij er uit, voor de scheiding in verschillende klassen had plaats gehad. En vergelijken we hun toestand met dien van verreweg het grootste deel der hedendaagsche beschaafde menschen, dan vinden we een enorme afstand tusschen den tegenwoordigen proletarier of kleinen boer en het oude vrije genslid.

Dit is de eene kant. Vergeten we echter niet, dat deze organisatie moest ondergaan. Verder dan den stam ging ze niet; de bond van stammen duidt reeds op het begin harer ondergang, zooals zal blijken en zooals reeds bleek uit de pogingen tot onderwerping door de Irokeezen. Wat buiten den stam stond, stond buiten het recht. Waar niet een uitdrukkelijk vredesverdrag bestond, was oorlog van stam tegen stam, en de krijg werd gevoerd met de wreedheid, die den mensch boven de overige dieren eigen is en, die eerst later door het belang werd verzacht. De gensinrichting in haar bloeitijd, zooals we in Amerika zagen, onderstelt een zeer weinig ontwikkelde productie dus een zeer dunne bevolking op een groot gebied; dus een bijna volledige beheersching van den mensch door de hem vreemde, onbegrepen natuur buiten hem, hetgeen we terugvinden in de kinderlijke godsdienstige voorstellingen. De menschen bleven binnen den stam besloten zoowel tegenover den vreemdeling als voor zich zelf: de stam, de gens en hare inrichtingen waren heilig en onaanastbaar, ze vormden een, uit de natuur voortkomende, hoogere macht, waaraan ieder in voelen, denken en handelen onvoorwaardelijk onderworpen bleef. Hoeveel indruk de menschen uit dit tijdvak ook op ons maken, zoo weinig onderscheiden ze zich van elkaar; ze hangen nog zooals Marx zegt aan den navelstreng van de, uit de natuur gegroeide, gemeenschap.

De macht van deze oorspronkelijke gemeenschappen moest

gebroken worden en zij werd gebroken. Maar zij werd gebroken door invloeden, die ons reeds van te voren een verlaging schijnen, een zonderval van de eenvoudige, zedelijke hoogte der oude gens-maatschappij. Het zijn de laagste belangen — lage hebzucht, brutale genotzucht, vuile gierigheid, baatzuchtige roof van het gemeenschappelijk bezit — die de nieuwe beschaafde samenleving, de klassenmaatschappij inwijden; het zijn de verachtelijkste middelen — diefstal, overweldiging, arglistigheid, verraad, die de oude klassenlooze gensmaatschappij ondermijnen en ten val brengen. En de nieuwe maatschappij zelf is in de volle vijftiende eeuw van haar bestaan nooit iets anders geweest, dan de ontwikkeling van de kleine minderheid op kosten der uitgebuite en onderdrukte groote meerderheid en dat is ze nu meer dan ooit.

IV. DE GRIEKSCHE GENS.

De Grieken, zooals Pelasgen en andere stamverwante volken, waren reeds sedert voorhistorische tijden georganiseerd in dezelfde organische reeks: gens, fratrie, stam, bond van stammen, als de Amerikanen. Soms ontbrak de fratrie, zooals bij de Doriers, soms was de bond van stammen nog niet gevormd, maar altijd was de gens de eenheid. In den tijd, waarin de Grieken in de geschiedenis optreden, zijn ze tot aan het tijdvak van de beschaving gekomen; tusschen hen en de boven besproken Amerikaansche stammen liggen bijna twee volle, groote ontwikkelingsperioden, die de Grieken uit het heldentijdvak, de Irokeezen vooruit zijn. De gens der Grieken is daarom ook volstrekt niet meer de oorspronkelijke van de Irokeezen; de stempel van het groepenhuwelijk begint aanmerkelijk te verbleeken. Het moederrecht is voor het vaderrecht geweken; daarmee heeft de opkomende privaatrijksdom de eerste bres in de genswetgeving geschoten. Een tweede bres was het natuurlijk gevolg van de eerste: nu door invoering van het vaderrecht het vermogen van eene rijke erfgename aan haar man, dus in een andere gens zou gekomen zijn, ging men buiten den grondslag van het geheele gensrecht; niet alleen veroorloofde men, maar *gebood* zelfs in dit geval het huwelijk van het meisje binnen de gens om het vermogen er in te houden.

Volgens Grote's Grieksche Geschiedenis werd in het bijzonder de Atheensche gens bijeengehouden door:

1. Gemeenschappelijke godsdienstige plechtigheden en uitsluitend recht priesters te hebben ter eere van een bepaalden God, dien men als stamvader van de gens beschouwde en in deze eigenschap met een bijzonderen bijnaam aanduidde;

2. Gemeenschappelijke begraafplaats (verg. Demostenes' Eubulides).

3. Wederkeerig erfrecht.

4. Wederkerige verplichting tot hulp, bescherming en ondersteuning tegen geweld.

5. In bepaalde gevallen wederkeerig recht en plicht in de gens te huwen, vooral waar het ouderlooze meisjes en erfdochteren betrof.

6. In enkele gevallen tenminste, het bezit van gemeenschappelijk eigendom met een eigen archont (hoofd) en schatmeester.

Verder verbond de vereeniging in een fratrie verscheiden gentes, hoewel minder vast; maar ook hier vinden wij wederzijdsche rechten en plichten van soortgelijken aard, vooral het gemeenschappelijke van bepaalde godsdienstoefeningen en het recht van vervolging als een frator gedood was. De gezamenlijke fratien van een stam hadden weer gemeenschappelijke geregeld terugkeerende heilige plechtigheden, waarbij een uit den adel (de eupatriden) gekozen fylobasileus (stamhoofd) voorging.

Tot zoover Grote. En Marx voegt er bij: „In de Grieksche gens komt de wilde (b.v. de Irokees) toch ook onmiskenbaar te voorschijn”. Hij verschijnt nog duidelijker als we wat verder nagaan.

De Grieksche gens bezit verder:

7. Afstamming in de vaderlijke lijn.

8. Huwelijksverbod binnen de gens behalve in het geval van erfdochteren. Deze uitzondering en hare inkleeding als gebod bewijzen de geldigheid van den ouden regel. Deze volgt eveneens uit den algemeen geldenden regel, dat de vrouw door het huwelijk afstand deed van de godsdienstige plechtigheden van haar gens en tot die van haar man overging, in wiens fratrie ze ook ingeschreven werd. Hieruit volgt, dat het huwelijk buiten de gens regel was, evenals uit een beroemde plaats bij Dikearchus, en Becker neemt in den Charikles ronduit aan, dat niemand binnen zijn eigen gens mocht huwen.

9. Het recht van adoptie in de gens; dit geschiedde door de opname in de familie, maar met openbare formaliteiten en slechts bij uitzondering.

10. Het recht de bestuurders te kiezen en af te zetten. We weten, dat elke gens haar archont had; dat het ambt erfelijk was in bepaalde familiën wordt nergers gezegd. Tot aan het einde van de barbaarschheid is het vermoeden steeds tegen onmiddellijke erfelijkheid, welke geheel onver-